

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Margaret More Roper: příběh anglické ženy v časech reformace

Kristýna Kadlecová

Katedra církevních dějin
Vedoucí práce: Dr. Peter Morée
Studijní program: Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Margaret More Roper: příběh anglické ženy v časech reformace* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

Ve Sněžném, dne 11. 6. 2018

Kristýna Kadlecová

Bibliografická citace

KADLECOVÁ, Kristýna. *Margaret More Roper: příběh anglické ženy v časech reformace*, diplomová práce, vedoucí práce Dr. Peter Morée, Praha 2018, 116 stran

Anotace

Tato diplomová práce s názvem „*Margaret More Roper: příběh anglické ženy v časech reformace*“ pojednává o anglické reformaci v období vlády Jindřicha VIII. a o Angličance Margaret More Roper, která v této době žila. Margaret byla první humanisticky vzdělanou ženou v Anglii a také jednou z nejvzdělanějších žen v Evropě. Její život a dílo zasazují do kontextu renesance, humanismu a anglické reformace. Věnuji se také jejímu jedinému dochovanému dílu, překladu Erasmoveho komentáře k modlitbě Páně. Podrobněji pojednávám také o další vzdělané ženě 16. stol., a to o Katharině Schütz Zell, která je autorkou komentáře k modlitbě Páně.

Klíčová slova

Margaret More Roper – Thomas More – humanismus a renesance – postavení a vzdělání žen v 16. stol. – Jindřich VIII. a anglická reformace - Katharina Schütz Zell – komentáře k modlitbě Páně

Annotation

This diploma thesis “*Margaret More Roper: an English Woman in Reformation Period*“ deals with the English reformation during the reign of Henry VIII and with the English woman Margaret More Roper, who lived during that time and who was the pioneer of humanistic educated women in England and one of the first well educated woman in Europe. I set her life and work into the context of Renaissance, Humanism and English reformation. Also I give attention into her only survived work, a translation of Erasmus’ commentary on Lord’s prayer. Within this thesis I deal with another educated woman who lived in 16th century. Her name is Katharina Schütz Zell and she is an author of the commentary on Lord’s prayer.

Keywords

Margaret More Roper – Thomas More – Humanism and Renaissance – Females’ Status and Education in 16th century – Henry VIII and English Reformation – Katharina Schütz Zell – Commentaries on Lord’s Prayer

Poděkování

Můj dík patří vedoucímu mé práce Dr. Peteru Moréemu, za jeho inspirativní podněty, nápady a ochotnou pomoc. Poděkovat chci také doktorce Haruko Nawata Ward, historičce vyučující na Columbia Theological Seminary v USA. Doktorka Ward mi představila osobnost a dílo Margaret More Roper a přivedla mě k tomu, abych svou diplomovou práci psala právě o této anglické ženě.

Margaret More Roper, detail obrazu od Hanse Holbeina ml.

Zdroj:<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/Margaret-Roper.jpg>

Obsah

Úvod.....	11
1. Uvedení do doby, ve které Margaret More Roper žila.....	21
1.1. Umělecké a myšlenkové směry 16. stol.	21
1.1.1. Renesance.....	21
1.1.2. Humanismus.....	21
1.2. Postavení žen v renesanční společnosti.....	23
1.3. Vzdělanost žen v 16. stol.	27
1.4. Někteří učenci, kteří podporovali vzdělávání žen.....	29
2. Anglická reformace.....	31
2.1. Počátek evropské reformace.....	31
2.1.1. William Tyndale.....	31
2.1.2. Prvopočátky reformace v Anglii.....	33
2.2. „Velká záležitost“ Jindřicha VIII.	34
2.2.1. Další motivy, které Jindřicha VIII. vedly k rozluce s Římem.....	37
2.3. Reakce anglických poddaných na Jindřichovu reformaci.....	38
2.3.1. Elizabeth Barton.....	39
2.3.2. John Fisher.....	39
2.3.3. Thomas More.....	40
2.3.3.1. Životopis.....	40
2.3.3.2. Thomas More a reformace.....	44
2.3.3.3. Thomas More a Erasmus Rotterdamský.....	46
2.3.3.4. Utopie.....	50
2.3.3.5. Význam Thomase Morea.....	51
2.3.4. Řády.....	52
2.3.4.1. Vizitace klášterů.....	53
2.3.5. Šlechta.....	54
2.3.6. Prostý lid.....	55
2.3.7. Lincolnshirské povstání a pouť milosti.....	55
2.4. Následující nejdůležitější události do r. 1544 (rok Margaretiny smrti).....	57
3. Biografie Margaret More Roper.....	59
3.1. Narození a rodinné poměry.....	59
3.2. Vzdělání.....	59

3.3. Zbožnost.....	62
3.4. Sňatek a manželský život.....	63
3.5. Margaretina autorská činnost.....	64
3.6. Poslední dny jejího otce a exekuce.....	64
3.7. Život po otcově exekuci a smrt.....	65
3.8. Margaret a Thomas More.....	66
3.9. Margaretini potomci.....	69
4. Některé další vzdělané ženy působící okolo první poloviny 16. stol. jako spisovatelky a překladatelky.....	71
4.1. Markéta Navarrská.....	71
4.2. Isabella d'Este.....	72
4.3. Marie Dentièere.....	72
4.4. Argula von Grumbach.....	73
4.5. Katharina Schütz Zell.....	73
4.5.1. Narození a rodinné poměry.....	74
4.5.2. Vzdělání.....	75
4.5.3. Zbožnost.....	75
4.5.4. Příchod nového pastora a jeho kázání.....	76
4.5.5. Opozice vůči Zellovým kázáním.....	77
4.5.6. Sňatek Kathariny Schütz a Matthäuse Zella.....	78
4.5.7. Katharinina služba potřebným.....	79
4.5.8. Katharinina publicistická činnost.....	79
4.5.9. Vývoj protestantismu ve Štrasburku.....	81
4.5.10. Vývoj liturgie.....	81
4.5.11. Matthäusova smrt.....	82
4.5.12. Náboženský život ve Štrasburku na konci 50. let 15. stol.	83
4.5.13. Katharinin pobyt v ústavu a pokus o jeho nápravu.....	83
4.5.14. Poslední roky života a smrt.....	84
5. Komentáře k modlitbě Páně.....	85
5.1. Margaretin překlad Erasmova <i>Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa</i> jako <i>A devout treatise upon the Pater noster</i>	85
5.1.1. Erasmův postoj k reformaci.....	85

5.1.2. Korespondence mezi Margaret a Erasmem a důvody, které ji mohly vést k překladu jeho díla.....	86
5.1.3. Erasmus píše o Margaret a o svém postoji k vzdělávání žen.....	89
5.1.4. Erasmův komentář k modlitbě Páně, tedy <i>Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa</i>	91
5.1.5. Margaretin překlad: <i>A devout treatise upon the Pater noster</i>	91
5.1.6. Rozbor Margaretina překladu.....	92
5.1.7. Zhodnocení Margaretina překladu.....	99
5.1.8. Význam Margaretina díla	101
5.2. Komentář Kathariny Schütz Zell k modlitbě Páně.....	101
5.2.1. Úvod.....	102
5.2.2. Propastný rozdíl mezi Bohem a člověkem.....	103
5.2.3. Lidé jako hříšníci.....	103
5.2.4. Ježíš.....	104
5.2.5. Modlitba za kazatele.....	104
5.3. Porovnání Margaretina a Katharinina komentáře.....	105
Závěr.....	106
Seznam literatury.....	109
Přílohy.....	116

Úvod

Tématem této diplomové práce je Margaret More Roper, dcera Thomase Morea, která žila v první polovině 16. stol. v Anglii. V době jejího života došlo v Anglii k mnoha podstatným událostem, které navždy ovlivnily následující obecní a církevní dějiny této země. Tou pravděpodobně nejvýznamnější událostí bylo založení Anglikánské církve Jindřichem VIII.

Důvodem, proč jsem si zvolila právě toto téma je, že jsem se vždy zajímala o anglickou historii, zvláště o období vzniku Anglikánské církve a o dobu panování Tudorovců. S osobností a dílem Margaret More Roper jsem se pak blíže seznámila během svého studijního pobytu na Columbia Theological Seminary v USA, v letním semestru r. 2016. Zde jsem také shromáždila podstatnou část literatury, kterou jsem při psaní této práce používala.

Hlavním cílem této diplomové práce je dokázat výjimečnost Margaret More Roper, která byla jednou z prvních, kdo stál na počátku hnutí žen překladatelek a spisovatelek, působících v 16. stol. Proto zde představuji její dobu, život a dílo. Margaret byla zcela první humanisticky vzdělanou ženou v Anglii a jednou z prvních v Evropě. Její vzdělání a dílo odrážejí, jak v průběhu 16. stol. dochází ke změně postavení žen v tehdejší společnosti. Prostřednictvím Margaret chci také poukázat na to, že ženy byly důležitými postavami při šíření kultury a vzdělanosti v 16. stol. Tato jejich role je totiž neprávem zapomenuta a opomíjena. Vedlejším cílem této práce je také nechat Margaret vystoupit ze stínu svého otce Thomase Morea a představit ji jako samostatně myslící a jednající osobu.

Abych ukázala, že Anglie nebyla jediným místem, kde se ženy začaly aktivně zapojovat do veřejného dění svou publikační činností, představím v této práci také Margaretinu současnici Katharinu Schütz Zell, která byla stejně jako Margaret spisovatelkou.

Tato práce se skládá z pěti velkých celků. V prvním se věnuji uvedení do doby, ve které Margaret žila, tedy do období první poloviny 16. stol. Předkládám základní informace o dvou uměleckých a myšlenkových směrech, tedy o renesanci a humanismu, poté přecházím k popisu toho, jaké bylo postavení žen v renesanční společnosti. Následuje podkapitola věnující se úrovni vzdělanosti žen v 16. stol. a záhy na to uvádím

jména a základní informace o některých učencích, kteří v této době vzdělávání žen podporovali.

Druhý celek je zaměřen na anglickou reformaci, a to především na období, kdy došlo k jejímu vyvrcholení za panování Jindřicha VIII. Události s tím spojené měly podstatný vliv na Margaretin život. Postupuji tak, že nejprve uvádím základní informace o Lutherově učení, které začalo velice brzy po jeho veřejném vystoupení proudit do Anglie. O Williamu Tyndaleovi, který jej šířil, je pojednáno v další části. Následuje podkapitola věnující se prvopočátkům reformace v Anglii, kde alespoň v krátkosti píše o prvním anglickém reformátorovi, Johnu Wyclifovi a lollardech, kteří jeho myšlenky po Anglii tajně šířili. Následuje kapitola nazvaná „Velká záležitost“ Jindřicha VIII. V ní přiblížím okolnosti Jindřichova nástupu na trůn, jeho manželství s Kateřinou Aragonskou, a jeho snahy o anulaci tohoto manželství. Ty po několika letech vyjednávání vedly až k tomu, že se Jindřich prohlásil za nejvyššího pozemského představitele jím ustanovené Anglikánské církve. Nebyla to však pouze snaha o sňatek s Annou Boleynovou, která Jindřicha vedla k odtržení anglické církve od Římské církevní autority. O jeho ostatních motivech pojednám v další podkapitole. Po vydání Zákona o svrchovanosti a dalších zákonů, které následovaly, se ze strany králových poddaných zvedla velká vlna nevole. Jak na Jindřichovu reformaci reagovaly složky anglického veřejného života, sleduji v další sekci. Předkládám také informace o vizitacích klášterů a o dvou velkých povstáních. Součástí tohoto celku je i obsáhlá kapitola věnovaná Thomasi Moreovi, otci Margaret More Roper. V ní je pojednáno nejen o jeho životě, ale také o jeho vztahu k reformaci, přátelství s Erasmem Rotterdamským a o jeho nejznámějším díle, Utopii.

Další velkou částí této práce je životopis Margaret More Roper. Jsou zde informace o jejím narození, o rodinných poměrech v rodině Moreových, o vzdělávání a zbožnosti v této domácnosti praktikované, o jejím sňatku a životě v manželství, o její autorské činnosti. Následují úseky pojednávající o posledních dnech Margaretina otce Thomase Morea a o jejím ne příliš dlouhém životě po otcově smrti, který skončil r. 1544. Poté na základě dochovaných dopisů mezi Margaret a jejím otcem ukazují, jak vřelý a jedinečný vztah mezi sebou měli. V další podkapitole se nacházejí informace o Margaretiných dětech, z nichž nejvíce je toho známo o nejmladší dceři Mary.

Abych ukázala, že hnutí žen překladatelek a spisovatelek, na jehož počátku Margaret stála, nebylo jevem pouze v Anglii, představuji ve čtvrté velké části této práce některé další vzdělané ženy, žijící okolo první poloviny 16. stol. na různých místech

Evropy, které byly stejně jako Margaret spisovatelkami a překladatelkami. Jedné z nich se pak věnují více podrobně, a to Katharině Schütz Zell. Katharina prakticky celý svůj život prožila ve Štrasburku, který byl v 16. stol. součástí Německa. V rámci jejího životopisu uvádím také informace o vývoji protestantismu ve Štrasburku v době, kdy v něm žila.

Poslední velkou sekci je rozbor dvou děl: Margaretina překladu Erasmova komentáře k modlitbě Páně a Katharinina autorského komentáře na tu samou modlitbu. Část věnující se Margaretinu dílu začíná informacemi o tom, jaký byl Erasmův postoj k reformaci. V další kapitole se věnuji korespondenci mezi Margaret a Erasmem a předkládám některé důvody, které mohly vést Margaret k tomu, že se toto jeho dílo rozhodla přeložit. Následně uvádím dopisy, ve kterých se Erasmus zmiňuje o Margaret. V jednom z nich také Erasmus vyjadřuje svůj postoj ke vzdělávání žen. Poté uvádím základní údaje o tomto Erasmově díle, tedy o komentáři k modlitbě Páně, a to včetně motivů, které autora mohly vést k jeho sepsání. Pak předkládám informace týkající se Margaretina překladu. Následuje část, která je samotným rozbohem některých částí Margaretiny práce, které jsou pro její překlad, jako pro celek, charakteristické. Při analýze tohoto překladu se zaměřuji na jeho lingvistickou a teologickou stránku. Následuje zhodnocení Margaretina překladu a závěry, ke kterým jsem došla. Následně předkládám rozbor Katharinina komentáře na modlitbu Páně. Její text představuji podle jednotlivých motivů a témat, které se v něm nacházejí.

Hlavní tezí mého závěru pak je, že mám za to, že se mi podařilo dokázat výjimečnost Margaret More Roper, která stála na samém počátku hnutí humanisticky vzdělaných žen.

Nyní je na místě uvést alespoň základní informace o hlavních knihách, ze kterých jsem při zpracování této práce čerpala. Při získávání informací o anglické reformaci, o Jindřichu VIII., o jeho době, a o počátcích anglické reformace před jeho působením, jsem čerpala převážně ze třech knih.

První z nich, která je z roku 1962 nese název *Henry VIII and the Reformation* a jejím autorem je H. Maynard Smith.¹ Tato kniha pojednává o Jindřichově reformaci ze dvou perspektiv, podle kterých se dělí do dvou velkých celků. První z nich má název Politická reformace, druhý Náboženská reformace. V první části jsou údaje o kardinálu

¹ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*. London: Macmillan & Co 1962

Wolsey, Anně Boleynové, Jindřichově reformaci, která vedla k útisku a následnému rušení klášterů. Jsou zde také poměrně podrobné informace o všech zákonech, které panovník od doby své reformace vydal. Tato část také sleduje osudy jeho manželek. Druhý celek se zabývá Jindřichovou reformací z pohledu náboženského. Začíná údaji o lollardech, poté přechází k Tyndaleovi, dále pojednává o Cromwellových a Cranmerových reformačních snahách, vydávání náboženských doktrín, jedna kapitola je věnována mučedníkům, mezi nimiž je i Thomas More. Nabízí také přehled náboženských reforem za dob panování Edwarda VI., Marie I. Tudorovny a Alžběty I. Díky dvěma perspektivám, ze kterých se Smith Jindřichově reformaci věnuje, byla tato kniha velice cenným a na informace bohatým materiálem.

Druhou knihou je *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church* z r. 2005, jejímž autorem je George W. Bernard.² Jeho kniha začíná Jindřichovým rozvodem s Kateřinou Aragonskou. Sleduje jeho motivy k tomuto kroku, včetně setkání s Annou Boleynovou. Následně pojednává o těch, kteří byli vůči tomuto rozvodu v opozici. Poté přechází k Jindřichovu svolání se nejvyšší hlavou Anglikánské církve, sleduje následně vydané zákony, útlak klášterů a dvě velké vzpoury. Podrobně pak pojednává o rušení jednotlivých klášterů. Kniha se věnuje také následně vydaným zákonům a končí pádem Thomase Cromwella. Ačkoli bývá Jindřich VIII. občas vykreslován jako figurka v rukou šikovných a ambiciózních rádců, Bernard zaujímá na tohoto monarchu zcela opačný pohled. Ve své knize jej prezentuje jako samostatného, rozhodného a autoritativního panovníka, který dobře věděl, co chce, tvrdě za tím šel a také toho dosáhl.

Poslední z této trojice je kniha Richarda Maria z r. 1999, která nese název *Thomas More*.³ Podle názvu by se mohlo zdát, že tato kniha pojednává pouze o Thomasi Moreovi, ale není tomu tak. I když je červenou nití této knihy jeho život a dílo, Marius v ní pojednává podrobně také o Moreově době a zasazuje jej do širokého kontextu. Díky tomu byla dobrým zdrojem informací. V porovnání s jinými životopisnými knihami o Thomasi Moreovi, se kterými jsem pracovala, se Marius nejvíce podrobně věnuje procesům, které měl More s heretiky provádět. Marius líčí Morea jako velice rozporuplnou bytost. More podle jeho podání na jednu stranu nikdy nepřestal tíhnout k mnišskému životu, na druhou stranu si však užíval světskou slávu;

² BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*. New Haven and London: Yale University Press 2005

³ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*. USA: Harvard University Press 1999

na jednu stranu byl hlasatelem humanistických myšlenek, na druhé straně byl drsným pronásledovatelem kacířů. Marius má za to, že More byl velice komplikovanou a vnitřně rozpolcenou osobností.

Co se týká životopisů Thomase Morea, ve kterých je i spousta informací o Margaret, za zmínku stojí tři knihy, ze kterých jsem především čerpala. První a nejstarší z nich je dílo Moreova zetě, Williama Ropera, který byl prvním, kdo sepsal životopis Thomase Morea. Jeho dílo je pojmenováno *The Life of Sir Thomas More* a bylo vydáno r. 1556.⁴ Roper žil s Morem ve společné domácnosti šestnáct let a díky tomu je jeho dílo jedinečným zdrojem informací. Jak však Campbell, editorka Roperova textu upozorňuje, je třeba mít na paměti, že Roper sepsal Moreův životopis až dvacet let od poslední popisované události a osobně nemohl být přítomen všech rozhovorů a událostí, které v knize uvádí.⁵ Přesto se však jedná o cenný zdroj informací od člověka, který se s Morem i Margaret osobně a velice důvěrně znal. A jak Campbell upozorňuje, i když popisované konverzace nemusely být přesně slovo od slova takové, jak je Roper cituje, jistě odpovídají charakteru svých řečníků.⁶ Z Roperova spisu je zřetelně znát, jak svého tchána velice ctil, respektoval a obdivoval. Zvláštní je, že poměrně málo informací poskytuje o své manželce Margaret. Toto jeho dílo je skutečně zaměřeno hlavně na Thomase Morea.

Jedinečným pramenem je také dílo Cresacre Morea, pravnuka Thomase Morea; jeho dědeček byl Moreův jediný syn John. Jeho dílo *The Life of Sir Thomas More* bylo sepsáno mezi lety 1615 a 1620.⁷ I když v první části knihy čerpá autor převážně z Ropera a Stapletona, v její druhé části přináší velice detailní a rozsáhlou zprávu o soudním procesu, který byl s Morem vedený, o výsleších a Moreových rozhovorech s královskou radou, a také podrobné informace o jeho popravě. Ačkoli jsem obšírné informace o soudním procesu s Morem v této práci příliš nevyužila, přesto pro mě byl tento spis užitečný, protože jsem v něm našla různé informace, které jsem jinde neobjevila.

⁴ ROPER, William. The Life of Sir Thomas More. In CAMPBELL, Mildred (ed.). *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 207-280. Princeton, New Jersey: D. Vand Nostrand 1947

⁵ Tamtéž, str. 208

⁶ Tamtéž.

⁷ MORE, Cresacre. *The Life of Sir Thomas More*. HUNTER, Joseph (ed.). London: William Pickering, Chancery Lane 1828, str. 58 [online, květen 2018], dostupné z: https://books.google.cz/books?id=OYZmAAAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Další knihou, ze které jsem čerpala spoustu informací o Thomasi Moreovi a jeho době, byla poměrně útlá kniha Bohumila Svobody, nazvaná *Thomas More: světec a utopista* z r. 2014.⁸ Jedná se o knihu, která podle předmluvy autora nemá za cíl být biografická, ale zaměřuje se především na vše, co se týká Moreova nejznámějšího díla *Utopie*. Přesto pro mě byla zdrojem mnoha důležitých a zajímavých životopisných údajů o Thomasi Moreovi.

Jednou z nejrozšířenějších knih, která se zabývá Thomasem Morem, jeho rodinou, životem a dobou, je *The Life of Thomas More* od Petera Ackroyda z r. 1998.⁹ Ackroyd sleduje celý Moreův život, od beletricky popsání křtu až po smrt. Uvádí velice podrobné informace o jeho životě a zasazuje jej do poměrně širokého kontextu, takže např. uvádí údaje o jeho rodičích i prarodičích, přátelích. Pro Ackroyda je More reprezentantem a zosobněním pozdně středověké katolické Anglie. Líčí jej poměrně idealisticky. Oproti jiným autorům biografí Thomase Morea věnuje více pozornosti Moreově ironii a humoru, které dávaly jeho osobnosti svérázný a tehdy poměrně neobvyklý ráz. Na rozdíl od Maria, Ackroyd Moreovo pronásledování heretiků příliš nerozebírá, dokonce to působí tak, že se této kapitole Moreova života vyhýbá.

Nyní představím alespoň některou literaturu, ze které jsem čerpala informace o Margaret. Významným zdrojem byla kniha *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More* od Thomase Stapletona z r. 1588.¹⁰ Ačkoli je Stapletonova kniha už podle názvu věnována životu Thomase Morea, čerpala jsem z ní velké množství informací o Margaret, a také o vzdělávání a zbožnosti praktikované v Moreově domě. Stapleton byl po Roperovi druhým, kdo sepsal životopis Thomase Morea. Ve své předmluvě uvádí, že měl možnost čerpat informace o něm z mnoha zdrojů. Pravděpodobně nejcennější z nich je sbírka dopisů Thomase Morea, které měl uschované John Harris, který byl svého času jeho sekretářem.¹¹ Reynolds, překladatel Stapletonova díla z latiny do angličtiny, informuje, že se jedná až o třicet různých dopisů či výňatků z nich, které až na dvě výjimky, nenajdeme nikde jinde.¹² Stapleton měl k dispozici ještě více dopisů, než ve své knize cituje či uvádí, avšak jak sám píše,

⁸ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*. Praha: Stanislav Juhaňák – TRITON 2014

⁹ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*. London: Chatto & Windus 1998

¹⁰ STAPLETON, Thomas, HALLETT Philip E. (trans.), REYNOLDS Ernest E. (ed.) *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*. New York: Fordham University Press, 1966

¹¹ Tamtéž, str. xviii

¹² Tamtéž, str. xii

některé se rozhodl nezveřejnit, protože jeho spis je již delší, než předpokládal.¹³ Nám nezbyvá, než si nad tím postesknout.

Vedle těchto dopisů měl Stapleton také možnost osobně mluvit s některými lidmi, kteří Morea a příslušníky jeho domácnosti, dobře znali.¹⁴ Mezi ně patří např. John Clement, jeden ze soukromých učitelů Moreových dětí, jeho žena Margaret Giggs, kterou More vychoval spolu s vlastními dcerami, dále již zmíněný John Harris, sekretář Morea a jeho žena Dorothy Coly, která byla osobní služebnou Margaret More Roper, či blízký rodinný přítel John Heywood.¹⁵ Stapletonovo dílo je tedy velice důležitým a jedinečným materiálem pro studium osobnosti a života Thomase Morea i jeho dcery Margaret. Stapleton líčí Morea velice idealisticky, až hagiograficky a nešetří na něm, ani na Margaret, chválou.

Až do poloviny 20. stol. byla Margaret pojednávána pouze v souvislosti se svým otcem a nebyla jí věnována žádná samostatná kniha či studie. Na druhou stranu je však třeba nejstarším autorům Moreových životopisů přiznat, že o Margaret nikdy nezapomenou pojednat. Rozhodně o ní píše nejvíce ze všech Moreových dětí a nezřídka jí věnují i celou samostatnou kapitolu.

Vnímání Margaret jako osoby, která není figurkou svého otce, ale která je samostatnou myslitelkou, je patrné v dílech napsaných přibližně od poloviny 20. stol. Od té doby jsou vydávány některé knihy a především studie a články, které o Margaret pojednávají. Zaměřují se nejen na její osobnost, ale novější z nich především na Margaretin překlad Erasmova textu, na originalitu jejího počínu a jeho význam pro vývoj moderního anglického jazyka.

Úplně první knihou, vydanou samostatně o Margaret, je *Margaret Roper: Eldest Daughter of Sir Thomas More* od Ernesta E. Reynoldse z r. 1960.¹⁶ Reynolds sám v úvodu píše, že Margaretin životopis dosud nikdo nezpracoval, protože informace o jejím životě jsou kusé.¹⁷ Zatímco v případě Thomase Morea je možné zrekonstruovat jeho život poměrně detailně, u Margaret to možné není. Proto se do tohoto úkolu ještě nikdo nepustil, a to z toho důvodu, že nechtěl pracovat pouze s neúplnými informacemi.

¹³ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 107

¹⁴ Tamtéž, str. xvi

¹⁵ Tamtéž, str. xvii

¹⁶ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*. New York: P. J. Kennedy & Sons 1960

¹⁷ Tamtéž, ix

Dalším důvodem je to, že Margaret „*stála tak blízko svého otce, že jím byla zastíněna*“, a proto se její osobě dosud nikdo samostatně nevěnoval.¹⁸

Při zpracování této knihy užíval Reynolds nejstarší dostupné zdroje, tedy Stapletona, Ropera, Cresacre Morea, a především korespondenci, a to jak mezi Thomasem a Margaret, tak dopisy, zvláště Erasmusovi, ve kterých je Margaret zmíněna. Reynolds začíná knihu údaji o Margaretině původu, tedy o jejích rodičích a na základě informací, které měl k dispozici, sleduje celý její život. Kniha končí kapitolou o Williamu Roperovi, který svou manželku o mnoho let přežil. Reynolds užitý prameny dobře a souvisle zpracoval, kniha je čtivě napsaná.

Jak jsem již zmínila výše, od poloviny dvacátého stol. bylo vydáno slušné množství různých článků a studií, které se Margaret a jejímu překladu věnují. Jednoznačným přínosem a znakem těchto prací je, že Margaret už více nepojímají ve stínu svého otce, jak napsal Reynolds, ale jako samostatně myslící a jednající osobu, která svého vzdělání dosáhla nejen díky svému otci, ale především díky svému zápalu a vášni pro studium, ve kterém neustala po celý svůj život.

Je na místě uvést, jak jediné dochované Margaretino dílo, tedy překlad Erasmove komentáře k modlitbě Páně, posuzují moderní historikové a lingvisté. Neuvádím jejich podrobná hodnocení, ale pouze hlavní teze.

Elizabeth McCutcheon je autorkou obsáhlé kapitoly o Margaret a jejím díle v rámci knihy *Woman Writers of the Renaissance and Reformation*.¹⁹ Věnuje se v ní nejen Margaretinu životopisu a vztahu s jejím otcem, ale také převedla do moderní angličtiny část Margaretina překladu, a to úvodní slovo Richarda Hyrde a třetí a čtvrtou část její práce. Uvádí také tři dopisy, jejich je Margaret autorkou. McCutcheon se Margaretině práci věnuje poměrně podrobně a považuje ji za „*výborný příklad rané tudorovské anglické prózy*“.²⁰

John A. Gee se ve svém článku věnuje především Margaretině překladu, a to konkrétně tomu, jaký vliv mělo Margaretino dílo na pozdější humanistické překlady.²¹ Upozorňuje na to, že bylo jedním z mála, které stálo na počátku překladatelského hnutí

¹⁸ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. ix

¹⁹ MCCUTCHEON, Elizabeth. The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper, In WILSON, Katharina M. (ed.). *Women Writers of the Renaissance and Reformation*. 449-480, Athens and London: The University of Georgia Press 1987

²⁰ Tamtéž, str. 461

²¹ GEE, John A. Margaret Roper's English Version of Erasmus' Precatio Dominica and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation. In *The Review of English Studies*, Vol. XIII. – No. 51. July 1937, 257-271, [online, únor 2016], dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/50896>

anglických humanistů v 16. stol.²² Margaretinu práci vidí jako důležitý stupeň ve vývoji moderní angličtiny.

Rita M. Verbrugge se ve své eseji věnuje především tomu, jak Margaret do Erasmova textu otiskla svou vlastní osobnost a názory.²³ Má za to, že svou prací se Margaret zařadila mezi rané humanisty.²⁴

Merry E. Weisner-Hanks, která se ve své knize *Women and Gender in Early Modern Europe* věnuje Margaret spíše okrajově a heslovitě, shrnuje její přínos slovy, že tato žena po dvě stě let sloužila podporovatelům vzdělávání žen jako argument a příklad toho, jak vysoké úrovně vzdělání může žena dosáhnout, a že jí vzdělání nemůže nijak ublížit, ale naopak prospět.²⁵

Elaine V. Beilin se věnuje nejen osobnosti a dílu Margaret, ale také fenoménu humanisticky vzdělaných žen.²⁶ Spolu s Patricií Demers zasazují Margaret do hnutí žen překladatelek a spisovatelek v 16. stol. Beilin má za to, že Margaretin jedinečný a originální překlad z ní udělal jakousi předchůdkyni následujícího proudu žen překladatelek a spisovatelek, který se v 16. stol. rozšířil po Evropě.²⁷ Demers v podstatě píše to samé, jen jinými slovy: Margaret svou pisatelskou a překladatelskou činností obrazně řečeno připravila půdu pro následující vlnu žen, které se stejně jako ona aktivně věnovaly psaní a překladatelství.²⁸

Je také zcela jasné, že Margaret měla přímý vliv na pisatelskou aktivitu své dcery, Mary Basset, o které bude v průběhu textu pojednáno.

Považuji za důležité uvést, jak v této práci zacházím s křestními jmény. Většinu z nich uvádím v originálním anglickém znění, tedy Margaret a Thomas, místo počestlého Markéta a Tomáš. S příjmením Thomase Morea zacházím tak, že zachovávám jeho anglickou podobu, tedy More, a k ní přidávám přípony. Co se týká

²² GEE, John A. Margaret Roper's English Version of Erasmus' *Precatio Dominica* and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation, str. 259

²³ VERBRUGGE, Rita M. Margaret More Roper's Personal Expression in the Devout Treatise Upon the Pater Noster. In PATTERSON HANNAY, Margaret. *Silent But for the Word: Tudor Women as Patrons, Translators and Writers of Religious Works*. 30-42, Kent and Ohio: Kent State University Press 1985

²⁴ Tamtéž, str. 39

²⁵ WIESNER-HANKS, Merry. *Christianity and Sexuality in the Early Modern World – Regulating Desire, Reforming Practice*. London and New York: Routledge, 2008, str. 153-154

²⁶ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*. Princeton: Princeton University Press 1987

²⁷ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 81

²⁸ DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source. In DEMERS, Patricia a KELLY Gary (eds.). *Women Writing and Reading magazine*, Issue 1, Vol. 1, r. 2005, 3-8, str. 4 [online, únor 2018], dostupné z: http://www.crcstudio.org/wwr_magazine/mags/spring_05.pdf, str. 7

krále Jindřicha VIII., v angličtině Henry VIII, jeho manželky Kateřiny a dcer Marie a Alžběty, uvádím českou verzi jejich jmen, protože v našem prostředí v této podobě zdomácněla a běžně se takto používají.

Dále ještě několik slov k tomu, proč v této práci píšu o Margaret More Roper jako o „Margaret“, tedy proč ji tituluji pouze jejím křestním jménem. Zaprvé je to proto, že celé její jméno je poměrně dlouhé, a je tedy praktičtější používat pouze jedno jméno. Zadruhé, vzhledem k tomu, že v angličtině neexistuje přechylování, při odkazování na Margaret jako na „More“ by nebylo jasné, zda pojednávám o ní, nebo o jejím otci Thomasi Moreovi. Pokud bych používala pouze její příjmení jako vdané ženy, bylo by to „Roper“ a opět by zůstávalo nejasné, zda se jedná o ni, nebo o jejího manžela Williama Ropera. Proto volím pouhé „Margaret“. V případě Kathariny Schütz Zell, budu ze stejných důvodů používat pouze „Katharina“. Při pojednání o Margaretině otci a o manželech obou žen, budu většinou užívat buď jejich celé jméno, nebo pouze příjmení. Výjimečněji je budu titulovat jejich křestním jménem.

Metodologicky v této práci postupuji na základě heuristické a srovnávací metody.

1. Uvedení do doby, ve které Margaret More Roper žila

1.1. Umělecké a myšlenkové směry 16. stol.

1.1.1. Renesance

Jedná se o epochu, která se datuje přibližně od poloviny 14. stol. do konce 16. stol., někdy však až do 17. stol.²⁹ Renesance má svůj prvopočátek v Itálii, avšak postupně expandovala do celé Evropy. Hlavní renesanční ideou bylo obnovení, a to především antických hodnot; další snahou tohoto směru bylo „zrození k novému životu“.³⁰

Hlavní pozornost renesančních spisovatelů, malířů a sochařů je kladena na člověka, jeho individualitu a jeho místo ve světě. Jedním z důležitých rysů renesance je to, že i když učenci věnovali pozornost dílům starověkých autorů, psaným v latině a řečtině, docházelo zároveň k vývoji národních jazyků.³¹ Dalším znakem renesance bylo nepřijímat texty, tak jak se nám dávají, ale pečlivě je probádat, zkoumat jejich věrohodnost, jak vznikly, zkrátka podrobit je exegezi.³²

Renesance je těsně spjata s humanismem.

1.1.2. Humanismus

Konec 15. a začátek 16. stol. se nesl ve znamení nového duchovního a kulturního hnutí, zvaného humanismus.³³ Aby bylo zřejmé, v čem byl tento směr zlomový, je třeba uvést, že středověcí učenci nebyli v přímém kontaktu s klasickými díly v jejich původních jazycích.³⁴ To se změnilo s nástupem humanismu na přelomu 14. a 15. stol., kdy se italští humanisté začali intenzivně zajímat o literaturu starověkého řeckého světa; tento zájem se pak rozšířil po celé tehdejší Evropě. Učenci ze severních zemí cestovali do Itálie, která byla od 12. stol. zemí všeobecného rozmachu, a to

²⁹ GARIN, Eugenio. Renesanční člověk. In GARIN, Eugenio (ed.). *Renesanční člověk a jeho svět*. 9-18. Praha: Vyšehrad 2003, str. 9

³⁰ Tamtéž.

³¹ JOHNSON, Paul. *Dějiny renesance*. United Kingdom: Barrister and Principal 2004, str. 23

³² Tamtéž.

³³ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 79

³⁴ CAMPBELL, Mildred (ed.). *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*. Princeton, New Jersey: D. Vand Nostrand 1947, str. x

především kulturního.³⁵ Jezdili sem proto, aby se dobře naučili řečtinu a mohli se plně věnovat novému proudu vzdělanosti, který ovládl jejich věk.³⁶

Humanisté tedy chtěli rozšířit obzory svého vědění znovuoobjevením kultury starověku. Zajímali se o „*věci týkající se tohoto světa, zkoumání přírody a jejích sil*“.³⁷ Středem veškeré pozornosti se stává člověk a vše, co se ho týká.³⁸ V době humanismu dochází také k velkému rozkvětu vědy, literatury a umění, což je zapříčiněno tím, že se na svět pohlíží z jiného, nového úhlu pohledu. Humanismus je období, ve kterém se proklamuje „*důvěra v rozum a v možnost poznání přírodních zákonů*“.³⁹

Co se týká situace v Anglii, Gee upozorňuje, že ani zde nebyla úroveň vyučování jazyků v 15. a 16. stol. příliš velká, a to ani samotného vyučování angličtiny.⁴⁰ Určitou výjimkou byly školy gramatiky; v několika málo z nich byly používány učebnice s anglickými slovy, frázemi a celými větami, převedenými do latiny. Na většině jazykových škol však probíhalo vyučování latiny pouze v ústní podobě, nikoli písemně. I zkoušky byly pouze orální, jejich cílem bylo naučit žáka vést vědecké rozpravy.

Změnu přinesli až humanisté, kteří nebyli příznivci disputací, úzce spojených se scholastickou filosofií, a naopak se soustředili na psané slovo. K velkým řečníkům antiky však zachovávali respekt. Podle humanistů by se měl student nejprve seznámit se základy latinské gramatiky a syntaxe a poté s autory klasické a raně křesťanské literatury. Měl by se nechat inspirovat jejich způsobem psaní, vytríbenou latinou, dikcí a stylem. Jak Gee upozorňuje, humanisté však nepředpokládali, že by takovéto studium mělo probíhat na univerzitách.⁴¹ Bylo určeno spíše k domácímu pokročilému studiu těch, kteří byli obdarováni dobrým společenským postavením, bohatstvím a talentem.

Mezi vzdělance, kteří studovali starověké prameny, patřil i Thomas More a někteří jeho přátelé.⁴² Na výše zmíněných humanistických základech fungovala i škola, kterou ve svém domě More zřídil. Skutečnost, že okruh humanistických učenců nebyl

³⁵ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 80

³⁶ CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. x

³⁷ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 80

³⁸ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 81

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ GEE, John A. Margaret Roper's English Version of Erasmus' *Precatio Dominica* and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation, str. 267-268

⁴¹ Tamtéž, str. 269-270

⁴² CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. x

příliš velký, napomohla tomu, aby byli ve svých tendencích jednotní.⁴³ Velkou výhodou přitom bylo to, že všechny knihy, příručky a další materiály pro studium, byly mnohem snadno dostupnější, než tomu bylo o dvě generace dříve, a to díky novému způsobu tištění knih.⁴⁴

Mezi anglické humanisty 16. stol. patřili vedle již zmíněného Thomase Morea také Robert Flemmyng (1417-1483), Thomas Linacre (1460-1524), William Grocyn (1446-1519), John Colet (asi 1467-1519), Thomas Elyot (asi 1490-1546) a Richard Hyrde (zemřel 1528).⁴⁵ Velký vliv na ně měli Erasmus Rotterdamský a Juan Luis Vives.⁴⁶

1.2. Postavení žen v renesanční společnosti

Po staletí se vedly diskuse a spory o tom, jací jsou muži a jaké ženy, v čem jsou stejní a všem se naopak odlišují.⁴⁷ Tyto debaty začaly gradovat v 16. stol., a to především díky tomu, že téma muži vs. ženy, bylo námětem nejrůznějších pamfletů, které se díky rozmachu knihtisku rychle šířily.

Již od období církevních otců byly ženy pojímány negativně.⁴⁸ Biblická Eva byla chápána jako ta, která přivedla do světa hřích. I všechny ostatní ženy byly postupem času nahlíženy jako hříšná stvoření. Muži je vnímali v souvislosti se sexualitou, která byla chápána negativně; např. podle Augustina je zavrženíhodná i sexualita v manželství.⁴⁹ Z pohledu většinové společnosti byly ženy ztělesněním zla a pokušení.

Kingová přibližuje, že v období renesance mohl mít muž spoustu „tváří“: mohl být bojovníkem, učencem, dobrodruhem, knězem, umělcem, kupcem, nebo

⁴³ GEE, John A. Margaret Roper's English Version of Erasmus' Precatio Dominica and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation, str. 270

⁴⁴ CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. x

⁴⁵ JOHNSON, Paul. *Dějiny renesance*, str. 44

⁴⁶ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*. Princeton: Princeton University Press 1987, str. 3

⁴⁷ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství lidové noviny 2007, str. 11

⁴⁸ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*. Third edition, New York: Cambridge University Press 2008, str. 19

⁴⁹ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*, str. 11

panovníkem.⁵⁰ Oproti tomu jsou role ženy značně omezeny. Obvykle je dcera, matka, vdova, panna a nebo prostitutka. Některá z těchto rolí je jí vždy vtisknuta.

Nejobvyklejší rolí ženy byla manželka.⁵¹ Manželství bylo předem domluvené rodinami ženicha a nevěsty.⁵² Uzavírání sňatků bylo podle Kingové mechanismem „*hromadění, uchovávání a předávání majetku*.“⁵³ Tato autorka přibližuje, že v některých částech Evropy (např. ve Flandrech) se mohly ženy stát dědičkami majetku; taková žena pak byla velice žádanou partií. Více obvyklé však bylo, že žena nezdělala nic; měla však alespoň nárok na věno. Čím vyšší bylo, tím vyšší byla i její naděje, že se vdá do lepší společenské třídy. Věno bylo vždy domluvené před sňatkem a bylo předáno manželovi, který s ním měl disponovat. V momentě, kdy se žena vdala, neměl vůči ní její otec už žádné finanční povinnosti. Od konce 15. stol. začíná zaznívat názor, že manželství by mělo být naplněno oboustrannou láskou a oporou.⁵⁴ Nic se však nezměnilo na tom, že má být i nadále patriarchální.

Další obvyklou rolí renesančních žen, byla role matek.⁵⁵ Ta naplňovala téměř celý jejich život, protože v tehdejší době bylo cílem přivést na svět co nejvíce potomků. Tuto povinnost měly více než ženy prosté, ženy ze šlechtických či královských rodů. Jedním z důvodů bylo zajištění rodové dynastie, druhým byla vysoká úmrtnost dětí, a to nejen krátce po porodu.⁵⁶ Následkem porodů však často umíraly i samy rodičky.⁵⁷

Vedle rození dětí bylo základním úkolem a rolí ženy také pracovat v domácnosti – této povinnosti byly ušetřeny pouze příslušnice nejvyšších společenských vrstev.⁵⁸ Musely zastat nejen práci doma, ale také na poli a úkony spojené s hospodářstvím.⁵⁹ Jednalo se tedy např. o pasení a dojení dobytka, setí, sklizení a následné zpracování lnu, stříhání ovcí a tkaní vlny, péči o zahradu, jejíž plody sloužily rodinám k obživě, orání a kosení.⁶⁰ Ve výše postavených rodinách ženy řídily chod těchto činností. Zatímco muž býval kvůli práci mimo dům, povinností manželky bylo o vše se v jeho nepřítomnosti

⁵⁰ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance. In GARIN Eugenio (ed.), *Renesanční člověk a jeho svět*. 209-246, Praha: Vyšehrad 2003, str. 209

⁵¹ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance, str. 215

⁵² WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 75

⁵³ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance, str. 215

⁵⁴ Tamtéž, str. 217-218

⁵⁵ Tamtéž, str. 210

⁵⁶ Tamtéž, str. 212

⁵⁷ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 87

⁵⁸ Tamtéž, str. 219

⁵⁹ Tamtéž, str. 105-106

⁶⁰ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance, str. 220

starat.⁶¹ Postupem času se však ženy začínají seberealizovat v různých řemeslech.⁶² Jsou z nich např. příslušnice cechů nebo hokynářky.⁶³ Kingová uvádí, že podle zápisů města Štrasburk z poloviny 15. stol měly ženy vykonávat tato zaměstnání: zahradnice, krejčová, zlatnice, obchodnice s obilím, bednářka, kovářka.⁶⁴ Během období renesance se však podmínky změnilly a podle nových zákonů již ženy nadále nesměly „*těžít z cechovních spolků a vlastnit či převádět majetek*“.⁶⁵

Ženy si však mohly zvolit i jiný způsob obživy, než práci na statcích a polích; mohly se stát prostitutkami.⁶⁶ V období renesance se prostituce dokonce stala institucí. Na počátku 16. stol. toto „řemeslo“ kvetlo především v Itálii. Prostitutky byly buď nuzné, bez střechy nad hlavou, anebo kurtizány, s vlastním místem k bydlení a krásným oblečením. Tyto ženy psaly básně a hrály na nějaký hudební nástroj, a to za účelem pobavení mužů. Později reformace instituci prostituce zapuzovala.

Ženy také mohly vstoupit do kláštera a stát se jeptiškami.⁶⁷ Mohly se tak rozhodnout tehdy, když si uvědomily, že obvykle samy nemohou nabýt žádného majetku, pracovat, nebo rozvíjet nějaké své nadání. Jak píše Kingová, „*cudnost, dosažená pouhým odpíráním, byla vrcholem, o který mohly usilovat*“.⁶⁸ Finanční obnos, který byl třeba ke vstupu do kláštera, byl také mnohem nižší, než obvyklá výše věna. V klášterech nebyly limitovány sociálními problémy a mohly být např. učitelkami, zakladatelkami škol, mohly se věnovat autorské činnosti a překladům.

Kingová uvádí, že v Itálii v období renesance představovaly řeholnice poměrně velkou část ženského obyvatelstva, a to okolo patnácti procent.⁶⁹ Většina z nich pocházela ze zámožných rodin. Jeptišky byly velice studované. Uměly číst a psát, což bylo tehdy u žen neobvyklé. Znaly dobře Bibli, psaly náboženské texty.

Vedle těch, které vstoupily do kláštera dobrovolně, však byly i dívky a ženy, které do nich odcházely pod nátlakem své rodiny. Jak uvádí Kingová, umístění dívky do kláštera byl totiž způsob, jak dcery, které byly většinou nechtěné, humánně odložit.⁷⁰ Tento mechanismus se stal terčem kritiky Martina Luthera.

⁶¹ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 109

⁶² KÜNG, Hans. *Žena v dějinách křesťanství*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad 2017, str. 76

⁶³ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 220

⁶⁴ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 220

⁶⁵ Tamtéž, str. 221

⁶⁶ Tamtéž, str. 222-223

⁶⁷ Tamtéž, str. 226

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, str. 224

⁷⁰ Tamtéž, str. 225

V době od 15. až do 18. stol., tedy i v období renesance, došlo k velice neslavné kapitole evropské historie, a to sice k čarodějnickým procesům.⁷¹ Velkou většinu těch, kteří byly z čarodějnictví nařčeny, představovaly ženy.⁷² Podle autorů knihy *Kladivo na čarodějnice* z r. 1486, jsou k čarodějnictví náchylné spíše ženy než muži a to proto, že jsou „důvěřivé, prolhané, věrolomné, nerozumné, vášnivé a chlípné“.⁷³ Ty, které byly obžalovány z čarodějnictví, byly mučeny, aby se k němu přiznaly. Poté byly odsouzeny k smrti. Kingová uvádí, že v rozmezí let 1480-1700 „bylo za čarodějnictví popraveno (obvykle upáleno) více žen než pro všechny ostatní zločiny dohromady“.⁷⁴

Určitou pozitivní změnu v postavení ženy ve společnosti přinesla reformace.⁷⁵ V protestantismu byli všichni věřící nabádáni k tomu, aby mluvili přímo k Bohu.⁷⁶ Ženy, byly zvány do kostelů, aby se věnovaly četbě a výkladu Bible, a také, aby se připojily ke zpěvu shromáždění, který byl předtím výsadou pouze mužů. Teologických disputací se však účastnit nemohly. Stejně tak se nadále nic neměnilo na tom, že má manželství či rodina zůstat patriarchální, tedy že žena má být muži podřízena.⁷⁷ Dělná práce podle rodu také zůstávala stejná, stejně jako „stereotypizace role pohlaví v neprospěch žen“.⁷⁸

V 16. stol. se objevila nová náboženská hnutí, která byla vůči ženám více otevřená. Byli zde např. anabaptisté, kteří odmítali rozdíl mezi mužem a ženou; roli pastora u nich mohla vykonávat i žena.⁷⁹ Podobně tomu bylo u kvakerů, kde mohly být ženy kazatelkami a učitelkami.

I když se postavení žen během období renesance po malých krůčcích zlepšovalo, nebyla jim nikdy svěřena větší moc. To platí až na dvě důležité výjimky, díky kterým se stalo, že na konci 16. stol. poprvé v Evropské historii vládly ženy.⁸⁰ Tou první byla Italka Kateřina Medicejská (1519-1589), která po smrti svého manžela, francouzského krále Jindřicha II. byla v zemi regentkou, dokud její synové a budoucí následníci trůnu, nedosáhli plnoletosti. Druhou byla Alžběta I. (1533-1603), dcera Jindřicha VIII. a Anny Boleynové. Ačkoli byla v pořadí na trůn až třetí, stala se první anglickou vladařkou.

⁷¹ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 252

⁷² ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Nakladatelství Argo 2001, str. 258

⁷³ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 230

⁷⁴ Tamtéž, str. 231

⁷⁵ KÜNG, Hans. *Žena v dějinách křesťanství*, str. 74

⁷⁶ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 232

⁷⁷ KÜNG, Hans. *Žena v dějinách křesťanství*, str. 76

⁷⁸ Tamtéž, str. 77

⁷⁹ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 232

⁸⁰ Tamtéž, str. 235

Alžběta se nikdy neprovdala. Byla „*jedinou svrchovanou panovnicí*“ v době renesance.⁸¹

V průběhu renesance docházelo ve vyšších společenských vrstvách k proměně ženské role; ta se „*stále více vzdalovala světu práce*“.⁸² Úkolem ženy bylo především reprezentovat manžela, což se nedalo skloubit s tím, aby výsledky její práce byly prakticky užívány nebo prodávány. Žena tedy i nadále pletla a vyšívala, ale pouze pro dekorativní účely; pořádala také nejrůznější setkání, navštěvovala své přátele a známé.

1.3. Vzdělanost žen v 16. stol.

Vzdělání dívek a žen v tomto období záleželo v zásadě na tom, do jaké společenské třídy a jak bohaté rodiny, se narodily.⁸³ O ženách z níže postavených sociálních vrstev se sice nedá říci, že by byly úplně nevzdělané, neměly však znalosti čerpané z knih, ale takové, které jim byly předávány především ústně, a to jejich otci, matkami, staršími sourozenci, popřípadě manžely.⁸⁴ V mnoha případech to byli rodiče, kteří naučili dívku číst a psát, pokud to sami uměli. Prostí lidé, a to muži, stejně jako ženy, tedy knižně vzdělaní nebyli, zato však ovládali nějaké řemeslo.⁸⁵

Rodiče dívek, kteří byli sociálně lépe postaveni, a disponovali většími finančními prostředky, si mohli dovolit zaplatit dcerám soukromého učitele.⁸⁶ Ženy z těchto dobře zabezpečených rodin začaly postupně samy iniciovat, aby jim bylo poskytnuto vyšší vzdělání, než bylo tehdy obvyklé.⁸⁷ V té době začal vznikat jeden z podstatných jevů kultury v období renesance, a to vzdělaná žena. Jejich studium obvykle zahrnovalo humanistické vědy a starověké jazyky – latinu a řečtinu. Autorská tvorba těchto žen byla velice různorodá. Psaly poezii, nejrůznější traktáty, listy, vytvářely překlady. Některými humanistickými muži byly ženy ve svých snahách a akcích podporovány. U většinové, tehdy dominantní mužské společnosti, se však setkávaly s odporem. Ženy by sice podle nich měly mít určité vzdělání, ale ne příliš velké. Zvláštní druh vzdělání, vědomostí a dovedností pak měly např. ženy, které sloužily jako porodní asistentky, jeptišky, nebo ty, které působily jako dvorní dámy.

⁸¹ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*.

⁸² Tamtéž, 325

⁸³ STJERNA Kirsi, *Women and the Reformation*. Malden, USA: Blackwell Publishing 2009, str. 46

⁸⁴ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 143-144

⁸⁵ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 240

⁸⁶ STJERNA, Kirsi. *Women and the Reformation*, str. 46

⁸⁷ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 240

V období reformace se stala otázka školního vzdělání dívek diskutovaným tématem.⁸⁸ Kingová přibližuje tehdejší reformační chápání: „*Mají-li se všichni věřící usmířit s Bohem, a Bůh promlouvá skrze bibli, pak se všichni musí naučit číst.*“⁸⁹ Melancthon nakázal, aby byly zakládány dívčí školy s ženami jakožto vyučujícími. Dívky by měly školu navštěvovat přibližně dvě hodiny denně, a to jeden nebo dva roky; během té doby se měly naučit číst a psát, odříkat z paměti katechismus a naučit se zpívat některé žalmy.⁹⁰ O školy pro obě pohlaví usiloval i Bucer.

Postupně mohly dívky navštěvovat základní školy, kde se učily číst a psát.⁹¹ K vyššímu vzdělání, které zahrnovalo matematiku, logiku a latinu, už byli připuštěni jen chlapci.⁹² R. 1561 byla v Londýně založena krejčovská škola Merchant Taylor's School, kde se dívkám dostávalo základního vzdělání. V Anglii byly zřizovány i další školy určené pro dívky, kde se učily číst, tkát, příst a byly také vyučovány v náboženství. Dělo se tak i v dalších městech Evropy. V jednom z Belgických měst bylo např. ustanoveno, že dívky mají být vyučovány v domácích pracích, a ty šikovnější, také v čtení a psaní. V Německu dochází k založení několika dívčích škol na konci 16. stol. Některé dívky z nižších vrstev se tedy naučily číst, psát a počítat.

Fenomén humanisticky vzdělané ženy, k jehož vrcholu došlo v 16. stol., zaznamenal v 17. stol. úpadek.⁹³ Postupně bylo vzdělání dívek zaměřeno hlavně na jejich morálnost a budování charakteru, jakožto budoucích manželek a matek.⁹⁴ Nadále již nebylo žádoucí, aby žena byla vzdělaná.⁹⁵ Měla mít pouze takový um, aby dokázala pobavit rodinu a přátele a aby upoutala nějakého vhodného muže. Měla tedy umět především malovat, ovládat hru na hudební nástroj, tančit a konverzovat.

I přes tento úpadek, a i přes to, že většinová společnost vzdělání žen nadále nepodporovala, našly se ženy, které se s tímto pohledem neztotožňovaly a profilovaly se jako spisovatelky. Hlavní překážkou, se kterou musely bojovat, bylo to, že jejich vzdělání bylo stále vnímáno jako něco, co mělo zůstat soukromé, praktikované pouze doma.⁹⁶ I přes tuto nepřízeň většinové společnosti tvořila např. díla ženských autorek

⁸⁸ STJERNA Kirsi, *Women and the Reformation*, str. 46

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 145

⁹¹ Tamtéž, str. 144

⁹² KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 238-239

⁹³ Tamtéž, str. 241

⁹⁴ STJERNA, Kirsi. *Women and the Reformation*, str. 47

⁹⁵ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 241

⁹⁶ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 4

v Anglii na konci 17. stol. dvě procenta všech vydaných knih.⁹⁷ Ačkoli tedy byly ženy spisovatelky ve výrazné menšině, byla to menšina, která o sobě nepřestávala dávat vědět.

1.4. Někteří učenci, kteří podporovali vzdělávání žen

Vzdělávání žen výrazně podporoval španělský učenec Juan Luis Vives (1493-1540), který byl učitelem ve službách Kateřiny Aragonské, první manželky Jindřicha VIII., jenž byla známá svou vzdělaností.⁹⁸ Vives je autorem spisu *De institutione feminae christianae* z r. 1523, který Kateřině dedikoval; sám spis pak byl určen pro výchovu mladé princezny Marie I.⁹⁹ Do angličtiny toto dílo přeložil r. 1529 Richard Hyrde.¹⁰⁰ Stalo se velice populárním, došlo k jeho čtyřiceti vydáním a vedle angličtiny bylo přeloženo také do španělštiny, francouzštiny, italštiny, němčiny a holandštiny.¹⁰¹ Jednalo se o velice významný spis, který reprezentoval postoje tehdejších stoupenců ženské vzdělanosti.

Vives ve svém spise prohlašuje, že ženě nestojí v cestě nic, co by jí mělo zabránit docílit moudrosti. Podobně, jako ostatní humanističtí učenci, argumentuje pro vzdělání žen tím, že studium podporuje rozvoj jejich ctností, kterými míní především cudnost a zbožnost.¹⁰² Beilin poukazuje na to, že díky svému postavení u dvora měl Vives vliv na konkrétní okruh žen. Do této skupiny patřila princezna Marie, pozdější Marie I. Tudorovna, a také dcery Thomase Morea.¹⁰³

R. 1525 publikoval Galeazzo Flavio Capra traktát *O vznešenosti a důstojenství žen*, který vyšel v italštině a který tedy byl přístupný i italským ženám, které neuměly latinsky.¹⁰⁴ Velice důležité bylo také dílo německého humanisty Heinricha Cornelia Agrippy z r. 1529, nazvané *O vznešenosti a přednostech ženského pohlaví*.¹⁰⁵ Agrippa píše, že skutečný rozdíl mezi mužem a ženou je pouze v rozdílném vzezření jejich pohlavních orgánů. Oba dva však mají stejnou „formu duše“, mysl a rozum.¹⁰⁶ Tento

⁹⁷ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance, str. 241

⁹⁸ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 4

⁹⁹ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 152

¹⁰⁰ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 4-5

¹⁰¹ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance, str. 237

¹⁰² BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 5

¹⁰³ Tamtéž, str. 9

¹⁰⁴ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti* 13

¹⁰⁵ AGRIPPA, Heinrich Cornelius. *Declamatio de nobilitate & precellentia Foeminei sexus*. PETERSON, Joseph H. Peterson (tran.), 2005 [online, duben 2018] dostupné z:

<http://www.esotericarchives.com/agrippa/preem.htm>

¹⁰⁶ Tamtéž.

autor píše, že „jemná ženská rasa“ dokonce vyniká nad „drsnou a divokou mužskou rasou“.¹⁰⁷

Dalším, kterého je třeba jmenovat, je Richard Hyrde (zemřel r. 1528), který napsal předmluvu k Margaretinu překladu. Píše v něm, že studium latiny a řečtiny bystří a zlepšuje mysl mužskou, stejně jako ženskou.¹⁰⁸ Má za to, že zatímco jsou ženiny prsty zaneprázdněny šitím, je nebezpečí, že se její mysl zatoulá ke zlu; to se však nestane, pokud bude zaměstnána něčím dobrým, jako je právě studium výše zmíněných jazyků.¹⁰⁹ Pro Hyrdea byla Margaret More Roper zosobněním ideální vzdělané a ctnostné ženy.¹¹⁰

R. 1540 vydal další anglický podporovatel vzdělání žen, Thomas Elyot, své dílo *The Defence of Good Women*.¹¹¹ Toto dílo bylo napsáno pro královnu Alžbětu a je apologií žen, aby mohly vládnout.

Koncem 16. stol. byl podporovatelem vzdělání žen Angličan Richard Mulcaster.¹¹² Ten proklamoval, že vyučovány by měly být už malé dívky. Nemínil však výuku na jazykových školách a univerzitách, ale doma. Dívky mají být vzdělávány ve čtení, psaní, zpěvu, hře na hudební nástroj, latině a řečtině. Mulcaster píše, že je povinností mužů zajistit, aby docházelo k vyučování dívek, a to proto, že až se jednou stanou matkami, aby byly na tuto roli „dobře vybavené“.¹¹³ Až dívky dospějí v ženy, nemá jejich studium skončit, ale naopak pokračovat. Věda, které se jako dospělé mají začít nově věnovat, je filosofie.

V 16. stol. však nezaznívaly jen hlasy pro vzdělání žen, ale také proti. Jedním z těch, kdo něco takového nepodporovali, byl Giovanni Bruto.¹¹⁴ Ve svém pojednání z r. 1555 napsal, že se obává, že žena, která by se věnovala studiu, by zanedbávala své povinnosti v domácnosti. Dalšími odpůrci vzdělání žen byli Jacques Cujas (1522-1590) a Valens Acidalius (1567-1595).¹¹⁵

¹⁰⁷ AGRIPPA, Heinrich Cornelius. *Declamatio de nobilitate & precellentia Foeminei sexus*.

¹⁰⁸ HYRDE, Richard. In ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a ROPER, Margaret (tran.). *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. In DEMOLEN, Richard (ed.). *A Quincentennial Symposium [Held at Ithaca College, October 27 and 28, 1969]*, 93-124. New York: Twayne Publishers 1971, str. 96, str. 100

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 103-104

¹¹¹ KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 245

¹¹² BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 11

¹¹³ Tamtéž, str. 12

¹¹⁴ Tamtéž, str. 14

¹¹⁵ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 26

2. Anglická reformace

2.1. Počátek evropské reformace

V říjnu r. 1517 zveřejnil Martin Luther v německém Wittenbergu svých devadesát pět tezí, ve kterých kritizoval poměry v tehdejší církvi.¹¹⁶ Cílem těchto tezí bylo především rozpoutat akademickou debatu o odpustcích a očištění. Vzhledem k tomu, že mezi lidem už delší dobu vládla nespokojenost se stavem duchovenstva, rozšířily se tyto teze velmi rychle a vzbudily velký ohlas.

Lutherovu nauku charakterizují tři principy.¹¹⁷ Prvním je *Sola scriptura*, podle kterého je Písmo nejvyšší církevní autoritou. Druhým je *Sola fide*, který znamená, že člověk není ospravedlněn svými skutky, ale pouze svojí vírou. Třetím je *Sola gratia*; podle tohoto principu je Boží milost jeho svobodným darem nám lidem.

Ve svých dílech Luther učil také o predestinaci, tedy o tom, že i když se nám zdá tento svět chaotický, Bůh s ním má svůj pozitivní záměr, který také uskuteční.¹¹⁸ Tento reformátor se stavěl proti víře v přimlůvu svatých u Boha, kritizoval sedm svátostí, zpochybňoval papežskou autoritu, byl pro zrušení celibátu kněží a odmítal, aby byly církvi vypláceny vysoké finanční částky. Upozorňoval také na rozmařilý život duchovenstva.¹¹⁹ Lutherovým cílem tedy byla jak teologická, tak sociální reforma církve.

2.2. Reformace v Anglii

2.2.1. William Tyndale

Lutherova reformace začala do Anglie pronikat hned r. 1517.¹²⁰ Když r. 1520 vyšlo několik Lutherových knih, byly po Britských ostrovech tajně šířeny. Jedním z podporovatelů a následovníků Luthera v Anglii, byl reformátor William Tyndale (1494-1536), který za svou činnost zaplatil životem.¹²¹ Tyndalovým životním posláním

¹¹⁶ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*. USA: Harvard University Press 1999, str. 264

¹¹⁷ WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 73

¹¹⁸ MARIUS Richard, *Thomas More: A Biography*, str. 264

¹¹⁹ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 84

¹²⁰ WIESNER-HANKS, Merry. *Christianity and Sexuality in the Early Modern World – Regulating Desire, Reforming Practice*. London and New York: Routledge 2010, str. 74

¹²¹ PINEAS, Rainer. *Thomas More and Tudor Polemics*. Bloomington and London: Indiana University Press 1968, str. 37

bylo zpřístupnit Písmo prostému lidu. Svůj překlad Nového zákona sice započal v Anglii, kvůli možnému stíhání ale odešel do Německa, kde jej také dokončil. Byl to počín vskutku revoluční, protože se jednalo o první anglický překlad Bible, který nevycházel z latinské Vulgáty, ale přímo z řeckého originálu.

Tyndale ve svém překladu zvolil do té doby neobvyklé výrazy. Místo tehdy používaného slova „*church*“ pro řecké „*eklésia*“ zvolil slovo „*congregation*“, čímž se snažil odstranit pojmání církve jako formální instituce a zdůraznit její vnímání jako spontánního společenství křesťanů.¹²² Další podstatnou změnou byl překlad řeckého slova „*presbyteros*“ jako „*elder*“ nebo „*senior*“ místo „*priest*“.¹²³ V tomto případě bylo Tyndalovým cílem položit důraz na Lutherem proklamované všeobecné kněžství, tedy že v podstatě každý křesťan, kterého k tomu Duch svatý zmocní, může být kazatelem Božího slova. Tyndale také např. řecké slovo „*agape*“, běžně překládané jako „*charity*“ přeložil jako „*love*“, které má větší hloubku. Marius označuje Tyndaleův překlad za dynamický a jazykově vybroušený a má za to, že bez něj by anglický protestantismus nebyl takový, jak jej známe.¹²⁴

První vydání Tyndaleova Nového zákona bylo publikováno r. 1525 v Německu.¹²⁵ Překlad získal velký ohlas a rychle se rozšířil po celé Anglii. Proto bývá rok 1525 některými historiky nahlížen jako počátek anglické reformace.¹²⁶

Proti Tyndalovu ‚heretickému‘ překladu byly ze strany anglických autorit učiněny patřičné kroky. Úkolem, aby se tento překlad Nového zákona přestal šířit, byl pověřen Thomas More.¹²⁷ I když dal několik lidí zatknout, šíření Tyndaleova díla to nejen nezabránilo, ale spíše podnítilo expandování dalších zakázaných knih.¹²⁸

Nebyl to však William Tyndale se svým překladem Písma, kdo byl oficiálním spouštěčem reformace. Byl jím král Jindřich VIII.

¹²² MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 321

¹²³ Tamtéž, str. 322

¹²⁴ Tamtéž, str. 312

¹²⁵ PINEAS, Rainer. *Thomas More and Tudor Polemics*, str. 37

¹²⁶ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 312

¹²⁷ Tamtéž, str. 323

¹²⁸ Tamtéž, str. 323, 331

2.2.2. Prvopočátky reformace v Anglii

Je třeba upozornit na to, že reformační myšlenky se v Anglii šířily dávno před vystoupením Luthera a činností Tyndalea. Nejzazší počátek anglické reformace spadá do 14. stol., ve kterém se svým učením vystoupil John Wyclif (asi 1320-1384).¹²⁹ Tento profesor Oxfordské univerzity hlásal obnovu církve a kritizoval papežství, které podle něj nemá oporu v Písmu. Velkou vlnu kritiky snesl také na instituci mnišství a mnichy samotné. Podle něj se mají zbavit veškerého majetku, a to aby mohli lépe vykonávat své povinnosti duchovních. Kritizoval celkovou církevní hierarchii a učil o nadřazenosti panovníka nad duchovenstvem. Zavrhoval poutě ke svatým místům a také roli svatých jakožto přimlůvců. Zdůrazňoval autoritu Písma a uvědomoval si, jak je důležité předložit anglickému lidu Bibli v jejich vlastním jazyce. Spolu se svými dvěma pomocníky tedy vytvořil překlad Bible z latinské Vulgáty do angličtiny.

Na učení Johna Wyclifa navázalo hnutí lollardů.¹³⁰ Ti putovali zemí, hlásali Wyclifovy myšlenky, kázali a šířili anglickou Bibli. Jejich působení však nebylo především pro církevní představitele žádoucí, a proto byli potlačováni. Poté, co se jeden z jejich stoupenců, sir John Oldcastle pokusil r. 1414 o vzpuru, která však dopadla naprostým fiaskem a jeho popravou, museli už lollardi působit pouze v přísném utajení. Není tedy přesně jasné, jak velký měli v polovině 16. stol. vliv.¹³¹

V Londýně a některých dalších městech panovala antiklerikální a protipapežská nálada.¹³² Lidem se přičily poplatky placené duchovním a také mezi některými vládlo přesvědčení, že církve vlastní příliš mnoho půdy. V polovině 14. stol. schválil parlament dva zákony, které značně snížily kompetence papeže v Anglii.

Je třeba upozornit na to, že církevní zřízení v Anglii bylo již před tím, než se Jindřich VIII. prohlásil nejvyšší hlavou církve, v podstatě monarchické, úzce spojené s vladařem.¹³³ I když měli být biskupové voleni papežem, často je vybíral právě král, a to z řad svých blízkých rádců; ti pak i nadále zůstávali v této světské pozici, a zároveň vykonávali povinnosti biskupa.

¹²⁹ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*. Oxford: Clarendon Press 1993, str. 51-52

¹³⁰ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 239

¹³¹ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 53

¹³² SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 47-48

¹³³ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 43

2.2. „Velká záležitost“ Jindřicha VIII.

Vzhledem k tomu, že tato práce nepojednává primárně o Jindřichovi VIII. a jeho šesti manželstvích, věnuji se zde pouze jeho rozvodu s Kateřinou Aragonskou a sňatku s Annou Boleynovou. Tyto události totiž bezprostředně předcházely zlomovému okamžiku v anglických, nejen církevních dějinách, tedy k založení Anglikánské církve r. 1534.

Král Jindřich VIII. (1491-1547), který v první polovině 16. stol. v Anglii vládl, pocházel z rodu Tudorovců. Jeho otec Jindřich VII. se na anglický trůn dostal r. 1485, poté co zvítězil nad Richardem III. z rodu Plantagenetů, a to v bitvě u Bosworthu.¹³⁴ Jeho druhorozený syn Jindřich se však králem původně stát neměl, připravoval se na dráhu duchovního.¹³⁵ Na trůn měl nastoupit jeho o pět let starší bratr Artur. Ten byl kvůli spojení se Španělskem ve věku patnácti let oženěn se španělskou princeznou Kateřinou Aragonskou. Za necelých pět měsíců po sňatku, r. 1502 však umírá, a po smrti jejich otce Jindřicha VII. nastupuje r. 1509 na trůn jeho mladší bratr Jindřich VIII., kterému v té době bylo sedmnáct let. Za manželku si zvolil o několik let starší vdovu po svém bratrovi a ještě ten samý rok se s ní oženil. Jindřichovi a Kateřině se během devatenácti let jejich manželství narodilo několik dětí, nepřežily však více než pár dní.¹³⁶ Pouze dcera Marie, pozdější Marie I. Tudorovna, narozená r. 1516, se dožila dospělého věku.¹³⁷

Jindřich si stále více uvědomoval důležitost toho, mít mužského potomka, a to především z důvodu udržení a upevnění své rodové dynastie.¹³⁸ Tehdy vstupuje na scénu Anna Boleynová. Ta byla od r. 1522 jednou z královniných dvorních dam, a panovníkovi nesmírně učarovala. Od běžných milenek vladařů se však odlišovala: odmítla mít s Jindřichem sexuální poměr, až do chvíle, kdy ji pojme za svoji právoplatnou manželku.¹³⁹ Takový krok se neobešel bez toho, aby se nejprve rozvedl se svou chotí Kateřinou Aragonskou.

Přibližně r. 1527 začal Jindřich VIII. prohlašovat, že jeho manželství je neplatné, protože Kateřina byla předtím manželkou jeho bratra Artura.¹⁴⁰ Jak jsem již uvedla

¹³⁴ MORGAN, Kenneth a kol. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997, str. 211

¹³⁵ MORGAN, Kenneth a kol. *Dějiny Británie*, str. 216-217

¹³⁶ VIAULT, Birdstall S. *English History*. USA: McGraw-Hill 1992, str. 105

¹³⁷ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 4

¹³⁸ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 18-19

¹³⁹ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 4-5

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 1

výše, tato španělská princezna se za Artura provdala v září r. 1501, on však v dubnu r. 1502 zemřel. Jindřich tehdy dostal od papeže výjimku, aby se s vdovou po svém bratrovi mohl oženit.¹⁴¹ Nyní však pro něj byla skutečnost, že Kateřina byla nejprve provdaná za jeho sourozence, důkazem toho, že je jejich sňatek neplatný. Tvrdil, že k takovému závěru dospěl jak na základě svého svědomí a vlastního studia, tak po rozhovorech s mnoha teology.¹⁴² Jindřich argumentoval textem z Leviticus 18,16: „*Neodkryješ nahotu ženy svého bratra. Je to nahota tvého bratra.*“ a z Leviticus 20,21: „*Kdyby někdo pojal ženu svého bratra, znamená to znečištění. Odkryl nahotu svého bratra, zůstanou bezdětní.*“¹⁴³ Jindřich tedy proklamoval, že sňatkem s manželkou svého zesnulého bratra porušil Boží zákon, což je důvod, proč mu Bůh z tohoto svazku nedopřál žádné mužské potomstvo.¹⁴⁴ Král k sobě nechal povolát zkušené právníky, biskupy a učence, znalé Bible; většina z nich se shodla na tom, že „*jeho sňatek není jen nezákonný, ale také zavrženíhodný v očích Boha*“.¹⁴⁵ Královna Kateřina takové prohlášení rezolutně odmítla a s rozvodem, který Jindřich navrhoval, zásadně nesouhlasila.¹⁴⁶

Ve snaze o rozvod se Jindřich, spolu s kardinálem Wolsey zpočátku obrátili na papežského legáta, italského kardinála Lorenza Campeggia.¹⁴⁷ Důvodem bylo to, že papež Klement VII. byl v té době zajatcem císaře Karla V., který obsadil Řím a držel jej v pevnosti St. Angelo.¹⁴⁸ Jindřich s Wolseym doufali, že Campeggio rozvod podpoří a vyhoví králově žádosti z pozice papežské autority.¹⁴⁹ Po několika jednáních a slyšeních Campeggio oznámil, že dříve, než vynese jakékoli rozhodnutí, musí tuto věc konzultovat přímo s papežem. Poté, co byl papež opět na svobodě, se na něj Jindřich sám obrátil a chtěl, aby jeho manželství s Kateřinou prohlásil za neplatné a aby mu povolil nový sňatek.¹⁵⁰ Papež Klement VII. rozhodl, že je třeba projednat tuto záležitost v Římě. To bylo především snahou Kateřinina synovce, mocného císaře Karla V., který

¹⁴¹ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 105

¹⁴² BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 3

¹⁴³ Tamtéž, str. 17

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 3

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 73

¹⁴⁷ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 25

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 24

¹⁴⁹ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 358-359

¹⁵⁰ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 29

s rozvodem jednoznačně nesouhlasil, a pod jehož nátlakem se papež ve městě Řím nacházel.¹⁵¹

Následovalo několik let dlouhých vyjednávání, které v podstatě nikam nevedly. Podle kanonického práva totiž papež nemohl zrušit ani zpochybnit vyhlášení svého předchůdce, který Jindřichovi pro manželství s Kateřinou udělil výjimku. Postupně začal Jindřich nabývat přesvědčení, že jeho záležitost, protože se týká anglického krále, může být vyřešena pouze v Anglii, a začal tedy popírat papežskou autoritu.¹⁵²

Od r. 1532, kdy byl novým Canteburským arcibiskupem ustanoven duchovní rodiny Boleynů, Thomas Cranmer, nabraly události poměrně rychlý spád.¹⁵³ Téhož roku Jindřich jmenoval Annu markýzou z Pembroke.¹⁵⁴ Královna Kateřina byla nucena odejít ode dvora a její královské tituly jí byly odňaty.

Následující rok 1533 byl pak plný zlomových událostí. V lednu se dvojice tajně vzala a velice brzy na to, Anna otěhotněla.¹⁵⁵ V květnu Thomas Cranmer vyhlásil, že Jindřichovo manželství s Kateřinou Aragonskou je neplatné, zatímco jeho sňatek s Annou prohlásil za legitimní.¹⁵⁶ Krátce na to papež Jindřicha i Cranmera exkomunikoval. Jindřich reagoval tak, že veškeré finanční odvody Římu přeměroval k vladaři, tedy k sobě. Následně vydal „*The Act in Restraint of Appeals*“, podle kterého bude nejrůznější výjimky a povolení anglickému lidu vydávat nikoli papež, ale arcibiskup z Canterbury.¹⁵⁷ V červnu téhož roku byla Anna korunována za královnu a v září se jí narodila dcera Alžběta.¹⁵⁸

Roku 1534 byl parlamentem přijat Zákon o svrchovanosti (*Act of Supremacy*), který nejvyšším pozemským představitelem Anglikánské církve vyhlásil panovníka.¹⁵⁹ Tím tedy došlo k odluce anglické církve od papežské autority v Římě. Papež se pro anglický lid stal pouze Římským biskupem, který vůči tomuto lidu neměl žádnou pravomoc.¹⁶⁰

¹⁵¹ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 375

¹⁵² BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 40

¹⁵³ Tamtéž, str. 67

¹⁵⁴ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 32

¹⁵⁵ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 67

¹⁵⁶ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 35-36

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 68

¹⁵⁹ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 106

¹⁶⁰ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 36

Ještě ten samý rok parlament přijal také Zákon o následovnictví (*Act of Succession*), který za legitimní následníky anglického trůnu uznával pouze potomky ze svazku Jindřicha VIII. a Anny Boleynové, zatímco princezně Marii, dceři Jindřicha a Kateřiny Aragonské, bylo právo na trůn odepráno.¹⁶¹ Ten, kdo tyto zákony odmítl akceptovat a přísahat na ně, byl obviněn z velezrady, a ve většině případů, i odsouzen.¹⁶²

2.2.1. Další motivy, které Jindřicha VIII. vedly k rozluce s Římem

Bernard ve své knize sleduje nejrůznější náznaky a momenty z doby Jindřichovy vlády, na základě kterých je přesvědčen, že to nebyla pouze touha oženit se s Annou a mít mužského potomka, která tohoto panovníka vedla k založení Anglikánské církve.¹⁶³ Z rozličných situací a zaznamenaných Jindřichových slov je patrné, že se s podřízeností anglické církve Římu neztotožňoval už před tím, než začal uvažovat o rozvodu s Kateřinou. Stejný názor zastávají i další historici, např. Smith, který má za to, že k reformaci anglické církve by dříve či později stejně došlo.¹⁶⁴ I Marius píše, že důvod, proč se Jindřich odtrhl od Římské církve, nebyl jen osobní, ale že už delší dobu uvažoval o změně.¹⁶⁵ Během své vlády, a především pak v době konfliktu s papežem, nabýval tento anglický panovník stále více přesvědčení, že papež nemá do toho, co se v Anglii děje, co mluvit. Marius uvádí, že již kolem r. 1529 členové královské rady Jindřichovi podsouvali, aby papežství odmítl a zkonfiskoval majetek církve v Anglii.¹⁶⁶ Marius předkládá slova Eustace Chapuys, který byl velvyslanec císaře Karla V. v Anglii v letech 1529–1545. Ten ve svých velice detailních spisech o poměrech na anglickém dvoře píše, že mu Kateřina Aragonská sdělila Jindřichova slova z počátku jejich sporu, že pokud by papež odmítl vyhlásit jejich sňatek za neplatný, zavrhl by jej a oženil by se, s kým je mu libo.¹⁶⁷ Podle Chapuys se Jindřich také nechal slyšet, že Lutherovo učení je v mnoha věcech pravdivé. I přes tyto Jindřichovy myšlenky a názory, a i přesto, že věděl, že mezi částí jeho lidu vládne antiklerikální a protipapežská nálada, se však stále snažil, aby jeho záležitost byla vyřízena pod papežovou záštitou a zároveň v jeho

¹⁶¹ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 107

¹⁶² BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 70

¹⁶³ Tamtéž, str. 1-4, 26-43, 68-73

¹⁶⁴ SMITH, H. Maynard, *Henry VIII and the Reformation*, str. 73

¹⁶⁵ MARIUS, Richard, *Thomas More: A Biography*, str. 386

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 386

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 386- 387

prospěch. Mohl ho k tomu vést mimo jiné i strach z ozbrojeného útoku ze strany císaře Karla V., synovce Kateřiny Aragonské.

Dalším popudem, proč se Jindřich rozhodl pro odluku od Říma, byl pravděpodobně důvod finanční. Jindřich si uvědomoval, že pokud se Anglie od Říma odtrhne, stanou se církevní nemovitosti majetkem koruny.¹⁶⁸ V době vlády Jindřicha VIII. byla církev bohatou institucí, vlastnila přibližně třicet procent veškeré půdy. Byly zbudovány velké kláštery, kde žilo až několik tisíc mnichů. Svoboda píše, že ačkoli se původně jednalo o střediska rozvoje kultury a náboženského života, postupně tuto funkci ztratily.¹⁶⁹ Jedním z úkolů církve v Anglii, bylo zajišťovat péči o lidi chudé a nemocné. Stavěly se tedy budovy k tomu určené, které většinou fungovaly současně jako nemocnice, útočiště pro sirotky a pro staré lidi. Za poskytování těchto služeb se muselo platit a církev se postupně stávala bohatší a bohatší. S tím vznikala i korupce a také chamtivost některých duchovních. To mělo za příčinu antiklerikální náladu, která v určitých místech Anglie panovala, a to především v Londýně.

2.3. Reakce anglických poddaných na Jindřichovu reformaci

Jak jsem již zmínila výše, každý anglický poddaný musel pod hrozbou obvinění z velezrady přísahat na Zákon o svrchovanosti a Zákon o následovnictví. I přes tuto výstrahu se však našlo několik významných či vysoce postavených osobností, kteří odmítli tyto Zákony přijmout a smířit se s nově nastolenými poměry. Než zmíním, jak byla nová situace vnímána náboženskými řády, šlechtici a prostým lidem, představím tři osobnosti z vyšších společenských vrstev, kteří proti anulaci Jindřichova manželství s Kateřinou, sňatku s Annou Boleynovou, a následně vydaným zákonům, veřejně vystoupili. O dvou z nich – Elizabeth Barton a Johnu Fisherovi pojednám poměrně stručně. Samostatnou obsáhlejší podkapitolu si pak zaslouží třetí z nich, Thomas More, otec Margaret More Roper. Tuto trojici Jindřichových odpůrců zde představím nejen z toho důvodu, že se jednalo o významné osobnosti té doby, ale také proto, že první dva byli s Thomasem Morem nějak spojeni. More byl v poslední fázi svého života obviněn ze styků s Elizabeth Barton, a John Fisher, který byl jeho dobrým přítelem, byl setnut jen pár dní před ním. Anglikánská církev slaví den těchto dvou mučedníků společně, a to v den smrti Thomase Morea, tedy 6. července.

¹⁶⁸ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 33

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 94-95

2.3.1. Elizabeth Barton

Elizabeth Barton, které se říkalo „jeptiška z Kentu“, se během jejího života dostalo několik vizí o budoucích událostech, z nichž některé se údajně měly naplnit.¹⁷⁰ Když vešlo ve známost, že král usiluje o anulaci manželství s Kateřinou, začala Elizabeth veřejně šířit svá proroctví, týkající se jeho osoby. Proklamovala, že Bůh je s ním velice nespokojený a pokud se ožení s Annou, stihne ho Boží trest, už více nebude králem své říše a brzy zemře. R. 1533 byla Elizabeth uvězněna a pod fyzickým nátlakem byla přinucena vyznat, že si svá vidění vymyslela.¹⁷¹ Byla odsouzena za velezradu, zabita oběšením a poté setnuta, a to spolu s pěti svými stoupenci, kteří byli mnichy.¹⁷² Jejich hlavy pak byly vystaveny na Londýnském mostě a na městské bráně.

2.3.2. John Fisher

Dalším, kdo veřejně vystoupil proti Jindřichovu úsilí o anulaci manželství s Kateřinou, byl John Fisher, svého času osobní kněz a zpovědník Margaret Beaufort, matky Jindřicha VII.¹⁷³ Poté co zemřela, pronesl na jejím pohřbu kázání, což dokládá význam jeho postavení u dvora. Později se stal biskupem z Rochesteru. Během Jindřichových snah o zneplatnění manželství s Kateřinou, se stal jedním z jejích hlavních podporovatelů a obhájců. Proti anulaci a rozvodu veřejně vystupoval, na královninu obranu a zachování sňatku napsal několik knih i traktátů a pronášel kázání.¹⁷⁴ Podle Maria Fisher pravil, že toto manželství nemůže být zrušeno žádnou mocí na zemi, ani na nebi, a že je připraven položit za něj i život.¹⁷⁵ Odkázal přitom na osud Jana Křtitele, který také zemřel kvůli manželství.

Když Fisher odmítl složit přísahu na Zákon o následovnictví a Zákon o svrchovanosti, byl r. 1534 uvězněn.¹⁷⁶ Přibližně po roce byl jako velezrádce setnut.¹⁷⁷ Jeho hlava byla umístěna na Londýnském mostě. Bernard uvádí, že její „živý vzhled“

¹⁷⁰ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 88-90

¹⁷¹ Tamtéž, str. 93-94

¹⁷² Tamtéž, str. 98

¹⁷³ Tamtéž, str. 101

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 104-105, 111, 113

¹⁷⁵ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 358

¹⁷⁶ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 118

¹⁷⁷ HUDDLESTON, Gilbert. St. John Fisher. In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company 1910 [online, březen 2018]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/cathen/08462b.htm>

však budil tolik pozornosti, že byla po dvou týdnech vhozena do Temže a na její místo byla umístěna hlava Thomase Morea.¹⁷⁸

2.3.3. Thomas More

V následující podkapitole se podrobněji věnuji Thomasi Moreovi, otci Margaret More Roper, který zásadně ovlivnil její život, a s nímž měla Margaret mimořádně úzký vztah.

2.3.3.1. Životopis

Thomas More se narodil pravděpodobně 7. února 1478 v Londýně jako druhé ze šesti dětí soudce Johna Morea a Agnes Graunger.¹⁷⁹ Jako dítě studoval na latinské škole, mezi roky 1490 až 1492 byl pážetem v domě Johna Mortona, který byl v té době arcibiskupem z Canterbury a lordem kancléřem.¹⁸⁰ I díky podpoře z jeho strany se Moreovi podařilo dostat se na studium do Oxfordu, kde se učil latinu, řečtinu, starověkou filosofii a literaturu. Zde se také setkal s humanisticky smýšlejícími učiteli, Thomasem Linacrem a Williamem Grocynem, kteří byli jeho učiteli.¹⁸¹ Poté získal právnické vzdělání na Lincoln's Inn.¹⁸² V té době se také stal zdatným v matematice, francouzštině a v hudbě.¹⁸³ Svoboda uvádí, že More byl „jedním z nejlepších latinských stylistů a slavnostním latinským řečníkem své doby“.¹⁸⁴ Velice brzo po ukončení právnických studií nastoupil jako vyučující na právnickou školu Furnival's Inn.¹⁸⁵

I přes toto zaměstnání si našel čas na studium teologie, a to především církevních otců a křesťanské filosofie. Pravděpodobně v té době More vážně uvažoval o tom, že se stane mnichem, dokonce žil čtyři roky v Kartuziánském klášteře, kde se aktivně účastnil tamního duchovního života.¹⁸⁶ Nakonec se ale rozhodl, že do kláštera nevstoupí; začal pracovat jako právník a r. 1504, tedy ve věku dvaceti šesti let, se stal členem parlamentu.¹⁸⁷

¹⁷⁸ HUDDLESTON, Gilbert. St. John Fisher. In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company 1910 [online, březen 2018]

¹⁷⁹ TRAPP, Joseph B. a HERBRÜGGEN, Hubertus S. 'The King's Good Servant': Sir Thomas More 1477/78-1535. Rowman and Littlefield: The Boydell Press 1977, str. 10

¹⁸⁰ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 18, 27-28

¹⁸¹ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str.18

¹⁸² DACHOVSKÝ, Karel. *Sv. Tomáš More + 1535*. Praha: Nakladatelství Řád 1999, str. 9

¹⁸³ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 18

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 20

¹⁸⁶ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 34

¹⁸⁷ DACHOVSKÝ, Karel, *Sv. Tomáš More + 1535*, str. 11

Následujícího roku se oženil s Jane Colt, které bylo v době jejich sňatku pouhých šestnáct let.¹⁸⁸ Měli spolu celkem čtyři děti – tři dívky a jednoho chlapce. Po šesti letech společného života však Jane umírá, pravděpodobně krátce po porodu syna Johna. Ještě ten samý měsíc vstoupil More do manželství znovu, a to s o několik let starší vdovou Alice Middleton, se kterou však žádné potomky neměli. Jeho svatbu krátce po smrti první ženy mnozí Moreovi životopisci vysvětlují tak, že chtěl co nejdříve zajistit opatrovatelku k dětem a hospodynyni pro domácnost.¹⁸⁹

Moreova kariéra postupně stoupala. Roku 1510 byl jmenován londýnským podsudím.¹⁹⁰ Ten samý rok vydal překlad autobiografie Pica della Mirandoly a o tři roky později sepsal knihu *Historie Richarda III.* Panovník Jindřich VIII. zaznamenal jeho schopnosti, že je výborným řečníkem, je spravedlivý a neúplatný, a poslal jej na několik diplomatických misí.¹⁹¹ Ta první vedla do Flander, kde obnovil obchodní ruch mezi Anglií a Flandry, patřící v té době Španělsku.¹⁹² R. 1516 vyšla jeho *Utopie*, díky které vstoupil do povědomí tehdejšího anglického lidu.¹⁹³ R. 1517 se stal členem královské rady.¹⁹⁴ Následující rok, jako člen královské družiny, odjel na setkání Jindřicha VIII. s francouzským králem Františkem I. Byl také členem delegace, která se setkala s římským císařem a se španělským králem. Roku 1521 byl More pasován na rytíře a byla mu svěřena pozice královského místopokladníka.¹⁹⁵

Morea a krále pojilo přátelské pouto.¹⁹⁶ Jindřich toužil po znalostech a vědomostech a vyhledával proto společnost učenců, jako byl právě Thomas More. William Roper popisuje, že ti dva, uzavřeni před okolním světem v králových soukromých komnatách, vedli dlouhé diskuse o astronomii a geometrii.¹⁹⁷ Cresacre More také uvádí, že se král občas neohlášeně objevil v Moreově domě v Chelsea.¹⁹⁸ Často pak spolu trávili čas v zahradě, kde si dlouze povídali, a poté povečeřeli.

¹⁸⁸ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 39, 41

¹⁸⁹ např. SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 24

¹⁹⁰ CHAMBERS, Raymond W. *Thomas More*. USA: The University of Michigan Press 1958, str. 103

¹⁹¹ DACHOVSKÝ, Karel. *Sv. Tomáš More + 1535*, str. 16

¹⁹² ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 161

¹⁹³ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 18

¹⁹⁴ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 178

¹⁹⁵ TRAPP, Joseph B. a HERBRÜGGEN, Hubertus S. 'The King's Good Servant': *Sir Thomas More 1477/78-1535*, str. 12

¹⁹⁶ MORE, Cresacre. *The Life of Sir Thomas More*, str. 58

¹⁹⁷ ROPER, William. *The Life of Sir Thomas More*, str. 215

¹⁹⁸ MORE, Cresacre. *The Life of Sir Thomas More*, str. 58-59

V Moreově životě následovaly další profesní úspěchy, až se r. 1529 stal lordem kancléřem.¹⁹⁹ Marius upřesňuje, že oficiální náplní tohoto úřadu bylo předsedání soudu, který se zabýval případy, spadajícími do kategorie obecného práva (*common law*).²⁰⁰ Tento historik však upozorňuje na to, že tím, co lorda kancléře ve skutečnosti zaměstnávalo nejvíc, nebylo právo, ale králova výkonná činnost, a předsedání domácí i zahraniční politice.

More v tomto nejvyšším úřadě, který odpovídá dnešní pozici předsedy vlády, nahradil kardinála Thomase Wolsey.²⁰¹ Wolsey měl u papeže vyjednat králův rozvod a anulaci sňatku s Kateřinou, čehož však nedosáhl, a proto musel svoji pozici opustit. Při rozhodování, kdo jej nahradí, padla volba na Thomase Morea. Důvodem bylo to, se jednalo o zbožného a bezúhonného občana, vzdělaného právníka a výborného řečníka, který během několika let ve službě koruně prokázal svou oddanost, jak králi, tak i anglické zemi.²⁰² Navíc byl také královým dobrým přítelem. Svoboda upozorňuje na to, že More byl „*první muž občanského původu v anglických dějinách, jenž tuto funkci kdy zastával*“.²⁰³ Tento autor přibližuje, že „*tato nejvyšší státní funkce bývala obsazována pouze šlechtici nebo příslušníky vysokého kléru; dva Morovi přímí předchůdci byli například kardinálové*“.²⁰⁴

Svoboda uvádí, že More nepřijal tuto pozici s potěšením, a to kvůli napětí a nejistotě, které v zemi vládly.²⁰⁵ Marius předpokládá, že ještě před tím, než More do této funkce nastoupil, pravděpodobně si s Jindřichem vyjasnil, jaký je jeho postoj ke „králově velké záležitosti“.²⁰⁶ Tento autor má za to, že More musel králi sdělit, že sice nebude jeho rozvod podporovat, nicméně že ani nebude mluvit proti němu. Jindřich se však později snažil dostat Morea na svou stranu.²⁰⁷ Vyvíjel na něj nátlak a chtěl, aby se k této záležitosti veřejně vyjádřil; ten tak však v době svého působení jako lorda kancléře, nikdy neučinil. Postupem času král přestal zvat Morea na zasedání, kde se probíralo nejen téma jeho rozvodu, ale i další důležité záležitosti. Jindřich byl pod stále větším vlivem právníka a pozdějšího ministra, Thomase Cromwella. Měl to být právě on, kdo vnukl Jindřichovi myšlenku, aby učinil sám sebe hlavou Anglikánské církve a

¹⁹⁹ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 106

²⁰⁰ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 360

²⁰¹ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 105

²⁰² MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 360

²⁰³ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 29

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography* str. 362

²⁰⁷ CHAMBERS, Raymond W. *Thomas More*, str. 236-237

aby jeho rozvod vyřešily anglické soudy.²⁰⁸ More byl postupně odstrčen od hlavního dění a zabýval se především starými soudními případy.²⁰⁹

Roku 1532 Thomas More na pozici lorda kancléře rezignoval.²¹⁰ I když jako oficiální důvod uvedl svůj špatný zdravotní stav, bylo toto gesto jak Jindřichem, tak lidem, vnímáno jako výraz nesouhlasu s královým rozvodem, novým sňatkem, a s následně vydanými zákony, především se Zákonem o svrchovanosti z r. 1531. Roku 1533 se More odmítl zúčastnit korunovace Anny Boleynové za Anglickou královnu.²¹¹ To byla pro Jindřicha pomyslná poslední kapka.

Na začátku následujícího roku 1534 byl More Cromwellem obviněn z toho, že měl být podporovatelem jeptišky z Kentu Elizabeth Barton, o které jsem se zmínila výše.²¹² Při výslechu veškerá obvinění z velezrady popřel. O několik měsíců později byl předvolán k tomu, aby přísahal na Zákon o svrchovanosti a Zákon o následovnictví.²¹³ More tak neučinil a mlčel; nakonec byl uvězněn v Tower of London.²¹⁴ Byl obviněn z velezrady a ze spiknutí proti králi. Dne 1. července 1535 s ním byl veden soudní proces, na kterém byl shledán vinným.²¹⁵ Ačkoli při předchozích výsleších mlčel, nyní, poté, co byl nad ním vynesena rozsudek, promluvil. Řekl, že není možné, aby se světský člověk, tedy ani král, stal hlavou duchovenstva.

Thomas More byl jakožto zrádce odsouzen k oběšení a následnému rozčtvrcení, avšak král způsob jeho smrti změnil na stětí.²¹⁶ Došlo k němu dne 7. července 1535. More svoji smrt přijal statečně. Krátce před ní měl pronést slavnou větu: „*Umírám jako králův dobrý služebník, předně však služebník Boží*“.²¹⁷

Jediným členem Moreovi rodiny, který byl přítomen jeho popravě, byla jeho schovanka Margaret Giggs; ostatním to nebylo dovoleno.²¹⁸ Moreovo tělo bylo pohřbeno v neoznačeném hrobě v kapli Sv. Petra, která se nachází v pevnosti Tower of London.²¹⁹ Jeho hlava, jakožto hlava zrádce, byla na měsíc vystavena na Londýnském mostě.

²⁰⁸ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 33

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 321-336

²¹¹ Tamtéž, str. 333

²¹² Tamtéž, str. 342

²¹³ Tamtéž, str. 342-343

²¹⁴ Tamtéž, str. 349

²¹⁵ CHAMBERS, Raymond W. *Thomas More*, str. 335-342

²¹⁶ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 387

²¹⁷ Tamtéž, str. 394

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž, str. 395

2.3.3.2. *Thomas More a reformace*

Když začala Lutherova reformace pronikat do Anglie, Thomas More se stal jedním z jejich zarytých odpůrců.²²⁰ Vnímal ji jako herezi, kterou je třeba vymýtit, k čemuž měl jako lord kancléř pravomoc. Svoboda upřesňuje, že v této době nebyla reformace v Anglii výrazným jevem.²²¹ Její příznivci se nacházeli především ve vyšších vrstvách obyvatelstva, lidé z nižších vrstev nemohli o svém příklonu k reformaci dávat příliš vědět. Většina lidí však zůstávala věrných katolické církvi.

V reakci na Lutherovy myšlenky Jindřich VIII., ať už za menší či větší asistence Morea, vydává roku 1521 traktát *Septem Sacramentorum adversus Martinus Lutherus*. Jindřich byl za něj od tehdejšího papeže Lea X. odměněn titulem Obránce víry (*Defensor Fidei*).²²² Luther na tento traktát odpověděl, a jeho slovník je poměrně ostrý: nazývá Jindřicha psem, oslem a lhářem. Odpovědí byl pověřen More, a r. 1523 publikoval *Responsio ad Lutherum*, které však vyšlo pod pseudonymem.²²³ Ze spisu číší nenávist, je plný urážek a vulgarit – More např. Luthera nazývá šílencem a ožralou, což je v podstatě ta nejmírnější nadávka, která se ve spise vyskytuje.²²⁴ Marius upozorňuje, že Moreovým hlavním teologickým argumentem v tomto spisu je „*autorita církve, která má svůj základ v Kristu*“.²²⁵ Svoboda přibližuje, že More v něm „*bránil papežství a upozornil na nebezpečí Lutherovy nauky v oblasti státoprávní a sociální*“.²²⁶

Moreovým dalším teologickým dílem, namířeným proti reformaci, je *Dialog o herezích*, vydaný r. 1529.²²⁷ Z velké části knihy autor napadá Tyndaleův Nový zákon a některé jeho další spisy. V době, kdy More tuto písemnost tvořil, se Luther oženil s bývalou jeptiškou Katharinou von Bora, takže se vlna kritiky snesla i na něj a na jeho sňatek.²²⁸ Autor také vyjevuje nesouhlas s Lutherovým učením o predestinaci. V závěru tohoto spisu More vyjadřuje svou podporu pro upalování heretiků.²²⁹ Obhajoval také pálení knih.²³⁰

V tom samém roce vydal stoupenec reformace Simon Fish traktát kritizující duchovenstvo, který nazval *A Supplication for the Beggars*, což se dá přeložit jako

²²⁰ CHAMBERS, Raymond W. *Thomas More*, str. 252

²²¹ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 35

²²² VIAULT, Birdstall S., *English History*, str. 104-105

²²³ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 280

²²⁴ Tamtéž, str. 280-281

²²⁵ Tamtéž, str. 282

²²⁶ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 30

²²⁷ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 338-339

²²⁸ Tamtéž, str. 345

²²⁹ Tamtéž, str. 347

²³⁰ Tamtéž, str. 303

Prosba žebráků.²³¹ Fish v něm mluví jménem žebráků, kteří postupně zaplnili celou Anglii. Je jich tolik proto, že kněží vybrali od lidí takové množství peněz, že už nezbylo na to, aby jim bylo zapláceno za práci. Pokračuje, že kněží udělali z mnoha žen děvky, a že oni sami jsou největšími přenašeči pohlavních nemocí.²³² Fish popíral existenci očištec, a stejně jako Luther a Tyndale proklamoval, že tato doktrína byla vytvořena proto, aby byly od křesťanů vybírány peníze.²³³ More na tento spis ještě ten samý rok napsal odpověď, která nese název *The Supplication of Souls*, tedy *Prosba duší*. Píše v něm, že utrpení duší v očistci bylo kvůli lidem, jako je Fish a jemu podobní, právě prodlouženo.²³⁴ More brání duchovenstvo a proklamuje, že ti špatní tvoří pouze malou část velkého celku duchovních, který je dobrý. I v tomto spise More napadá Lutherovy myšlenky.²³⁵

R. 1531 napsal William Tyndale v reakci na Moreův *Dialog o herezích* spis *An Answer unto Sir Thomas More's Dialogue*.²³⁶ On odpověděl svým *Confutation of Tyndale's Answer*. Ten samý rok More ze své pozice lorda kancléře zakázal tisk a šíření knih Tyndalea, Fische, Firtha a dalších luterských spisů. O několik měsíců později vydal prohlášení, že „luterství je protistátní činnost“ a zakázal jakékoli písemné i verbální ataky na katolickou církev.²³⁷ Vytvořil také soupis zakázaných knih, nazvaný *Index Librorum Prohibitum*.

More však proti ‚heretikům‘ nepostupoval pouze psaním knih a vydáváním zákazů. Ještě před tím, než se stal lordem kancléřem, vyšetřoval je přímo ve svém domě v Chelsea.²³⁸ Jako člen královské rady k tomu měl povolení – političtí funkcionáři, kteří sami nebyli duchovními, mohli kněžím pomáhat při vyslýchání kacířů.²³⁹ Poté, co nastoupil do funkce kancléře, postupoval tvrdě jak proti heretickým knihám, tak proti těm, kteří je šířili. Mnoho lidí nechal zatknout, během výslechů mělo docházet i k mučení.²⁴⁰ Postupně se začaly šířit zvěsti o jeho krutosti a o tom, že bije heretiky. More sám přiznal fyzické tresty u dvou vyslýchávaných lidí.²⁴¹ Prvním bylo dítě, které slyšelo nějaké hereze o eucharistii, a Moreovi je zopakovalo. Dostalo výprask rákoskou, což,

²³¹ PINEAS, Rainer. *Thomas More and Tudor Polemics*, str. 152-155

²³² MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 353

²³³ Tamtéž, str. 354

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Tamtéž, str. 355

²³⁶ PINEAS, Rainer. *Thomas More and Tudor Polemics*, str. 42-43

²³⁷ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 31

²³⁸ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 290-291

²³⁹ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 402

²⁴⁰ Tamtéž, str. 402-404

²⁴¹ ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*, str. 291

jak Ackroyd upozorňuje, byl tehdy běžný způsob trestání dětí. Druhým měl být muž, který se vždy během modliteb nenápadně přiblížil k ženám a zvedal jim sukně; za své konání byl zbičován. Ať už tomu tak bylo, či nikoli, faktem zůstává, že za doby Moreova působení jakožto lorda kancléře, byly upáleny tři osoby.²⁴²

2.3.3.3. *Thomas More a Erasmus Rotterdamský*

Thomas More byl velkým přítelem Erasma Rotterdamského, který patří k nejvýznamnějším humanistům. Marius jejich přátelství označuje za „jeden z klenotů renesance“.²⁴³ Tito dva učenci se potkali v Anglii r. 1499, tedy v době, kdy bylo Moreovi dvacet jedna let a Erasmus byl přibližně o deset let starší. More byl pravděpodobně ještě studentem na Lincoln's Inn.²⁴⁴ Spjojovaly je humanistické myšlenky, zápal pro řečtinu a přesvědčení, že vzdělání v nejlepších dílech klasické literatury může přispět k větší zbožnosti.²⁴⁵

Po několika měsících strávených v Anglii Erasmus odjel, a až do jeho opětovného příjezdu r. 1505 nebyli s Morem téměř v kontaktu.²⁴⁶ Jejich přátelství bylo prohloubeno až během tohoto druhého Erasmoveho pobytu, kdy společně z řečtiny do latiny překládali dílo Lúkiána ze Samosaty. Jejich cílem bylo zpřístupnit latinsky čtoucím čtenářům řecky psané spisy. Tento jejich překlad vyšel v Paříži r. 1506.²⁴⁷ V té době už Morea s Erasmem pojilo silné přátelství. Erasmus z Anglie znovu odcestoval a vrátil se až r. 1511, aby nějakou dobu pobyl v Moreově domě, kde napsal jeden ze svých nejznámějších spisů, *Chvála bláznivosti*.²⁴⁸ Toto dílo dedikoval právě Moreovi. O pět let později, r. 1516 publikoval Erasmus své vydání řeckého Nového zákona, a More svoji *Utopii*.²⁴⁹ Jak poznamenává Marius, těmito pracemi oba bránili humanismus před útoky konzervativní katolické církve, která byla proti jakýmkoli změnám.²⁵⁰ Erasmus pak Moreovi pomáhal při šíření tohoto jeho nejslavnějšího díla a doporučoval jej k četbě svým známým.²⁵¹ Přátelství těchto dvou mužů trvalo i nadále, a při svých návratech do Anglie Erasmus nikdy neopomenul Morea navštívit; když spolu nemohli

²⁴² SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 31

²⁴³ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 79

²⁴⁴ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 23

²⁴⁵ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 79

²⁴⁶ Tamtéž, str. 81

²⁴⁷ Tamtéž, str. 86

²⁴⁸ Tamtéž, str. 88

²⁴⁹ Tamtéž, str. 235

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž, str. 240

být osobně, psali si dopisy.²⁵² Svatošovi přibližují, že v době 16. stol. neměla korespondence pouze informovat příjemce listu, ale důležité bylo také její estetické a sociální hledisko.²⁵³ Dopisy významných osobností byly totiž často určeny nejen pro oči adresáta, ale byly šířeny mezi učenci po celé Evropě, na které měly vliv.

První dochovaný dopis mezi těmito učenci je z r. 1499 a je od Erasma Moreovi. Pisatel v něm vyjadřuje naději, že se snad nebude jednat o jediný list, který si spolu vymění, ale že bude začátkem rozsáhlé korespondence.²⁵⁴ První dochovaný dopis od Morea Erasmovi je z února r. 1516.²⁵⁵

Jedním z důležitých témat těchto dopisů, je jejich autorská práce. Tito učenci se vzájemně informovali o tom, co právě píše, jak postupují, co dalšího mají v plánu. Např. v dopise z r. 1511 píše Erasmus Moreovi, že se mu stýská po společnosti „*milých a vzdělaných přátel*“, které v této zemi má, z nichž More je na prvním místě.²⁵⁶ Poté mu vysvětluje důvody pro sepsání *Chvály bláznivosti*. Chtěl zaměstnat svou mysl, nikoli však něčím vážným, na akademické úrovni, ale naopak čímsi zábavným a směšným. Vyznává, že se při pojmenování tohoto díla, jehož latinský název je *Moriae encomium*, nechal inspirovat Moreovým příjmením, které je sice podobné slovu *morii*, tedy bláznivosti, avšak sám More je od ní dalek. Erasmus toto dílo dedikoval Moreovi v naději, že jej přijme jako suvenýr od přítele. V jiném dopise mu zase píše, že právě pracuje na překladu Plútarchova díla, v jiném mu přibližuje, jak vytváří překlad Nového zákona.²⁵⁷ More mu zase popisuje vytváření své *Utopie*.²⁵⁸

Dalším předmětem této korespondence jsou jejich společní známí a přátelé. Téměř v každém dopise se objevuje jméno Cuthberta Tunstalla, anglického učenice a diplomata, působícího na dvoře Jindřicha VIII.²⁵⁹ Píše si také o novinkách ve svém životě, o svých cestách, a o událostech té doby. Ku příkladu More Erasma informuje o tom, že arcibiskup z Canterbury rezignoval na post kancléře a že na jeho místo nastoupil

²⁵² MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 242

²⁵³ SVATOŠ, Michal a SVATOŠ, Martin. *Živá tvář Erasma Rotterdamského*. Praha: Vyšehrad 1985, str. 74

²⁵⁴ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. MYNORS, Roger A. B. a THOMPSON, Douglas F. S. (trans.), annotated by FERGUSON Wallace K. *The Correspondence of Erasmus: letters 1 to 141: 1489 to 1500*, Toronto: University of Toronto Press 1974, svaz. č. 1., dopis č. 114, str. 227

²⁵⁵ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 3, dopis č. 388, str. 229

²⁵⁶ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 2, dopis č. 222, str. 161

²⁵⁷ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 2, dopis č. 271, str. 249, svaz. č. 4, dopis č. 481, str. 115

²⁵⁸ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 4, dopis č. 499, str. 498-499

²⁵⁹ In *The Correspondence of Erasmus*, např. svaz. č. 3, dopis č. 412, str. 293; svaz. č. 4, dopis č. 468, str. 79; svaz. č. 5, dopis č. 597, str. 8-9

kardinál z Yorku.²⁶⁰ Erasmus mu zase přibližuje své setkání s Basilejským biskupem.²⁶¹ Častým tématem jejich dopisů je také Erasmova finanční situace.²⁶² More zajišťoval, aby mu byly od různých anglických mecenášů posílány peníze.²⁶³

Jejich dopisy se nesou ve velice přátelském duchu, je z nich patrná úcta a přátelství, které vůči sobě chovali. Vzájemně se oslovují „*drahý*“ a „*nejdražší*“.²⁶⁴ Panuje mezi nimi vzájemná důvěra, mohou si sdělit cokoli. Tuto důvěru vyjadřuje Erasmus slovy: „...*příteli jako jsi ty, mohu bez ostychu napsat i nejrůznější nesmysly*“.²⁶⁵ V jiném dopise jej Erasmus oslovuje jako svého nejvěrnějšího přítele.²⁶⁶

Skládají si komplimenty a slova obdivu vůči vědomostem, dílu a osobnosti toho druhého. Např. v jednom z listů Morea Erasmovi je patrné, že jej Erasmus v předchozím dopise velice chválil za jeho latinu a také progres, který v ní udělal.²⁶⁷ Svou náklonnost k tomuto příteli vyjadřuje More slovy: „*Sbohem nejdražší Erasme, drahý, jako je jablko mému oku*“.²⁶⁸ Jemu zase Erasmus píše: „*Sbohem, můj drahý More, kterého miluji nejvíc ze všech smrtelníků*“.²⁶⁹

Jako štěstí, které ani nelze popsat slovy, pak More vyjadřuje své pocity poté, co od Erasma obdržel diptych s podobiznou Erasma a Pietra Gillise, jejich společného přítele, kterému More dedikoval svou Utopii.²⁷⁰ Adresát vyznává, že po obdržení tohoto daru je jeho náklonnost k Erasmovi ještě větší, i když měl za to, že něco takového už není možné. Vyjadřuje radost nad tím, že nyní bude mít tohoto svého přítele denně na očích. Píše, že i když je prost ješitnosti a vychloubačnosti, jedna z věcí, na kterou je skutečně pyšný je to, že jednou na něj bude vzpomínáno jako na toho, kdo byl přítelem Erasma Rotterdamského.

V těchto dopisech jsou i nejrůznější vtípky a sarkastické poznámky, pronesené nikoli vůči sobě navzájem, ale vůči své vlastní osobě. Např. v dopise z r. 1516 Erasmus Moreovi píše: „*Vyprázdnil jsem všechny své měšce za nákup oblečení. Věř mi, můj drahý More, že jsem utratil více než čtyři sta florinů. Je tedy možné, že ve svém novém*

²⁶⁰ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 3, dopis č. 388, str. 231-233

²⁶¹ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 3, dopis č. 412, str. 291

²⁶² In *The Correspondence of Erasmus*, např. svaz. č. 3, dopis č. 424, str. 313-317; svaz. č. 4, dopis č. 468, str. 79; svaz. č. 4, dopis č. 474, str. 90-93; svaz. č. 5, dopis č. 597, str. 9

²⁶³ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 4, dopis č. 468, str. 79-80

²⁶⁴ In *The Correspondence of Erasmus*, např. svaz. č. 1, dopis č. 114, str. 227; sv. č. 3, dopis č. 388, str. 236; sv. č. 3, dopis č. 424, str. 313; svaz. č. 5, dopis č. 601, str. 16

²⁶⁵ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 3, dopis č. 412, str. 291

²⁶⁶ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 5, dopis č. 785, str. 329

²⁶⁷ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 3, dopis č. 424, str. 313

²⁶⁸ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 4, dopis č. 481, str. 117

²⁶⁹ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 5, dopis č. 654, str. 106

²⁷⁰ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 5, dopis č. 683, str. 147

*apartním oblečení zemřu hladu.*²⁷¹ More zase Erasmusovi v jednom z dopisů posílá své vtipné epigramy.²⁷²

Erasmus také o Moreovi psal několika svým přátelům. Není však předmětem mé diplomové práce blíže se těmto dopisům věnovat. Za zmínku ale stojí alespoň jeden z nich, a to dopis, který Erasmus poslal r. 1519 Ulrichu von Huttenovi, německému učenci. Ten Morea velice obdivoval a přál si, aby mu o něm Erasmus, jakožto člověk, který jej dobře znal, napsal. Tento obsáhlý dopis je editory latinské verze Erasmovy korespondence označován za první Moreovu biografii.²⁷³ Jedná se o list rozsáhlý a velice detailní. Na začátku Erasmus vyjadřuje velké potěšení nad von Huttenovou žádostí, protože More je „*přítel s nejnádhernější osobností na světě*“.²⁷⁴

Erasmus začíná list popisem fyzického Moreova vzezření, a to od jeho výšky, až k barvě vlasů a očí. Následně přechází k vylíčení toho, co More rád jí a pije, jak zní jeho hlas, jak se obléká. Aby dobře popsal jeho charakter, přibližuje Erasmus různé situace a příhody, a jak se v nich More zachoval. V další části krátce pojednává o jeho manželství s první manželkou Jane Colt. Následně rozebírá také jeho právnický um a zmiňuje jeho zbožnost.

Dopis je plný superlativů na Morea a jeho rodinu. Čiší z něj, jak vřelý cit Erasmus k tomuto příteli choval.

More a Erasmus byli skutečně dobří přátelé a není tedy překvapující, že když byl More r. 1535 setnut, nesl Erasmus jeho ztrátu velmi těžce.²⁷⁵ V předmluvě ke svému dílu *Ecclesiastes* z r. 1535 velice želí ztráty tohoto blízkého přítele, „*jehož srdce bylo bělejší než sníh*“.²⁷⁶ More byl podle něj génius, jakého Anglie nikdy předtím neměla, a ani mít nebude.

²⁷¹ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 4, dopis č. 474, str. 91

²⁷² In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 5, dopis č. 706, str. 190

²⁷³ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a ALLEN Percy S. (ed.). *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami*, svaz. č. 4, dopis č. 999, 1992, str. 12-23 [online, květen 2018], dostupné z: <https://archive.org/stream/4.CARTASDEERASMO.OPVSEPISTOLARVMERASMITOM.IV15191521/4.%20CARTAS%20DE%20ERASMO.%20OPVS%20EPISTOLARVM%20%20ERASMI%20TOM.%20IV%201519-1521#page/n43/mode/2up>

²⁷⁴ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. Dopis č. 999 Ulrichovi von Hutten, [online, květen 2018], dostupné z:

<https://www.thomasmorestudies.org/docs/Erasmus%20to%20Ulrich%20von%20Hutten.pdf>

²⁷⁵ SVATOŠ, Michal a SVATOŠ Martin. *Živá tvář Erasma Rotterdamského*, str. 79

²⁷⁶ MORE, Thomas. In *Thomas More Studies: Final Comments about Thomas More by Erasmus*. [online, květen 2018], dostupné z: <https://www.thomasmorestudies.org/docs/ErasmusFinalComments1535.pdf>

Svůj smutek vyjádřil také v několika dopisech adresovaných svým přátelům. Např. na konci srpna r. 1535 napsal Peteru Tomiczki, Krakovskému biskupovi: „*Cítím, jako bych zemřel spolu s Morem. Jak říká Pythagoras, byli jsme jedna duše.*“²⁷⁷

2.3.3.4. Utopie

Při zpracování této podkapitoly vycházím ze dvou knih. První je anglická verze Utopie, od překladatele a editora Roberta M. Adamse z r. 1975, který ve druhé části knihy uvádí několik esejů a studií, věnujících se jejímu výkladu.²⁷⁸ Druhou knihou, se kterou jsem pracovala, je český překlad Utopie, a to od Bohumila Ryby, z r. 1950.²⁷⁹

Utopie je pravděpodobně Moreovým nejznámějším a nejvýznamnějším dílem. Bylo sepsáno latinsky a poprvé vyšlo r. 1516 v Lovani. Má se za to, že More byl při psaní tohoto spisu ovlivněn knihou *Pravdivé příběhy* od Lúkiána ze Samosaty, kde jsou popisovány cesty na nejrůznější ostrovy a dokonce i na Měsíc.²⁸⁰ Vliv také na něj měla kniha Ameriga Vespucciho *Čtyři cesty Ameriga Vespucciho*, kde autor popisuje, jak přistál na neobydleném ostrově.

Tato Moreova kniha pojednává o životě na fiktivním ostrově a přibližuje tamní sociální, politický a náboženský život. Samotné slovo ‚utopie‘ je vytvořené z řeckého ‚ú-topos‘, tedy ne-místo. Kniha je v podstatě rozdělena na dvě části.

Ta první je kritikou tehdejší společnosti a zákonů. More ústy vypravěče Rafaela Hythlodaiia, který žil v Utopii několik let, hodnotí stav tehdejší Anglie. Popisuje, že chov ovcí neustále roste, což má za následek to, že je rolníkům odepřen přístup k půdě, kterou by mohli obdělávat. Ti se nemají jak uživit a jsou tedy nuceni krást a žebrať. Odplatou za takovéto počínání je smrt; trest je to však podle Morea příliš krutý, a situaci stejně nijak neřeší, spíše naopak. Hrozba odsouzení k smrti vede k tomu, že aby zloděje okradený neudal, raději ho zabije – tím pádem se z lapky stává i vrah. More se při řešení tohoto problému nechává inspirovat tím, co mu Rafael ‚vypověděl‘ o fungování společnosti v Utopii. Navrhuje zaměstnat zločince a žebráky jako otroky. Pokud se budou dobře chovat, mají šanci být po nějakém čase propuštěni.

Druhá část knihy je pak popisem toho, jak funguje společnost v Utopii. Neexistuje zde soukromé vlastnictví; veškerá společná úroda je uložena do skladů, kde

²⁷⁷ MORE, Thomas. In *Thomas More Studies: Final Comments about Thomas More by Erasmus*. [online, květen 2018]

²⁷⁸ MORE, Thomas a ADAMS Robert M. (trans. and ed.), *Utopia: A New Translation, Backgrounds and Criticism*. New York: Norton 1975

²⁷⁹ MORE, Thomas. *Utopie*. RYBA Bohumil (překl. a ed.). Praha: Orbis 1950

²⁸⁰ Tamtéž, str. 5-6

si každý může vzít cokoli, podle svých potřeb. Na tomto místě je třeba upozornit, že právě díky propagované myšlence společného vlastnictví Moreovi „*historie socialismu přirklá roli svého předchůdce*“.²⁸¹

V Utopii musejí všichni tělesně schopní jedinci pracovat; díky tomu může mít pracovní doba pouze šest hodin. Volný čas pak lidé využívají většinou k sebevzdělávání. Protože tématem této práce není popis knihy Utopie, pro podrobnější informace o životě v Utopii odkazují k přečtení knihy samotné.

Na co chci však blíže upozornit, jsou teologické důrazy tohoto díla. More prezentuje, že v Utopii je kléru dovoleno se oženit a existují zde i ženy v pozicích kněží. Od nábožensky silně založeného Morea bychom možná čekali, že v Utopii bude existovat pouze jedno náboženství, ale není tomu tak. Najdeme zde ty, kteří uctívají slunce, měsíc, planety nebo jakéhosi předka. Největší počet lidí však uctívá jediné božstvo, kterému říkají Otec. Všichni se vzájemně tolerují, avšak pohrdají ateisty, kteří se v Utopii také vyskytují. Neobvyklé je také to, že v Utopii existuje rozvod manželství a eutanazie. Tyto názory v knize prezentované, stojí proti učení katolické církve, jejímž věrným vyznavačem More byl. Výše jmenované, na tu dobu neobvyklé důrazy a rysy tohoto spisu, byly důsledkem toho, že Moreova Utopie vedla k velkému množství různých interpretací. Není jasné, zda autor tyto praktiky schvaluje, nebo vlastně kritizuje.²⁸²

2.3.3.5. Význam Thomase Morea

Není pochyb o tom, že Thomas More patřil k největším a nejznámějším osobnostem své doby. I nyní ve 21. stol. zůstává jednou z nejvýznamnějších postav nejen anglických, ale i evropských dějin. Byl to muž neobyčejně vzdělaný, byl výborný řečník a diplomat. A byl to také člověk, který při hájení toho, čemu věřil, šel až za hranici vlastního života. Jeho význam však lze spatřovat nejen v jeho exemplárním odhodlání a pevnosti charakteru, ale také v jeho díle, které reprezentuje jeho nejznámější spis Utopie. Důležitým počinem byl také jeho revoluční přístup ke vzdělávání žen. Díky svému otci (a nepochybně také díky své píli a inteligenci) dosáhla Margaret tak vysokého stupně vzdělání. Její otec ji nepovažoval za méněcennou vůči

²⁸¹ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 13

²⁸² Pro množství různých interpretací Moreova díla Utopie viz MORE, Thomas a ADAMS Robert M. (trans. and ed.), *Utopia: A New Translation, Backgrounds and Criticism*. New York: Norton 1975, str. 139-203

bratrovi, ani vůči jiným mužům a zpřístupnil jí vzdělání té nejvyšší možné úrovně. Za to vše mu patří náš obdiv.

Otázkou zůstává, jak se postavit k represím, které měl More vůči protestantům na svědomí, tedy k psaní ostrých pamfletů, pálení knih, výslechům, zavírání do žalářů, a dokonce snad i rozkazům k upalování lidí. Máme v podstatě dvě možnosti. Při zpracování této podkapitoly o Thomasi Moreovi jsem vedle ostatních knih pracovala se dvěma jeho životopisy, jejichž autoři, historici, zaujímají na tuto věc odlišný názor. Za prvé tedy můžeme přijmout úhel pohledu Petera Ackroyda, který Moreovo chování přičítá tomu, že se nechal strhnout vypjatou atmosférou své doby. Není tomu sice tak, že by jeho chování omlouval, či ospravedlňoval, ale More pro něj i přes tuto skutečnost neztrácí svůj morální kredit. Druhou možností je přiklonit se na stranu Richarda Maria, který na Moreovo násilné chování vůči těm, které považoval za heretiky, zvláště upozorňuje a detailně jej rozebírá. I když připouští, že sám More nemusel fyzicky nikoho mučit, už jen radost z něčí smrti, kterou měl More několikrát vyjádřit, je přinejmenším zarážející.²⁸³ Z Mariova pojednání v podstatě vyplývá, že Moreovo chování vůči heretikům pokládá za zradu humanismu, jehož mohutným zastáncem a reprezentantem More byl.

2.3.4. Řády

Velká vlna nevole proti královu rozvodu, novému sňatku a následně vydaným zákonům, se vznesla ze strany řádu františkánů, kteří v Anglii tehdy působili v šesti městech: Greenwichi, Canterbury, Richmondu, Newarku, Newcastelu a Southamptonu.²⁸⁴ Tento řád působil v Anglii pod královskou záštitou. Okolo r. 1481 tehdejší vladař Edward IV., který rozšiřoval svůj palác v Greenwichi, pozval františkány, aby se v jeho blízkosti usadili. Stejně gesto učinil o přibližně dvacet let později i jeho nástupce Jindřich VII., který při opravě paláce v Richmondu, zřídil nedaleko něj františkánský klášter. Díky tomuto spojení s královskými hrady, získali františkáni poměrně velký vliv a význam. Králům a královnám poskytovali duchovní rady, byli jejich kazateli a zpovědníky.

²⁸³ MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*, str. 403, 406; celá kap. „Thomas More and Heretics“ str. 386-406

²⁸⁴ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 151-152

Opozice vůči Jindřichovu rozvodu se z řad františkánů ozývala především z kázání, z nichž některá byla vyslovena i přímo před ním.²⁸⁵ Ačkoli byli někteří členové tohoto řádu vyhoštěni ze země, stále udržovali kontakty se svými bratry a psali proti Jindřichovu počínání spisy. Ostatní spolubratři se pak podíleli na jejich šíření, stejně jako dávali do oběhu i prorocká vidění jeptišky Elizabeth Barton, o které je pojednáno výše.²⁸⁶ Když pak došlo na složení přísahy na Zákon o svrchovanosti a Zákon o následovnictví, někteří tak učinili, jiní nikoli.²⁸⁷ Ti, kteří odmítli přísahat, byli uvězněni, několik desítek z nich zemřelo.²⁸⁸ Další velká část františkánů byla vyhnána z klášterů, mnozí odešli do exilu.

Proti královu rozvodu vystoupil i další řád, a to kartuziáni.²⁸⁹ I když jich v té době bylo v Anglii pouze přibližně kolem sto sedmdesáti, jak Bernard poznamenává, „měli větší vliv, než by jejich počet napovídal“.²⁹⁰ Některé z jejich klášterů byly podobně jako v případě františkánů založeny panovníkem, a tak byli kartuziáni také úzce spojeni s monarchií. Pod nátlakem, v přítomnosti ozbrojené stráže, většina z nich přísahu na oba zákony složila.²⁹¹ Byli však i tací, kteří odmítli; opět byli popraveni, někteří zemřeli hladu ve vězení. Deset z nich však bylo potrestáno obzvláště brutálním způsobem: zaživa jim bylo z těla vyříznuto srdce a střeva, před nimi byly spáleny, a následně byli tito muži popraveni a rozčtvrceni.²⁹²

2.3.4.1. Vizitace klášterů

Od r. 1534 probíhaly v Anglii vizitace klášterů; tímto úkolem byl pověřen Thomas Cromwell, nově ustanovený „*Vicegerent*“ a „*Vicar General*“.²⁹³ Cromwell tedy vyslal své komisaře do klášterů. Oficiálně bylo jejich úkolem zkontrolovat, zda tyto instituce řádně vykonávají svoji funkci, a případně zjednat nápravu. Ve skutečnosti však měli spíše přesně zjistit, jak velkým majetkem a bohatstvím církev disponuje.²⁹⁴ Smith píše, že Cromwellovým cílem bylo splnit slib daný Jindřichovi, a to, že jej učiní

²⁸⁵ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 152- 154

²⁸⁶ Tamtéž, str. 155

²⁸⁷ Tamtéž, str. 157

²⁸⁸ Tamtéž, str. 159

²⁸⁹ Tamtéž, str. 160

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž, str. 161

²⁹² Tamtéž, str. 163-164

²⁹³ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 75

²⁹⁴ Tamtéž.

„nejbohatším princem celého křesťanského světa“.²⁹⁵ Během vizitací některých klášterů mělo údajně dojít k odhalení nejrůznějších skandálů, a to především sexuálních a finančních.²⁹⁶

Poté byly kláštery ve velkém rozpouštěny.²⁹⁷ Nejprve byly zavřeny ty menší, později i velké. Roku 1536 jich bylo zrušeno celkem 376 a to spolu se všemi institucemi, jako byly nemocnice, sirotčince a starobince, které k nim náležely.²⁹⁸ R. 1539 byly zavřeny všechny ostatní.

Veškerý majetek klášterů a půda, která k nim náležela, se staly vlastnictvím koruny. Jindřich slíbil, že za peníze, které díky této konfiskaci získal, budou postaveny školy, nemocnice a starobince, že budou vybudovány nové cesty a mosty. Jak Smith poznamenává, v převážné většině zůstalo jen u slibů.²⁹⁹

2.3.5. Šlechta

Co se týká reakce šlechty na panovníkův rozvod, na Jindřichovu stranu se jednoznačně postavil Thomas Howard, třetí hrabě z Norfolkku.³⁰⁰ Ten byl často královým mluvčím při disputacích s Chapuyssem, který hovořil za královnu. Je však třeba poznamenat, že na celé věci měl osobní zájem, protože Anna Boleynová byla jeho neteř. Dalším královým podporovatelem z řad šlechty byl Charles Brandon, dobrý Jindřichův přítel, kterému sám Jindřich udělil šlechtický titul vévoda ze Suffolku.

I když Bernard píše, že existují určité náznaky, že někteří šlechtici a šlechtičny s Jindřichem v jeho počínání nesouhlasili, veřejně to však v době rozvodu dal najevo pouze jediný: William Fitzalan, hrabě z Arundelu.³⁰¹ Zbytek šlechty se proti královi počínání veřejně nepostavil. Až později, po vyhlášení Zákona o svrchovanosti, Zákona o následovnictví a dalších následně vydaných zákonech, se někteří šlechtici vzbouřili. Ti, kteří stáli v čele revolt r. 1526, byli popraveni za vlastizrady.

²⁹⁵ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 75

²⁹⁶ Tamtéž, str. 75, 77-78, 112-114

²⁹⁷ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 105

²⁹⁸ SVOBODA Bohumil, *Thomas More: světec a utopista*, str. 97

²⁹⁹ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 117

³⁰⁰ BERNARD George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 199-200

³⁰¹ Tamtéž, str. 201-202

2.3.6. Prostý lid

Co se týká prostého lidu, dá se všeobecně říci, že s královým novým sňatkem a s odlukou od Říma nesouhlasil.³⁰² Bernard uvádí, že je zaznamenáno, že při jedné z králových projíždek r. 1532 jej lid zastavoval a přesvědčoval k tomu, aby se ke Kateřině vrátil.³⁰³ Byli i tací, kteří proti královi počínání reptali veřejně.³⁰⁴ Anna Boleynová nebyla mezi lidem oblíbená, byla chápána jako ta, co Jindřicha odloudila od dobré ženy a spokojeného manželství. O její nepopularitě svědčí také to, jak chladně a nezúčastněně byla lidem přijata její korunovace.³⁰⁵ Velká vlna nevole se zvedla poté, co začaly být rozpouštěny kláštery. Lidé, a to především na venkově, a v menších městech, se proti vizitacím stavěli a snažili se bránit královým úředníkům v jejich činnosti.

2.3.7. Lincolnshirské povstání a Pout' milosti

Jindřichovi poddaní se vesměs neztotožňovali s jeho reformací, zatracovali jej za to, jak odvrhl Kateřinu a nesouhlasili ani s jeho novým postavením, jakožto nejvyšší pozemské církevní autority. Jak již bylo pojednáno výše, především roky 1533-1535 se nesly ve znamení masových zatýkání, obviňování z velezrady, mučení, a v drtivé většině případů i popravování, a to od těch méně významných, až po nejvýznamnější královi věrné poddané a mnohdy i přátele (viz John Fisher a Thomas More, oba popraveni r. 1535). Pomyslnou poslední kapkou pro lid pak bylo rušení klášterů a institucí, které k nim patřily, spojené se zabavováním církevního majetku. Svou úlohu také sehrálo vyhlášení Deseti článků (*Ten Articles*) z r. 1536.³⁰⁶ Ty byly pravděpodobně sepsány Thomasem Cranmerem, oficiálně však byly vydány panovníkem.³⁰⁷ Pět z nich se týkalo církevního učení a pět obřadů.³⁰⁸ V těchto člancích se objevuje nově formulovaná nauka, např. že obrazy nemají být předmětem uctívání, nebo že papežem udělaná milost nemá žádnou moc. Počet svátostí je v nich zredukován na tři, které jsou nutné ke spáse: křest, Eucharistie a pokání. Většina lidu s Deseti články nesouhlasila. Všechny tyto výše jmenované události pak vedly k dvěma masovým povstáním.

³⁰² SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 74

³⁰³ BERNARD George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 212

³⁰⁴ Tamtéž, str. 213

³⁰⁵ SMITH H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 36

³⁰⁶ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 293, 314

³⁰⁷ Tamtéž, str. 284

³⁰⁸ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 128-130

Lincolnshirské povstání (*Lincolnshire rising*) začalo dne 1. října 1536 ve městě Louth v hrabství Lincolnshire a brzy se k němu přidala další okolní města.³⁰⁹ Povstání bylo podpořeno místní šlechtou, celkově se jej mělo zúčastnit dvacet dva tisíc lidí, kteří obsadili Lincolnskou katedrálu. Požadovali, aby směli uctívat Boha způsobem, jak je tomu v katolické církvi, čímž reagovali na vydání Deseti článků. Žádali také o příslib ochrany místních kostelů a jejich majetku. Důvodem tohoto požadavku byly zvěsti, které se tehdy zemí šířily, a to sice, že v kostelích jsou zabavovány kalichy a kříže. Povstalci byli královým vojskem, v čele s vévodou ze Suffolku, rozehnáni, hlavní vůdci byli chyceni a oběšeni.

Druhé povstání, které následovalo, je označováno jako Pout' milosti (*Pilgrimage of Grace*).³¹⁰ Začalo dne 13. října 1536, vůdčí osobností se stal londýnský právník Robert Aske. Devět tisíc vzbouřenců z hrabství Yorkshire v čele s Askem obsadili York. Povstalci umožnili některým mnichům a jeptiškám, aby se vrátili zpátky do svých klášterů.³¹¹ Mezitím se jich už shromáždilo na čtyřicet tisíc.³¹²

Toto povstání bylo tak obrovské, že ze strany králových zástupců muselo dojít k vyjednávání. Panovník jim prostřednictvím hraběte ze Suffolku slíbil, že všem vzbouřencům bude udělena milost a že v Yorku do roka dojde k setkání parlamentu, na kterém budou projednávány všechny otázky, které pokládají za závažné.³¹³ Aske mu uvěřil a lid propustil.

Když bylo v únoru r. 1537 jasné, že ke slíbenému setkání parlamentu nedošlo, vypuklo další povstání, tentokrát vedené sirem Francisem Bigodem; to však skončilo pro vzbouřence naprostým fiaskem. Jindřich se vzhledem k tomuto dalšímu povstání cítil být osvobozen od svých předešlých slibů, které vzbouřencům dal a mohl proti nim tvrdě zakročit. Bigod, spolu s Askem a dalšími, kteří se podíleli na předešlých revoltách, jako byl lord Darcy, sir Thomas Percy, sir John Constable a baron Hussey, byly obviněni z velezrady a popraveni. Celkově bylo setnuto přes dvě stě mužů, z nichž bylo několik lordů, rytířů, mnichů a kněží. Vzhledem k tomu, že byli hlavní vůdci povstání zabiti, nedokázali se zbylí buřiči aktivizovat a tím byla vzpoura potlačena.

³⁰⁹ HOYLE, Richard. *The Pilgrimage of Grace and the Politics of the 1530s*. Oxford: Oxford University Press 2001, str. 138-158 [online, květen 2018], dostupné z: https://books.google.cz/books?id=uy_XO4NtI5AC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&ad=0#v=onepage&q&f=false

³¹⁰ BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*, str. 326-327

³¹¹ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 86

³¹² HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 132

³¹³ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 89-91

2.4. Následující důležité události do r. 1544 (rok Margaretiny smrti)

Rok po vydání Deseti článků, tedy r. 1537, byl panovníkem vydán další spis, *The Institution of a Christian Man*, známý jako *Bishop's Book*.³¹⁴ Smith upozorňuje, že se nejedná ani tak o teologické pojednání, jako spíše o seznam instrukcí, které mají být věřícím předčítány v kostelech.³¹⁵ Je zde např. vyzdvížena role svatých jakožto přímluvců, píše se také o tom, že obrazy mohou být uctívány, pokud nejsou pojmány jako božstvo.³¹⁶ *Bishop's Book* byla v podstatě kompromisem mezi katolictvím a protestantstvím; s jejím zněním však nebyla spokojena ani jedna strana. To mělo za následek, že docházelo k rebeliím a obrazoborectví. V tomtéž roce bylo také vyhlášeno, že má být v každém kostele umístěna Bible, ze které si každý může svobodně číst.³¹⁷ Za tím účelem byl vytvořen překlad Bible, který vycházel z překladu Williama Tyndalea.³¹⁸

R. 1539 bylo vydáno *Šest článků*, tedy *Six Articles*.³¹⁹ Je v nich např. formulováno, že Eucharistie má být vysluhována pouze pod jednou způsobou, že kněží musejí žít v celibátu, to znamená, že je jim zakázáno oženit se, a je zde zdůrazněn význam zpovědi. Odmítnutí transsubstanciace má být potrestáno upálením, a kdo by se vzepřel vůči kterémukoli z článků, má být oběšen nebo doživotně uvězněn. Vydání *Šesti článků* znamenalo definitivní porážku reformátorského úsilí Cromwella a Cranmera. Bylo více než jasné, že Anglikánská církev přijala katolickou nauku a pořádky.

Na konci třicátých let 15. stol. začal být Cromwell u krále v nelibosti.³²⁰ Jedním z důvodů bylo to, že se Jindřich nadále neztotožňoval s jeho protestantskými snahami, druhým bylo, že mu Cromwell domluvil sňatek s Annou Klévskou, která byla dcerou německého protestantského vévody. Díky tomuto spojení chtěl Cromwell upevnit reformaci v Anglii. Král však svou nevěstu shledal nepřitažlivou, a jakmile mu to politická situace umožnila, rozvedl se s ní. Cromwella pak nechal r. 1540 popravit.³²¹

V r. 1543 byla vydána přepracovaná verze *Bishop's Book*, která se však od původního znění značně lišila; dostala název *A Necessary Doctrine and Erudition for*

³¹⁴ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 133

³¹⁵ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 159

³¹⁶ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 134

³¹⁷ SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*, str. 163

³¹⁸ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 106

³¹⁹ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 153

³²⁰ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 108

³²¹ HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 154

any Christian Man.³²² Je zde odmítnuto ospravedlnění pouhou vírou, zatímco je hájen katolický počet svátostí. Prvky protestantismu, které Jindřichovu reformaci na počátku provázely, byly z nauky zcela odstraněny. Jediné, co zůstalo, byla definitivní odluka od Říma a zrušení klášterů.

Ačkoli byla kolem r. 1539 do všech kostelů umístěna Bible v anglickém jazyce, aby si v ní mohl kdokoli číst, bylo po čase shledáno, že čtení Písma prostými lidmi u nich vede k herezi. Proto byly Bible z kostelů odebrány s tím, že je mohou číst pouze vznešení lidé.³²³

Co se týká Jindřicha VIII., ten se během svého života stihnul šestkrát oženit.³²⁴ S první ženou se rozvedl, druhou dal popravit, třetí zemřela při porodu, se čtvrtou se opět rozvedl, pátou nechal zase popravit, a pouze ta poslední ho přežila. Tento anglický panovník, který se vryl do paměti lidí jak svým bouřlivým osobním životem, tak založením Anglikánské církve, zemřel r. 1547, tedy tři roky po smrti Margaret More Roper.

³²² HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*, str. 160-161

³²³ Tamtéž.

³²⁴ VIAULT, Birdstall S. *English History*, str. 107-108

3. Biografie Margaret More Roper

3.1. Narození, rodinné poměry

Margaret se narodila r. 1505 v Anglii, jako první dítě Thomase Morea a Jane Colt.³²⁵ Měla tři sourozence – sestry Elizabeth a Cecily a bratra Johna.³²⁶ Naneštěstí jejich matka r. 1510 zemřela. Ještě ten samý měsíc se More znovu oženil, a to s o sedm let starší vdovou Alice Harpur Middleton.³²⁷ Někteří jeho životopisci mají za to, že důvod, proč vstoupil do manželství tak záhy po smrti své první ženy byl ten, že chtěl co nejdříve zajistit novou matku a opatrovatelku ke svým dětem a také hospodyně, která bude řídit dům.³²⁸ Tento druhý sňatek zůstal bezdětný. Spolu s novou chotí přišla do domu Moreových i její dcera z prvního sňatku, Alice.³²⁹ V domácnosti s nimi žila také dívka Margaret Giggs, kterou měl More v pěstounské péči.

Od r. 1523 žila rodina v rozlehlém domě v Chelsea, který se nacházel přibližně šest kilometrů od Londýna, v blízkosti Temže.³³⁰ Dům byl vybaven obrovskou knihovnou a obklopovala jej rozlehlá zahrada.

3.2. Vzdělání

Margaretin otec se zabýval tím, jak „*filosofové, básníci, historici a církevní otcové*“ pojednávají o vzdělání a výchově.³³¹ Mezi jeho přátele patřili pedagogové, a to John Colet, který studoval na několika evropských univerzitách, a hlavně Erasmus Rotterdamský a Juan Luis Vives – oba tito vzdělanci se zabývali teorií výuky. To vše Morea inspirovalo k tomu, aby o vyučování a vzdělávání přemýšlel, a hodnotil různé úhly pohledu a metody. Sám pak došel k tomu, jakým způsobem a v čem chce své potomky vyučovat.

Od útlého věku svých dětí jim Thomas More poskytnul prvotřídní vzdělání a založil ve svém domě jakousi „*školu*“, jak ji i sám nazývá.³³² V tehdejší době bylo velice neobvyklé, že More nerozlišoval mezi vzděláním, jaké bylo poskytnuto jeho

³²⁵ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 450

³²⁶ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 6

³²⁷ MAYNARD, Theodore. *Humanist as Hero: The Life of Sir Thomas More*. New York: Hafner Publishing Company 1971, str. 37-38

³²⁸ např. MAYNARD, Theodore. *Humanist as Hero: The Life of Sir Thomas More*, str. 38-39

³²⁹ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 10

³³⁰ CHAMBERS, Raymond W. *Thomas More*, str. 178

³³¹ DACHOVSKÝ, Karel. *Sv. Tomáš More*, str. 25

³³² In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 97

jedinému synovi a jeho dcerám – všichni byli vyučováni stejně.³³³ Tato skutečnost tehdy vyvolala velkou pozornost. Jeho přítel Erasmus o něm v jednom z dopisů napsal, že statečně pohrdá kritikou, která vůči němu byla kvůli tomuto „novému nápadu“ vznesena.³³⁴ Thomas More si toho byl vědom, když napsal: „Vzhledem k tomu, že je vyučování žen něco nového, líní lidé jej mohou zahrnout výčitkami a mnozí jej budou připraveni napadnout“.³³⁵ More a jeho rodina se díky jeho revolučnímu přístupu ke vzdělání žen stala známou po celé Evropě.³³⁶

Jednomu z učitelů svých dětí, Williamu Gunnellovi, More napsal:

„Nemyslím si, že na úrodu bude mít vliv, zda ji zaseje muž či žena. Oba mají stejnou lidskou přirozenost, čímž se odlišují od zvířat; oba jsou tedy stejně způsobilí ke studiu, které šlechtí rozum a přináší ovoce, stejně jako když je do orné půdy zaseto semeno dobré výuky.“³³⁷

More věnoval mnoho pozornosti a času tomu, aby ‚své škole‘ vybral ty nejlepší učitele, kteří měli co nejširší okruh znalostí.³³⁸ Vedle výše jmenovaného Williama Gunnella mezi ně patřil např. John Clement, který vystudoval řečtinu a medicínu, a který později vyučoval řeckou literaturu na Oxfordské univerzitě³³⁹, nebo Nicholas Kratzer, jenž se posléze stal astrologem na dvoře Jindřicha VIII.³⁴⁰

Kromě čtyř dětí Thomase Morea, dcery jeho druhé ženy Alice, a schovanky Margaret Giggs, se v domě scházeli i další chlapci a dívky. Jednalo se o děti Moreových příbuzných a přátel, a posléze také o jejich manžele a manželky. Ti všichni se účastnili výuky a také dalších společných aktivit.

Zdá se, že nejvíce vášně a zápalu pro studium prokázala prvorozená Margaret, která nejen podle Stapletona svými dovednostmi a vědomostmi převyšovala ostatní

³³³ REYNOLDS Ernest E., *The Life and Death of St. Thomas More*. London: Burns and Oates 1968, str. 157-158

³³⁴ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. *The Correspondence of Erasmus*, Svaz. č. 8., dopis č. 1233, str. 298

³³⁵ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. xxvi

³³⁶ DACHOVSKÝ, Karel. *Sv. Tomáš More*, str. 25

³³⁷ In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 95

³³⁸ REYNOLDS, Ernest E. *The Life and Death of St. Thomas More*, str. 158

³³⁹ MORE, Cresacre. *The Life of Sir Thomas More*, str. 138

³⁴⁰ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 451

studenty.³⁴¹ Margaret uměla výborně latinsky a řecky. Latinu procvičovala téměř každý den a aktivně překládala texty z angličtiny do latiny a z latiny do angličtiny.³⁴² Podle dopisu Thomase Morea „*své škole*“, který Stapleton předkládá, je také zřejmé, že More vyžadoval, aby mu děti psaly pravidelně dopisy v latině.³⁴³ Kladl jim přitom na srdce, aby si daly záležet na jejich gramatické správnosti.

Vedle výše jmenovaných starověkých jazyků Margaret ovládala i svobodná umění a humanitní vědy – tedy gramatiku, rétoriku, literaturu, poezii, logiku, teologii, výtvarné umění, přírodopis, filosofii, matematiku, astronomii a medicínu.³⁴⁴ Za účelem co nejdřívejší výuky přírodopisu, měli Moreovi jak v domě, tak v zahradě množství různých živočichů.³⁴⁵ Kromě obvyklých domácích zvířat měla tato rodina podle Erasmova výčtu chovat snad všechny druhy ptáků, ale také opice, lišky a fretky.³⁴⁶

Protože Thomas More miloval hudbu a sám hrál na housle, předpokládá Reynolds, že každé z dětí také ovládalo nějaký hudební nástroj.³⁴⁷ To ale nebylo vše. V této domácnosti se také nacvičovala a předváděla divadelní představení; autory scénářů byli sami studenti.³⁴⁸

Je třeba poznamenat, že z pohledu Thomase Morea mělo veškeré formální učení směřovat k Bohu; Williamu Gunnellovi, jednomu z učitelů svých dětí, napsal: „*Ze všech svých studií by si měly odnést zbožnost vůči Bohu, lásku ke všem lidem, a křesťanskou pokoru ve svém srdci*“.³⁴⁹ K tomuto cíli by podle Morea měla vést veškerá teoretická i praktická výuka, ze všech oborů.

³⁴¹ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 97;

REYNOLDS, Ernest E. *The Life and Death of St. Thomas More*, str. 162

³⁴² STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 92

³⁴³ In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 98-99

³⁴⁴ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 452; stejný výčet oborů, ve kterých byla Margaret vzdělaná, uvádí i CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret* str. xvi; na mnoha místech se o nich zmiňuje např. in STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More* např. str. 100,105, 108

³⁴⁵ CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. xxvi

³⁴⁶ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. Dopis č. 999 Ulrichovi von Hutten

³⁴⁷ REYNOLDS, Ernest E. *The Life and Death of St. Thomas More*, str. 159

³⁴⁸ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 42

³⁴⁹ In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 95

3.3. Zbožnost

Vedle formálního vzdělání se v domě Moreových kladl velký důraz na zbožnost. Thomas More byl nábožensky silně založený člověk a věřil, že vše, co má, a všechno, čeho dosáhl, je jenom díky Bohu.³⁵⁰ Rodinný přítel a humanista Erasmus Rotterdamský, o jeho domácnosti v dopise Johnu Faberovi, napsal: „*Tento dům je školou znalostí, a zároveň i praxí křesťanské víry.*“³⁵¹

Celá domácnost se účastnila ranních a večerních modliteb.³⁵² Pokud Thomas More nebyl kvůli svým pracovním povinnostem odcestován mimo domov, sám večerní pobožnost vedl.³⁵³ Účastnili se jí nejen všichni rodinní příslušníci, ale i služebnictvo. Tehdy všichni poklekli a zpravidla odrecitovali čtyři žalmy: 50, 24, 66 a 129. Dále pak vždy před obědem a před večeří jedno z dětí přečetlo určitou pasáž z Bible, o které rodina následně při jídle diskutovala.³⁵⁴ Při tomto čtení před stolováním byla používána klasická Bible, mimo něj pak Bible s komentářem některého ze starověkých autorů.³⁵⁵ Tehdy vyzval Thomas vždy jednu z dcer, aby určitý úsek i s komentářem přečetla. Poté vybral pokaždé jiného člověka, aby ostatním vyložil, jak tuto pasáž chápe. Podle Cresacre Morea spolu rodina také často rozmlouvala o nesmírné nebeské radosti, a o strašlivých mukách pekla.³⁵⁶ Vyprávěli si také příběhy mučedníků.

Žádný z členů této domácnosti nesměl chybět na nedělních a svátečních bohoslužbách a jak Stapleton uvádí, Thomas More trval striktně na tom, aby na ně všichni dorazili zavčas a nikdo neměl zpoždění.³⁵⁷ V místním kostele, který rodina navštěvovala, nechal More vybudovat kapli, a to včetně veškerého zařízení. Mše se účastnil aktivně jako ministrant, a také jako člen pěveckého sboru.³⁵⁸ Po návratu domů z bohoslužeb pak všichni rozebírali kázání, které v kostele slyšeli.³⁵⁹

McCUTCHEON upozorňuje na to, že Moreova ‚škola‘, kterou ve svém domě založil, však nebyla jen o studijních a náboženských povinnostech, ale také o společně

³⁵⁰ MAYNARD, Theodore. *Humanist as Hero: The Life of Sir Thomas More*, str. 113

³⁵¹ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, *The Complete Letters of Erasmus*. Svaz. č. 10, dopis č. 2750, str. 139, [online, duben 2018], dostupné z:

<https://archive.org/stream/10.CARTASDEERASMO.OPVSEPISTOLARVMERASMITOM.X15321534/10.%20CARTAS%20DE%20ERASMO.%20OPVS%20EPISTOLARVM%20ERASMI%20TOM.%20X%201532-1534#page/n165/mode/2up>

³⁵² MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 453

³⁵³ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 88

³⁵⁴ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 453

³⁵⁵ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 89

³⁵⁶ MORE, Cresacre. *The Life of Sir Thomas More*, str. 138

³⁵⁷ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 89

³⁵⁸ SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 42

³⁵⁹ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 453

strávených volnočasových aktivitách.³⁶⁰ Tehdy spolu všichni za doprovodu hudebních nástrojů zpívali, vyprávěli si nejrůznější historky a vtipy, hráli hry a rozličná divadelní představení. Tato autorka upozorňuje, že v roce 1524 už byla Moreova ‚škola‘ známá v evropských humanistických kruzích.³⁶¹ More svým jedinečným a odvážným přístupem ke vzdělání žen bořil starý zaběhnutý názor, že vzdělání je pro ženy nevhodné a že je morálně kazí. On naopak vyzdvihoval to, že každá dívka a žena má intelektuální a etický potenciál ke studiu, které jí může jenom prospět.

Nutno také poznamenat, že dům Thomase Morea byl vedle mladých studentů otevřen i všem potřebným. More nechal v části své zahrady postavit domek pro chudé, hladové zval do svého domu na jídlo, a toho, kdo měl nouzi, obdaroval almužnou.³⁶²

3.4. Sňatek a manželský život

Roku 1521, tedy ve věku šestnácti let, se Margaret provdala za o dvanáct let staršího Williama Ropera.³⁶³ William studoval práva na Lincoln's Inn, a současně byl jedním z těch, kteří navštěvovali Moreovu ‚školu‘. Chodil do ní patrně tři roky, a poté se s Margaret oženil. William pocházel z dobře postavené, zámožné rodiny, která vlastnila velké množství půdy. Poté, co dokončil studium práv, zastával různé úřady, v mládí byl i členem dolního parlamentu (*House of Commons*).³⁶⁴ Po sňatku s Margaret zůstala mladá dvojice bydlet v domě Moreových.³⁶⁵ Je třeba zmínit, že i jako vdaná žena Margaret ve svém studiu pokračovala, a to i se svým manželem.³⁶⁶

Měli spolu celkem pět dětí, které se dožili dospělého věku – dva chlapce (Thomas a Anthony) a tři dívky (Margaret, Elizabeth a Mary).³⁶⁷ Všem z nich se dostalo prvotřídního vzdělání.

³⁶⁰ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 453

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*, str. 42

³⁶³ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 30-31

³⁶⁴ CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 207

³⁶⁵ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 34

³⁶⁶ GEE, John Archer. *Margaret Roper's English Version of Erasmus' Precatio Dominica and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation*, str. 264

³⁶⁷ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 94

3.5. Margaretina autorská činnost

Brzy po svatbě přeložila Margaret z latiny do angličtiny Erasmův komentář k modlitbě Páně; toto dílo bylo vydáno roku 1524.³⁶⁸ Díky Stapletonovi a zmínkách v korespondenci s jejím otcem víme i o dalších Margaretiných literárních počinech. Běžně překládala texty z latiny a řečtiny, dokonce v těchto jazycích komponovala básně i prózu, a napsala také komentář k Posledním věcem člověka (smrt, poslední soud, peklo, nebe).³⁶⁹ Z řečtiny do latiny měla také přeložit některé z děl Eusebia z Kaisareie.³⁷⁰ Bohužel jediné dílo, které se dochovalo, je překlad Erasmova komentáře k modlitbě Páně.

3.6. Poslední dny jejího otce a exekuce

Poté, co byl Thomas More uvězněn, protože odmítl přísahat na již zmíněné dva zákony (Margaret, stejně jako většina ostatních poddaných tyto zákony přijala³⁷¹), byla tato jeho nejstarší dcera jediná, která dostala od krále povolení jej navštěvovat.³⁷² Z Thomasovi odpovědi na Margaretin nedochovaný dopis je patrné, že se jej snažila přimět, aby zákony podepsal; on to však odmítl.³⁷³ V jednom z listů jí napsal: „...nemohu přísahat, aniž bych vystavil svou duši ohrožení věčného ztracení“.³⁷⁴ Stapleton má však za to, že Margaret ve skutečnosti neusilovala o to, aby její otec zákony podepsal.³⁷⁵ Podle něj věděla, že její dopis bude před odevzdáním adresátovi zkoumán. Předpokládala, že pokud bude z listu patrné, že se jej snaží přesvědčit, aby zákony přijal, dovolí jí navštěvovat jej, aby na něj mohla i osobně apelovat. Ať už je Stapletonova domněnka pravdivá či nikoli, výsledek byl skutečně ten, že Margaret bylo povoleno za otcem poměrně často chodit.³⁷⁶

Poslední setkání Thomase a Margaret velice dojemně a dramaticky popisuje William Roper.³⁷⁷ Když byl More přemísťován z Westminsteru, kde byl nad ním vynesena rozsudek smrti, do Londýnského Toweru, Margaret na něj venku čekala. Když ho uviděla, prodrala se skrze obrovský dav a utíkala mu vstříc. Nedbala na společenské

³⁶⁸ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 38

³⁶⁹ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 103

³⁷⁰ BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*, str. 22

³⁷¹ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 456

³⁷² STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 104

³⁷³ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 293

³⁷⁴ Tamtéž, str. 285

³⁷⁵ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 104

³⁷⁶ Tamtéž, str. 105

³⁷⁷ ROPER, William. *The Life of Sir Thomas More*, str. 276

konvence, ani na své vlastní bezpečí, když se musela dostat přes ozbrojenou stráž, která jej obklopovala. Před očima všech mu padla do náruče, vzala ho kolem krku a políbila ho; on jí dal své požehnání a utěšoval její žal. Stráž ho uchopila a odváděli jej pryč. A v tom, když byl od Margaret vzdálen asi deset kroků, znovu se k němu rozeběhla, objala ho a několikrát se políbili. Drželi se v náruči, až do chvíle, kdy od sebe byli znovu odtrženi. Tehdy se viděli naposled. Mám za to, že cílem popisu tohoto rozloučení, které očitý svědek William Roper předkládá, bylo vyzdvihnout hloubku Margaretina a Thomasova vztahu a potvrdit silné citové pouto, které mezi sebou měli.

Thomas More byl sťat dne 6. července r. 1535.³⁷⁸ Margaret jeho popravě přítomná nebyla, nedostala k tomu povolení.³⁷⁹ Jeho hlava byla vystavena na Londýnském mostě, kde se umisťovaly hlavy zrádců. Po měsíci byly popravčím vždy házeny do Temže.³⁸⁰ Margaret však kata uplatila, aby jí hlavu jejího otce vydal.

Stapleton uvádí, že kvůli vlastnictví tohoto ostatku byla Margaret předvolána před Královskou radu a byla obviněna z toho, že jej uchovává jako svatou relikvii.³⁸¹ Bylo jí také vytýkáno, že měla v držení některé otcovi osobní dokumenty a také vzájemné dopisy. Margaret odvětila, že otcovu hlavu zachránila před sežráním rybami, aby ji mohla pohřbít. Radu pak žádala, aby si dopisy od otce směla ponechat, a to pro svou vlastní útěchu. Její prosbě bylo vyhověno. Otcův ostatek však nepohřbila, ale až do konce svého života jej pečlivě střežila.³⁸²

3.7. Život po otcově exekuci a smrt

O Margaretině životě po otcově smrti toho není příliš známo. Jisté však je, že dům Thomase Morea byl po jeho exekuci zkonfiskován.³⁸³ Margaret s Williamem se přestěhovali do domu v Butclose, který se nacházel v blízkosti jejího původního rodinného domu.³⁸⁴ V následujících letech byla Margaret a její rodina sledována a jejich dům byl několikrát prohledáván.³⁸⁵

³⁷⁸ MORE Cresacre, *The Life of Sir Thomas More*, str. 281

³⁷⁹ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 106

³⁸⁰ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 191

³⁸¹ Tamtéž, str. 193

³⁸² Tamtéž, str. 191

³⁸³ Tamtéž, str. 192

³⁸⁴ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 113

³⁸⁵ Tamtéž, str. 112

Stejně jako Margaretin otec, kladla i ona sama spoustu pozornosti na výchovu a vzdělání svých dětí.³⁸⁶ Zpočátku je vyučovala sama, poté jim najímala soukromé učitele.

Margaret zemřela r. 1544, ve věku třiceti devíti let.³⁸⁷ Svého otce tedy přežila o pouhých devět let. Je pohřbena v Canterbury, v chrámu Sv. Dunstana.³⁸⁸ Po Margaretině smrti přešel ostatek Thomase Morea do vlastnictví její dcery Elizabeth. Až po jejím skonu, tedy r. 1558 byla hlava Thomase Morea uložena do hrobu Roperových.³⁸⁹

Margaretin manžel, William Roper, se po její smrti už neoženil, což bylo tehdy velice neobvyklé.³⁹⁰ Zemřel r. 1578, svou ženu tedy přežil o třicet čtyři let.³⁹¹

3.8. Margaret a Thomas More

Při zpracování této podkapitoly jsem pracovala s dochovanou korespondencí mezi Margaret a jejím otcem. Čerpala jsem především ze dvou zdrojů. Prvním je Stapletonova kniha *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*. Autor v průběhu textu předkládá mnoho dopisů anebo jen úryvků, z nichž mnohé najdeme pouze u něj. Jedná se jak o listy, které si Thomas s Margaret posílali v době jeho působení u dvora, tak o ty, které si napsali během Moreova uvěznění v Londýnském Toweru. Druhým zdrojem, ze kterého jsem čerpala, je kniha *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of Thomas More and Letters of More and his Daughter Margaret* od editorky Midred Campbell. Jak je již z názvu této knihy patrné, Campbell předkládá v poslední části této knihy dochovanou korespondenci mezi Margaret a jejím otcem.

Dopisy, které si mezi sebou Thomas a Margaret během Moreova uvěznění vyměnili, jsou k dispozici v českém překladu knihy *Tomáš Morus: Dopisy z vězení*, od editora Sonntaga. Já jsem chtěla pracovat s anglickými texty, a proto překlady, které v této podkapitole uvádím, jsou mé vlastní.

³⁸⁶ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 116

³⁸⁷ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 450

³⁸⁸ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 110

³⁸⁹ Tamtéž.

³⁹⁰ Tamtéž, str. 126

³⁹¹ Tamtéž, str. 140

Ačkoli měl Thomas More jistě rád všechny své děti, s Margaret jej pojil velice jedinečný, silný a důvěrný vztah.³⁹² Stapleton uvádí, že Margaret byla otcovou oblíbenou dcerou³⁹³ a napsal o ní: „*Více než kterékoli z dětí připomínala svého otce, a to nejen vzhledem, vzrůstem, ale i způsobem mluvy, myšlením a povahou.*“³⁹⁴ V kapitole, kterou Stapleton ve své knize věnuje pouze Margaret, často opakuje, že svému otci působila obrovskou radost, zdůrazňuje její inteligenci, pokoru, skromnou a mírnou povahu.³⁹⁵ Svá slova podkládá množstvím různých dopisů, ať už od Thomase Morea pro Margaret, nebo dopisy od jejích učitelů či Moreových přátel. Stapleton píše, že jako měl Augustin svého syna Adeodata, jehož jedinečný talent mohl neustále obdivovat, tak měl Thomas More dceru Margaret.³⁹⁶

O Margaretině neobyčejné inteligenci a vzdělanosti toho zaznívá od Stapletona a jiných autorů mnoho. O tom, že byla obdivována a ctěna i svými současníky, svědčí událost, kterou More v dopise z r. 1522 Margaret popisuje.³⁹⁷ Thomase během jeho pobytu u dvora navštívil John Veysey, biskup z Exeteru; More jej charakterizuje jako muže vysoce vzdělaného a nesmírně zbožného. Na stole náhodou uviděl dopis, který Margaret otci poslala a začel se do něj. Když jej přečetl celý, nemohl uvěřit, že je to dílo dívky. Chválil její perfektní bezchybnou latinu a učenost. Když viděl More jeho nadšení, ukázal mu i některé z latinských básní, které Margaret složila a biskup je podle Moreových slov četl s největším zaujetím. Jako důkaz svého obdivu pak poslal Margaret zlatou portugalskou minci. Stapleton, který tento dopis svým čtenářům předkládá, přidává komentář, že Margaretina vzdělanost a způsob vyjadřování, musely být skutečně mimořádné, když získaly obdiv tak významného a vzdělaného člověka, jakým byl biskup z Exeteru, který Margaret navíc odměnil tak cenným darem.³⁹⁸

Zachovaná korespondence mezi Thomasem a Margaret, poskytuje vskutku bohatý materiál pro zkoumání Margaretiny osobnosti a vztahů, které měla se svým otcem. Je možné z nich také vyčíst něco o tom, jak Margaret chápala sama sebe. Tyto dopisy odrážejí velkou lásku a respekt, který k sobě chovali, a také Margaretino vzdělání a ctnosti, které Thomas More často opěvuje.

³⁹² REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 284

³⁹³ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 100

³⁹⁴ Tamtéž, str. 103

³⁹⁵ Tamtéž, str. 103-110

³⁹⁶ Tamtéž, str. 104

³⁹⁷ In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 106

³⁹⁸ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 107

Už jen způsob, jak se Thomas k Margaret v dopisech obrací, je velmi něžný a srdečný: „*má vlastní hodná dcero*“³⁹⁹, „*mé sladké dítě*“⁴⁰⁰, „*má vroucně milovaná dcero*“⁴⁰¹, „*nejsladší Margaret*“⁴⁰²; sám se jí podepisuje jako „*láskyplný otec*“.⁴⁰³ Margaret jej oslovuje se stejným citem: „*můj vlastní dobrý otče*“⁴⁰⁴. Sama se pak tituluje jako „*tvá nejvíce milující poslušná dcera a služebnice*“.⁴⁰⁵

Svůj hluboký cit jí More vyjadřuje slovy: „*...nikdo mi není dražší než ty, má milovaná dcero*“⁴⁰⁶; v jiném pak píše: „*tvá ctnost a vzdělanost jsou mé duši drahé*“.⁴⁰⁷ Opěvuje ji také slovy: „*vůči všemu jdeš vstříc, se svojí nezlomnou odvahou, která se pojí s ctností a znalostmi těch nejlepších věd, a zároveň s tvým velkým potěšením ze studia*“.⁴⁰⁸

Výše jsem již zmínila Margaretin nedochovaný dopis, podle kterého se snažila uvězněného otce přesvědčit, aby podepsal Zákon o svrchovanosti a Zákon o následovnictví. Thomas na něj odpovídá slovy: „*...nic nebylo tak těžké, a nic mě nezasáhlo tak, jako vidět jak se mě ty, mé milované dítě, snažíš tak vehementním a zbožným způsobem přesvědčit o věci, na kterou jsem dal již předtím, s ohledem na svou vlastní duši, jasnou odpověď*“.⁴⁰⁹

I když byl More v žaláři, myslel v modlitbě na ostatní: „*ve svých modlitbách nezapomínám na nikoho z vás, ani na vaše děti, ani na vaše manžele a manželky, ani na svou manželku, ani na naše přátele*“.⁴¹⁰ V jiném píše: „*A tak, drahá dcero, požehnaný Kristův Duch, ať vede a ochraňuje vás všechny, a to k jeho potěšení a k dobrému žití jak vašeho těla, tak vaší duše*“.⁴¹¹

³⁹⁹ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 292

⁴⁰⁰ In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 106

⁴⁰¹ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 293

⁴⁰² In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 105

⁴⁰³ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 292

⁴⁰⁴ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 296

⁴⁰⁵ Tamtéž, str. 297

⁴⁰⁶ In STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 100

⁴⁰⁷ Tamtéž, str. 102

⁴⁰⁸ In MORE Cresacre, *The Life of Sir Thomas More*, str. 155

⁴⁰⁹ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 293

⁴¹⁰ Tamtéž, str. 292

⁴¹¹ Tamtéž, str. 295

Margaret se mu v dopisech vyznává, že doba jeho nepřítomnosti je pro ni velice těžká.⁴¹² Útěchu nachází ve vzpomínkách na společně strávené chvíle, na zbožné rozhovory, které spolu vedli, na rady, které jí dával, a na celý jeho život, který je podle jejích slov hoden následování. Píše mu také, že jeho mysl je „*ctnostná a zbožná, prosta zkorumpované lásky ke světským věcem, rodící se pouze z lásky k Bohu a z touhy po nebeském království.*“⁴¹³ Podle ní je tedy její otec „*pravým věřícím a věrným Božím služebníkem.*“⁴¹⁴

Margaret nepřestávala doufat, že by More mohl být propuštěn na svobodu, a tak mu v závěru jednoho z dopisů napsala: „*Žijeme v naději, že se s tebou brzy přivítáme. Ze srdce se modlím k Bohu, aby se tak stalo, je-li to jeho svatá vůle.*“⁴¹⁵

Zcela poslední dopis, který Thomas More napsal den před svou smrtí kusem uhlu, byl adresován Margaret. Začíná jej slovy: „*Ať ti žehná náš Pán, dobrá dcero, i tvému dobrému manželovi a tvému malému chlapci...*“⁴¹⁶ Postupně zde dává sbohem všem členům své rodiny, a nezapomíná ani na služebnictvo. V závěru pak píše: „*Nikdy jsem tě neměl raději jako v moment, kdy jsi mě naposledy políbila... Sbohem mé drahé dítě, a modli se za mě, jako se i já budu modlit za tebe a všechny tvé přátele, abychom se radostně setkali v nebeském království.*“⁴¹⁷

Po přečtení této korespondence je možné konstatovat, že Thomas More a jeho nejstarší dcera měli mezi sebou mimořádně silné a vroucné pouto, zachovávali vůči sobě respekt, obdiv a lásku.

3.9. Margaretini potomci

Co se týká jejich dětí, nejvíce je toho známo o nejmladší dceři Mary Roper Clarke Basset, o které Stapleton napsal, že se nejvíce podobala své matce.⁴¹⁸ Rok jejího narození není znám, víme však, že zemřela r. 1572.⁴¹⁹ Jejím prvním manželem byl Stephen Clarke, poté co ovdověla, provdala se za Jamese Basseta. Ten byl za vlády

⁴¹² In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 296-297

⁴¹³ Tamtéž, str. 296

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ In CAMPBELL, Mildred. *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, str. 297

⁴¹⁶ Tamtéž, str. 310

⁴¹⁷ Tamtéž, str. 311

⁴¹⁸ STAPLETON Thomas, *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, str. 94

⁴¹⁹ KHANNA, Lee C. *Early Tudor translators: Margaret Beaufort, Margaret More Roper and Mary Basset*. Aldershot: Ashgate 2001, str. ix [online, květen 2018] dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=aUCoDQAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Marie I. Tudorovny členem královniny soukromé komory a Mary byla její dvorní dámou. Bassetovi spolu měli dva syny, kteří se dožili dospělosti – Philipa a Charlese.

Tato nejmladší Margaretina dcera projevila velké nadání pro klasické jazyky a pokračujíc ve stopách své matky se věnovala překladatelství.⁴²⁰ Z latiny do angličtiny převedla dílo svého dědečka Thomase Morea, nazvané *De tristitia, tedio, pauore et oratione Christi*, které napsal během svého uvěznění.⁴²¹ Mary byla jediná žena, jejíž dílo bylo za vlády Marie I. Tudorovny vydáno.⁴²²

Hosington považuje tento její pisatelský počín za klasický příklad filosofického a rétorického překladu.⁴²³ Nejedná se však o Maryinu první translaci. Demers uvádí, že již dříve přeložila z řečtiny do latiny první díl Eusebiovy *Historia ecclesiastica*; dalších pět dílů pak převedla z řečtiny do angličtiny.⁴²⁴ Těchto pět knih dedikovala princezně Marii ještě v době, kdy nebyla královnou, a kdy vládl její protestantský bratr Edward VI.⁴²⁵

Za vlády Marie I. Tudorovny se Bassetům vedlo velice dobře. Mary si mohla dovolit vydat knižně anglické spisy svého dědečka Thomase Morea, ve kterých je zahrnut i její překlad Moreovi *De tristitia*.

O Maryiných bratřích Thomasovi a Anthonym, je známo toliko, že stejně jako jejich otec, navštěvovali proslulou školu Lincoln's Inn, na které studovali práva a že se oba se stali právníky.⁴²⁶

⁴²⁰ HOSINGTON, Brenda M. *Translating Devotion: Mary Roper Basset's English Rendering of Thomas More's De tristitia... Christi*, 63-95, str. 66 [online, květen 2018], dostupné z: <https://jps.library.utoronto.ca/index.php/renref/article/viewFile/19700/16313>

⁴²¹ Tamtéž, str. 65

⁴²² DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source, str. 4

⁴²³ HOSINGTON, Brenda M. *Translating Devotion: Mary Roper Basset's English Rendering of Thomas More's De tristitia... Christi*, str. 65

⁴²⁴ DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source, str. 4

⁴²⁵ KHANNA, Lee C. *Early Tudor translators: Margaret Beaufort, Margaret More Roper and Mary Basset*, str. ix

⁴²⁶ REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*, str. 38

4. Některé další vzdělané ženy působící okolo první poloviny 16. stol. jako spisovatelky a překladatelky

Margaret stála na počátku hnutí vzdělaných žen, které se začalo nejvýrazněji profilovat v první polovině 16. stol., kdy zároveň dochází k jeho největšímu rozmachu. Jedná se o ženy, kterým se dostalo v té době neobvykle vysoké úrovně vzdělání, a které své vědomosti a svůj um zpravidla aktivně zúročily tím, že působily jako spisovatelky a překladatelky. Některé z těchto žen v této podkapitole stručně představím. Nejprve však ještě několik slov o dalších vzdělaných ženách, které vedle Margaret v Anglii v její době žily a působily.

Anglické vzdělané ženy, žijící v 16. stol. byly až na Margaret z královských rodů.⁴²⁷ Vzdělanou byla nepochybně královna Kateřina Aragonská (1485-1536) a její dcera princezna Marie (1516-1558), ačkoli byly jejich znalosti především náboženského charakteru. Poslední manželka Jindřicha VIII., protestantka Catherine Parr (1512-1548), byla autorkou tří knih. První z nich byla vydána anonymně, následující dvě již pod jejím jménem. Jane Grey (1537-1554), vnučka Jindřicha VII., uměla řecky a studovala klasiky starověké literatury.⁴²⁸ Mezi těmito vzdělanými ženami, žijícími a působícími na Britských ostrovech, pak vyniká první anglická žena panovnice, Alžběta I. (1533-1603), která ovládala latinu i řečtinu, studovala historii a terčem jejího zájmu byly také další vědní obory, jako teologie a filosofie. Tyto poslední dvě jmenované anglické ženy tedy dosáhly humanistického vzdělání; prvenství v tomto směru však i nadále náleží Margaret.

4.1. Markéta Navarrská (1492-1549)

Jedna ze vzdělaných žen, která působila v první polovině 16. stol., byla Markéta z Angoulême, pocházející z Francie.⁴²⁹ Její bratr František I. byl francouzským vladařem, sama se po sňatku stala královnou Navarrskou. Spolu se svým bratrem se jí dostalo vynikajícího vzdělání. Na počátku 16. stol. se na pařížském dvoře obklopila humanisty a reformačně smýšlejícími učiteli, mnoho z nich chránila před pronásledováním ze strany katolické církve.

⁴²⁷ KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance, str. 153

⁴²⁸ Tamtéž, str. 241

⁴²⁹ Tamtéž, str. 233

Ve své sbírce příběhů nazvané *Heptameron* z r. 1549 přichází s názorem, že v ctnostech a nectnostech jsou na tom příslušníci ženského i mužského pohlaví stejně.⁴³⁰ Zastává také stanovisko, že pokud kněží nejsou schopni skutečně svědomitě zachovávat celibát, měli by se raději oženit.

Mezi další vzdělané renesanční francouzské ženy patřily Markétina dcera Jeanne d'Albert (1528-1572), Renée de France (1510-1575) a Louise Labé (1524-1566).⁴³¹

4.2. Isabella d'Este (1474-1539)

Pocházela z rodiny, která vládla Ferrare, je představitelkou italské renesance.⁴³² Po sňatku se stala markýzou z Mantovy. Byla velice vzdělaná, uměla řecky a latinsky, zpívala, hrála na loutnu a měla velké nadání pro tanec. Věnovala se také astrologii. Vzhledem k tomu, že její manžel byl vládcem Mantovy, předsedala na místním dvoře různým slavnostem. Tento dvůr byl plný učenců, hudebníků a umělců. V případech, kdy byl její choť mimo dvůr, byla vzhledem k neplnoletosti svých synů, regentkou Mantovy. Když byl její muž během jednoho z bojů zajat, sama Mantově krátce vládla, avšak s velkou nelibostí okolí.

Dalšími významnými italskými renesančními ženami byly Alessandra Scala (1475-1506), Cassandra Fedele (1465-1558) a Olimpia Fulvia Morata (1526-1555).⁴³³

4.3. Marie Dentièrè (1495-1561)

Je švýcarskou představitelkou renesanční vzdělané ženy. Narodila se ve Francii, ve věku dvaceti šesti let nastoupila do augustiniánského kláštera.⁴³⁴ Poté, co se seznámila s Lutherovým učením, odešla z něj a stala se protestantkou.⁴³⁵ Vdala se, po pěti letech ovdověla, vstoupila však znovu do manželství a spolu se svými dětmi a druhým chotěm se odstěhovala do Ženevy.⁴³⁶

Byla zřejmě prvním očitým svědkem, který sepsal události v protestantské Ženevě v první polovině 16. stol. Popsala vzpuru vůči katolickému kléru, vývoj protestantismu, a také Kalvínovo vedení tohoto města. S oporou v Písmu obhajovala

⁴³⁰ BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*, str. 40

⁴³¹ Viz např. STJERNA Kirsí, *Women and the Reformation*, kap. 11: Renée de France, 1510-1575 – A Friend of the Huguenots, str. 175-196

⁴³² KINGOVÁ, Margaret L. *Žena renesance*, str. 236

⁴³³ Viz např. STJERNA Kirsí, *Women and the Reformation*, kap. 12: Olimpia Fulvia Morata, 1526/7-1555 – An Italian Scholar, str. 197-212

⁴³⁴ STJERNA, Kirsí. *Women and the Reformation*, str. 135

⁴³⁵ WEISNER-HANKS, Merry, *Women and Gender in Early Modern Europe*, str. 216

⁴³⁶ STJERNA, Kirsí, *Women and the Reformation*, str. 136-137

právo žen mluvit veřejně o náboženských otázkách.⁴³⁷ Proklamovala, že ačkoli není ženám dovoleno kázat na shromážděních a v kostelech, nebylo jim zakázáno psát teologické spisy a dávat rady v duchu lásky. V jiných svých dílech vyvrací a napadá církevní principy a praktiky, podle kterých není ženám dovoleno kázat.

4.4. Argula von Grumbach (1492-1563/68)

Argula je ženskou představitelkou německé renesance. Pocházela ze vznešené rodiny, díky čemuž se jí dostalo dobrého vzdělání.⁴³⁸ Uměla číst a psát, ve věku deseti let dostala od svého otce německý překlad Bible. Už od dětství se tedy věnovala její četbě a studiu, díky čemuž byla v dospělosti její znalost Písma excelentní. Protože měla k dispozici mnoho knih, byla velice sečtělá. Působila jako dvorní dáma u sestry císaře Maximilliana I. Během pobytu u dvora se Argula seznámila s Lutherovým učením a stala se stoupenkyní reformace.

Je autorkou mnoha pamfletů, jejichž tématem jsou především dva principy: všeobecné kněžství a Písmo jako nejvyšší autorita. Jedním z jejích nejvýznamnějších počínů bylo, že napsala dopis Univerzitě v Ingolstadtu, ve kterém hájila mladého, teprve osmnáctiletého luterána, který byl kvůli své víře uvězněn a poté poslán do kláštera.⁴³⁹ Argula odsuzuje, jak s ním bylo zacházeno; na podporu svých tezí uvádí bezmála osmdesát biblických citací.

Další německou spisovatelkou v období renesance byla Katharina Schütz Zell. O ní bude podrobněji pojednáno v následující kapitole.

4.5. Katharina Schütz Zell

I když je tématem mé práce primárně doba, život a dílo Margaret More Roper, považuji za důležité pojednat obšírněji alespoň o jedné její současnici, která se stejně jako ona věnovala psaní, a která zároveň svým životem nějakým způsobem vybočovala z tehdy daných konvencí. Proto v této kapitole blíže představím Katharinu Schütz Zell.

Katharinu jsem si zvolila především ze dvou důvodů. Prvním je, že stejně jako Margaret, sice vyrůstala a žila ve vyšší společenské třídě, avšak nejednalo se o příslušnice královských rodů. To, že tyto dvě ženy dosáhly určitého vzdělání, nebylo vůbec automatické, jako tomu bývalo v případě princezen a královen. Druhým důvodem

⁴³⁷ STJERNA, Kirsi, *Women and the Reformation*, str. 140

⁴³⁸ Tamtéž, str. 72-73

⁴³⁹ Tamtéž, str. 76

je pak to, že Katharina je autorkou komentáře k modlitbě Páně. Tyto skutečnosti tedy vybízejí k tomu, abych posléze srovnala život Margaret a její jediné dochované dílo, s životem a dílem Katharininým.

V následující kapitole se však nebudu věnovat pouze životu a dílu Kathariny Schütz Zell, ale budu ve stručnosti sledovat i vývoj protestantismu, ke kterému ve Štrasburku během jejího života docházelo.

Na úvod je třeba ještě říci, že hlavní, a až na několik málo výjimek jedinou anglicky píšící autorkou, která se věnovala životu a dílu Kathariny Schütz Zell, je Elsie Anne McKee (nar. 1951), americká profesorka církevních dějin na Princeton Theological Seminary. Katharininým životem a dílem se zabývala velice zevrubně a napsala o ní mnohé knihy, články i studie. Při následujícím pojednání o Katharině budu vycházet z jedné z jejích obsáhlejších a podrobnějších knih, která nese název *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth Century Reformer*.⁴⁴⁰

4.5.1. Narození a rodinné poměry

Katharina Schütz Zell se narodila pravděpodobně na začátku r. 1498, rodičům Elisabeth Gerster a Jacobovi Schütz.⁴⁴¹ Celý život prožila ve Štrasburku, který byl v té době součástí Svaté říše římské. Dnes se toto město nachází ve Francii, poblíž hranic s Německem.

Katharina měla dva starší bratry, Jacoba a Luxe, a dvě starší sestry – Elisabeth a Barbaru.⁴⁴² Po ní se jejím rodičům narodilo ještě nejméně pět dětí: dívky Margaret, Magdalene, Ursula a chlapci Andreas a Jacob, který byl pojmenován po starším bratrovi, který před jeho narozením zemřel. Katharinin otec byl obchodník se dřevem a musel být poměrně úspěšný, protože rodina nikterak materiálně nestrádala a žila v dobrých poměrech.⁴⁴³ Nejednalo se však o rod, který by byl společensky více významný.⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*. Netherlands. Köln: Brill 1998

⁴⁴¹ Tamtéž, str. 4

⁴⁴² Tamtéž, str. 6

⁴⁴³ Tamtéž, str. 5-6

⁴⁴⁴ Tamtéž, str. xii

4.5.2. Vzdělání

Je jisté, že se Katharině dostalo určitého stupně vzdělání, jakého přesně, však není zcela jasné.⁴⁴⁵ Nebylo to však vzdělání humanistické, jaké pěstovala tehdejší štrasburská elita, ale jak píše McKee, vzdělání spíše „lidové“.⁴⁴⁶ Znamená to, že Katharina uměla s jistotou plyně číst a psát německy, ale další jazyky, jako latinu či řečtinu, neovládala.⁴⁴⁷ Z jejích spisů, ve kterých příležitostně odkazuje na spisovatele a události rané církve, se však dá usuzovat, že měla určité povědomí a znalosti o křesťanské historii.⁴⁴⁸ Jisté vědomosti měla také o starověkých autorech, jako byl Platon, Aristoteles a Cicero; věděla také např., že svatou knihou islámu je Korán. McKee však upozorňuje, že tyto znalosti byly velice okrajové, a že je Katharina pravděpodobně zachytila z kázání univerzitně vzdělaných pastorů.

Více než jakékoli světské vzdělání však pro ni bylo důležité vzdělání náboženské, kterému kladla klíčový význam.⁴⁴⁹ Důkladně studovala Bibli a také knihy protestantských autorů.⁴⁵⁰ Mezi ty, jejichž spisy četla nejraději, patřili Melancton, Brenz, Capito, Bucer, Staupitz a Bugenhagen.

4.5.3. Zbožnost

Domov, ve kterém Katharina vyrůstala, byl ovlivněn pozdně středověkou zbožností, což znamená, že již od raného dětství byla silně věřící.⁴⁵¹ Jako dospělá pak s vděčností vzpomínala na náboženskou výuku, kterou obdržela „v drahém otcovském domě“.⁴⁵² Uměla hlavní modlitby a byla také vyučována v základech katechetiky. Vedle toho jí rodiče vštěpovali pravidla slušného chování a morální odpovědnosti.

Již jako malá dívka, když jí bylo deset let, se Katharina rozhodla, že bude žít v celibátu, tedy že se nikdy neprovdá, a že celý svůj život zasvětil vykonávání dobrých skutků.⁴⁵³ Vstoupit do kláštera však neplánovala; podle McKee se zdá, že takovéto instituce, i když náboženské, neměla v oblibě.⁴⁵⁴

⁴⁴⁵ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 7

⁴⁴⁶ Tamtéž, str. 7, 9

⁴⁴⁷ Tamtéž, str. 7, xii

⁴⁴⁸ Tamtéž, str. 9

⁴⁴⁹ Tamtéž, str. 10

⁴⁵⁰ Tamtéž, str. 81

⁴⁵¹ Tamtéž, str. 12

⁴⁵² Tamtéž.

⁴⁵³ Tamtéž, str. 11, 14

⁴⁵⁴ Tamtéž, str. 14

Velice důležitý vliv na Katharininu zbožnost měl pastor Geiler, jehož kázání od malička slýchávala.⁴⁵⁵ Ten volal po reformě církve, a to jak strukturální, tak i výchovné a morální. Kritizoval také zkaženost některých kněží. Slova Písma Katharina neslýchala jen v kostele, ale četla si je také sama doma, i když to duchovenstvo nedoporučovalo.⁴⁵⁶

Později, v dospělosti, byla pravidelnou účastnicí bohoslužebných setkání, a to alespoň jedněch denně.⁴⁵⁷ Středobodem celého týdne pak byly hlavní nedělní bohoslužby, při kterých byla vysluhována Večeře Páně.

4.5.4. Příchod nového pastora a jeho kázání

Katharinino rozhodnutí nikdy se neprovdát změnil Matthäus Zell, nový pastor, který přišel do Štrasburku r. 1518.⁴⁵⁸ V té době mu bylo čtyřicet let a pocházel z dobře postavené alsaské rodiny.⁴⁵⁹

Před tím, než se rozhodl jít na univerzitu, nějakou dobu cestoval a také sloužil v císařské armádě.⁴⁶⁰ Poté si zvolil, že vystuduje bakaláře a magistra svobodných umění na univerzitě ve Freiburgu. V tomto městě pak následujících šestnáct let zůstal žít. Později zde získal také titul bakaláře teologie a v letech 1517-1518 zastával na univerzitě post rektora. V roce 1518 odešel do Štrasburku vykonávat úřad pastora ve farnosti Sv. Vavřince.⁴⁶¹ McKee poukazuje na to, že tento kostel byl ve městě největší a byl také velice významný, proto oficiálně patřil pod správu katedrály.⁴⁶²

I když mělo být jeho hlavní povinností vysluhování svátostí, Zell se ve své službě zaměřil na kázání Božího slova.⁴⁶³ Díky tomu získal velký ohlas u věřících, ale zároveň vyvolal nelibost u svých nadřízených duchovních, a to kvůli obsahu svých kázání: Zell totiž pozitivně hovořil o novém Lutherově učení a přijímal jej za své.

Zell kritizoval klérus, církevní struktury, nesprávně orientovanou zbožnost a lidskou hříšnost.⁴⁶⁴ Hlásal, že kázání evangelia má vycházet pouze z Písma, že autorita Bible stojí nad jakýmkoli lidským učením a kanonickým právem, a že život v souladu s evangeliem má být základním principem jak pro duchovenstvo, tak pro laiky.

⁴⁵⁵ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer* str. 16

⁴⁵⁶ Tamtéž, str. 28

⁴⁵⁷ Tamtéž, str. 72-73

⁴⁵⁸ Tamtéž, str. 31

⁴⁵⁹ Tamtéž, str. 32

⁴⁶⁰ Tamtéž, str. 31

⁴⁶¹ Tamtéž, str. 32

⁴⁶² Tamtéž.

⁴⁶³ Tamtéž, str. 34

⁴⁶⁴ Tamtéž, str. 35

Zdůrazňoval Ježíšovu ospravedlňující milost, nezávislou na lidských zásluhách, skutcích svatých a mechanickém účinku svátostí. Adaptoval také myšlenku univerzálního kněžství, tedy že každý člověk se svým křtem a vyznáním víry v Krista v podstatě stává knězem, čímž má právo kázat Boží slovo a také posuzovat, zda církev zachovává věrnost evangeliu. Dále Zell ve svých kázáních zpochybňoval roli svatých jako přímělců a proklamoval, že modlitby by měly být adresované pouze Bohu.⁴⁶⁵ Jeho kázání byla velice oblíbená a navštěvovaná velkou spoustou lidí, někdy se jich sešlo až tři tisíce.

Jednou z posluchaček těchto kázání byla i Katharina Schütz. Před tím, než slyšela tato osvobozující slova, cítila se podle svých slov vyprahlá a hledající. Nyní se mohla díky Lutherovým myšlenkám, které jí Zell zprostředkoval, radovat z Boží spásy jako čistého daru, který byl lidem dán skrze Ježíše Krista.

4.5.5. Opozice vůči Zellovým kázáním

Kázání Matthäuse Zella se však nesetkala jen s kladnou odezvou.⁴⁶⁶ Z vyšších míst byl zpočátku kárán verbálně, poté došlo i ke konkrétním akcím: byl předvolán před biskupova zástupce a byl proti němu sepsán seznam dvaceti čtyř článků. Ty ho obviňovaly z toho, že je žákem Luthera, že je heretik a že podněcuje lid k násilí a vzpouře proti církvi. Zell však oponoval, že hlásá pouze čisté Boží slovo a že se nesnažil vyvolat žádnou vzpuru.⁴⁶⁷ I když biskup nařídil, aby byl Zell z farnosti odvolán, na nátlak štrasburské rady, mu byla pracovní smlouva o další rok prodloužena.⁴⁶⁸

Postupem času nebyl Zell ve Štrasburku zdaleka jediný, jehož oslovily myšlenky Martina Luthera, a který je z kazatelny zvěstoval lidem. Patřil mezi ně např. Martin Bucer, jenž spolu se svou manželkou, bývalou jeptiškou, na čas pobýval v Zellově domě.⁴⁶⁹ Dalším byl Wolfgang Capito, doktor teologie a doktor světského i církevního práva, který byl zároveň humanistou a přítelem Erasma Rotterdamského. Patřil sem i Caspar Hedio, doktor teologie a historik, který byl krátce po svém příjezdu do

⁴⁶⁵ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 38

⁴⁶⁶ Tamtéž, str. 42

⁴⁶⁷ Tamtéž, str. 43

⁴⁶⁸ Tamtéž, str. 44

⁴⁶⁹ Tamtéž, str. 45

Štrasburku, stržen novými myšlenkami a novým způsobem výkladu Písma.⁴⁷⁰ Jak Capito, tak Hedio se časem stali přáteli Kathariny Schütz.

Veřejnost kázání Zella a jeho kolegů podporovala. Jak McKee upozorňuje, pohyb směrem k církevním změnám byl ovlivněn silným antiklerikalismem, který v zemi vládl.⁴⁷¹

4.5.6. Sňatek Kathariny Schütz a Matthäuse Zella

Duchovní, kteří byli ovlivněni Lutherovým učením, začali na důkaz své nové víry a odmítnutí kanonického práva, vstupovat do manželských svazků.⁴⁷² Jedním z prvních kdo tak učinil, byl Matthäus Zell, který pojal za manželku Katharinu Schütz. Zajímavostí je, že se vzali ještě před tím, než se oženil sám Luther.⁴⁷³

Ti, kteří toto rozhodnutí učinili, proklamovali, že život v celibátu nemá v Písmu žádnou oporu, zatímco manželství ano.⁴⁷⁴ Sama Katharina pak byla přesvědčená o tom, že ji Bůh povolal k tomu, aby si Matthäuse vzala; tento svazek byl pro ni vyjádřením víry v Boha a její lásky k druhým. Při svatebním slibu ji Matthäus pověřil, aby se stala „*matkou chudých a uprchlíků*“, kterou skutečně po celý život byla.⁴⁷⁵ Na jejím rozhodnutí zasvětit své bytí Bohu, se sňatkem nic nezměnilo, ba naopak.⁴⁷⁶ Až do konce svých dnů neustávala v péči o potřebné.

Poté, co Matthäus a Katharina vstoupili do manželství, následovali je i někteří další kněží.⁴⁷⁷ To se setkalo s velkou nevolí biskupa, který je exkomunikoval. Katharina se rozhodla tyto kněze obhajovat, a napsala biskupovi Williamu von Honsteinovi dopis; argumentuje v něm, že manželství kléru není nijak v rozporu s Biblií.

Zellovým se během jejich manželství narodily dvě děti. První r. 1526, které však hned následující rok zemřelo. O čtyři roky později Katharina znovu otěhotněla a r. 1530 přivedla na svět druhé dítě, které se dožilo pouze dvou nebo tří let. Žádného dalšího potomka už potom neměli.⁴⁷⁸

⁴⁷⁰ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 46

⁴⁷¹ Tamtéž.

⁴⁷² Tamtéž, str. 47

⁴⁷³ Tamtéž, str. 66

⁴⁷⁴ Tamtéž, str. 47

⁴⁷⁵ Tamtéž, str. 50

⁴⁷⁶ Tamtéž, str. 47

⁴⁷⁷ Tamtéž, str. 51

⁴⁷⁸ Tamtéž, str. 84

4.5.7. Katharinina služba potřebným

Katharina celý svůj život chápala jako službu ostatním. Dům Zellových byl tedy otevřen všem potřebným – těm, kdo se neměli kam uchýlit, i těm, jejichž zdravotní stav vyžadoval, aby je někdo ošetřoval. Byli zde vítáni také všichni hladoví, chudí, nebo ti, kteří chtěli s někým mluvit o Bohu a o víře.⁴⁷⁹ Zellovi pečovali o všechny; jedinou podmínkou bylo, aby jejich návštěvník vyznával Ježíše Krista jako jediného Spasitele. V tomto domě tedy nerozlišovali mezi jednotlivými konfesemi a hostili zde luterány, zwingliány či baptisty, lidi chudé i bohaté, vzdělané i nevzdělané.⁴⁸⁰ Vedle toho se Katharina s ostatními dobrovolníky starala o náboženské uprchlíky, poskytovala jim střechu nad hlavou a zajišťovala stravu.⁴⁸¹

Katharina však nejen přijímala lidi ve svém domě, ale chodila také za nimi. Navštěvovala osoby nemocné, osamělé a jinak potřebné, četla jim z Písma a modlila se s nimi.⁴⁸² Komukoli, kdo ji požádal, byla poradcem, zpovědníkem, i učitelem. Když byla ve Štrasburku r. 1538 založena teologická akademie, ujali se Zellovi dvou studentů, kteří u nich bydleli a stravovali se zde.⁴⁸³

Katharinu také zaměstnávala péče o vlastní příbuzné. Když r. 1525 její matka zemřela, rozhodla se spolu se svými staršími sourozenci, že otce, kterému bylo tou dobou okolo sedmdesáti let, a čtyři malé bratry a sestry, přemístí do menšího domu.⁴⁸⁴ Našla jim takový, který se nacházel velice blízko fary, kde bydlela, aby se o ně mohla každodenně starat. Tato žena tedy zajišťovala nejen chod své domácnosti, ve které byli neustále nějací hosté, ale i domácnosti svého otce, péči o něj a také o své nezletilé sourozence.⁴⁸⁵

4.5.8. Katharinina publicistická činnost

Na rozdíl od Margaret, se většina Katharininých děl dochovala. Žánrově jsou velice různorodá, jedná se o náboženské meditace, pastorační spisy, náboženské příručky, teologické polemiky, autobiografické a historické apologie, kázání, petice určené městské radě, osobní korespondenci.⁴⁸⁶ Nejvíce charakteristické pro Katharinu

⁴⁷⁹ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 50

⁴⁸⁰ Tamtéž, str. 106

⁴⁸¹ Tamtéž, str. 68

⁴⁸² Tamtéž, str. 76

⁴⁸³ Tamtéž, str. 104

⁴⁸⁴ Tamtéž, str. 69

⁴⁸⁵ Tamtéž, str. 70

⁴⁸⁶ Tamtéž, str. xii

byly však pamflety a otevřené dopisy, proto v této podkapitole představím jeden z každého z těchto dvou žánrů. Katharina je publikovala v r. 1524, který je rokem počátku její autorské činnosti. V této diplomové práci později také podrobněji představím Katharinin komentář k modlitbě Páně. Další informace o díle Kathariny Schütz Zell, včetně děl samotných v anglickém překladu je možné najít v knize *Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth-Century Germany*, která vyšla v překladu Elsie Anne McKee.⁴⁸⁷

McKee vysvětluje, že v červenci r. 1524 byl z alsaského města Kentzingen vyhnán kazatel Lutherových myšlenek, Jacob Otter.⁴⁸⁸ Odešlo s ním přibližně sto padesát obyvatel města, kterým nebyl umožněn návrat zpět. Jejich cesta vedla do Štrasburku, kde je přichýlili Zellovi a také další rodiny. Příbuzní těch, kteří uprchli, byli v Kentzingenu mezitím vystaveni útlaku, včetně pálení jejich knih. Nejhůře bylo zacházeno se ženami. Ještě v témže měsíci, kdy k těmto událostem došlo, napsala Katharina ženám z tohoto města otevřený dopis, plný podpory, útěchy a biblických slov o povzbuzení. Vysvětluje jim, že jejich utrpení je znamením toho, že je Bůh považuje za své děti, protože i jeho syn trpěl. Zdůrazňuje také jejich roli jako svědkyň a v celém textu užívá mnohé biblické příklady a odkazy na konkrétní verše. Tímto otevřeným dopisem vešla Katharina do povědomí štrasburského lidu.

Dalším jejím pisatelským počinem z téhož roku byla apologie jejího manžela, která nese název *Apologie Kathariny Schütz pro magistra Matthäuse Zella, jejího manžela, pastora a služebníka slova Božího ve Štrasburku, protože se o něm šíří velké lži*.⁴⁸⁹ Katharina v tomto díle, které sepsala v září r. 1524, odpovídá všem odpůrcům Luthera. Zaměřuje se zde na otázku pouhé víry versus skutků, autority Písma versus autority církve. Posledně jmenovaný problém je podle ní v praxi vyjádřen manželstvím pastorů. Jednou z jejích hlavních obav bylo, aby lidé jejich sňatek nepovažovali za natolik skandální, že by se kvůli tomu odvrátili od evangelia, které její manžel káže. Ve spise obviňuje tradiční duchovenstvo, že si proti jejímu manželovi vymýšlí nejrůznější lži – a to sice, že ji svedl, že ji bije a dokonce, že koketuje s jejich služebnou. Tím, že lidé těmto pomluvám věří, jsou odrazováni od pravé víry. Pomyslí si totiž, že pokud takto funguje manželství kněží, budou raději podporovat jejich celibát, čímž se zároveň vrátí ke katolické církvi a odkloní se od pravého učení. Jak McKee upozorňuje,

⁴⁸⁷ MCKEE, Elsie Anne (ed.). *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth Century Germany*. Chicago and London: Chicago University Press, 2006

⁴⁸⁸ Tamtéž, str. 47-56

⁴⁸⁹ Tamtéž, str. 56-82

Katharina chápala jako svůj úkol bránit manželovu nevinu nejen kvůli němu, ale především kvůli lidem, kterým hrozilo, že nedojdou spásy, o které Zell kázal. Jen několik dní po publikování tohoto dopisu město Štrasburk zkonfiskovalo tolik jeho kopií, kolik bylo možné; naštěstí se však některé zachovaly.

4.5.9. Vývoj protestantismu ve Štrasburku

Během života a působení Kathariny a jejího manžela ve Štrasburku, docházelo nejen k rozmachu protestantismu, ale také k dohadům a disputacím mezi vyznavači tohoto směru křesťanství.⁴⁹⁰ Jeden z hlavních rozporů se týkal pojmání Večeře Páně. Ti, kteří se přikláněli k Lutherovi, měli za to, že ve chlebu a víně je skutečně přítomno Kristovo tělo.⁴⁹¹ Proti nim stáli ti, kteří zastávali stanovisko Zwingliho, tedy že chleba a víno jsou pouze symboly, připomínky Kristovy smrti. V polovině třicátých let 15. stol. už byli protestanti ve Štrasburku striktně rozděleni na luterány a zwingliány.

Ve městě také probíhaly rozhovory s anabaptisty, kteří byli od 15. stol. součástí štrasburského církevního života.⁴⁹² Anabaptisté proklamovali, že křest nemluvnat není nutný, a že by měl být vykonán tehdy, kdy je člověk schopen tomuto aktu porozumět.⁴⁹³ Jeden z jejich hlavních představitelů, Melchior Hoffman byl kvůli těmto názorům uvězněn.

Štrasburk postupně směřoval čím dál tím více k luterství, zvláště poté, co byla r. 1536 podepsána Wittenberská dohoda, a to jak zwingliány, tak luterány. Podle ní věřící při Večeři Páně přijímají skutečné tělo a krev Kristovu.⁴⁹⁴

4.5.10. Vývoj liturgie

Co se týká bohoslužeb, bylo odmítáno všechno, co obsahově souviselo s pozdně středověkou zbožností, jako je uctívání Panny Marie a svatých, kult relikvií, náboženské poutě, užívání růženců.⁴⁹⁵ Došlo také k vypuštění některých modliteb, které byly pokládány za pověřivé či teologicky nevhodné. Zkrátka vše, co nějakým způsobem odporovalo učení, že člověk je ospravedlněn pouhou vírou, už do liturgie nepatřilo.

⁴⁹⁰ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 83

⁴⁹¹ Tamtéž, str. 79

⁴⁹² Tamtéž, str. 91

⁴⁹³ Tamtéž, str. 96

⁴⁹⁴ Tamtéž, str. 101-102

⁴⁹⁵ Tamtéž, str. 97

Jedním z pomyslných nástrojů v procesu přetváření bohoslužeb, bylo zavedení zpěvu lidu.⁴⁹⁶ Je třeba vysvětlit, že v průběhu celého středověku bylo zpívání během bohoslužeb téměř úplně výhradou kléru; shromáždění je pouze poslouchalo. Během 16. stol. pak byly mnohé z těchto liturgických zpěvů převedeny do jazyku lidu. Došlo také k překladu a zhudebnování žalmů.

4.5.11. Matthäusova smrt

Dne 10. ledna 1548, ve věku sedmdesáti let, zemřel Matthäus Zell své manželce v náručí.⁴⁹⁷ Katharina ho hluboce milovala, a proto pro ni byla tato ztráta velice bolestná. Pohřeb oblíbeného štrasburského pastora, který jako jeden z prvních zprostředkoval lidu tohoto města Lutherovy myšlenky, se konal hned následující den.⁴⁹⁸ Přišlo se s ním rozloučit celkem tři tisíce lidí.⁴⁹⁹ Smuteční řeč na hřbitově pronesl Martin Bucer.⁵⁰⁰ Katharina měla dlouhý spontánní proslov, ve kterém hovořila o Zellově službě, o jeho zbožnosti, o kázáních a jeho lásce ke všem lidem.⁵⁰¹ Mluvila také o posledních hodinách jeho života a následné smrti. Na závěr připojila modlitbu, ve které žádá o Boží ochranu a vyjadřuje víru ve vzkříšení všech lidí.

Katharina se brzy po smrti svého manžela rozhodla, že sepíše jeho životopis, především jeho názory a myšlenky.⁵⁰² Písemnou podobu dala také řeči, kterou pronesla na jeho pohřbu. Po Matthäusevi nastoupil na místo duchovního ve farnosti Sv. Vavřince Ludwig Rabus, který rodinu Zellovu dobře znal, protože u nich během svých teologických studií bydlel.⁵⁰³ Bohužel však s ním měla Katharina v následujících letech spory.

Stejně jako za života Matthäuse Zella se Katharina i nadále aktivně účastnila sborového života, zvláště pastorační péče.⁵⁰⁴ Velice však trpěla ztrátou milovaného manžela. Útěchu jí přinášelo čtení žalmů a meditace nad nimi. Její dům byl i nadále otevřený všem lidem, starala se o potřebné a řešila nejrůznější pastorační situace.⁵⁰⁵

⁴⁹⁶ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 98

⁴⁹⁷ Tamtéž, str. 124

⁴⁹⁸ Tamtéž, str. 126

⁴⁹⁹ Tamtéž, str. 126-127

⁵⁰⁰ Tamtéž, str. 127

⁵⁰¹ Tamtéž, str. 128

⁵⁰² Tamtéž, str. 129

⁵⁰³ Tamtéž, str. 130-131

⁵⁰⁴ Tamtéž, str. 131

⁵⁰⁵ Tamtéž, str. 133-134

4.5.12. Náboženský vývoj ve Štrasburku na konci 50. let 15. stol.

Na konci 50. let 15. stol. se lidé ve Štrasburku rozdělili na dva tábory: na jedné straně stáli ti, kteří byli ochotni učinit určité náboženské ústupky císaři a Římu, jenom aby ochránili svobodu města.⁵⁰⁶ Proti nim byli ti, jejichž úmyslem bylo bránit protestantské církevní pořádky i vlastními životy. Následovala mnohá vyjednávání, jejichž výsledkem bylo opětovné zavedení Římsko-katolické mše v některých kostelech. Byl povolán španělský klér a vojsko, které mělo potlačovat vyvolané nepokoje.⁵⁰⁷ Mnozí protestantští duchovní byli donuceni odejít, někteří byli uvězněni.

Po dalších jednáních bylo sice městu dovoleno zachovat praktiky protestantské víry, ale s určitými omezeními – muselo se vzdát katedrály a několika farních domů.⁵⁰⁸ Římsko-katolická bohoslužba byla sice na některých místech obnovena, ale veřejné působení katolíků bylo omezeno, a to např. v tom, že by nesměli organizovat průvody.

4.5.13. Katharinin pobyt v ústavu a pokus o jeho nápravu

R. 1549 vyšlo nařízení, že farnost Sv. Vavřince se již nadále nesmí scházet v katedrále. Byla tedy přesunuta do kostela v původním dominikánském klášteře.⁵⁰⁹ Katharina byla nucena opustit faru a pronajala si dům v jiné části města.⁵¹⁰ V té době převzala péči o synovce Luxe, který byl fyzicky i mentálně postižený. Zároveň se starala i o další příbuzné a pokračovala ve svých pastoračních aktivitách.⁵¹¹

I v následujících letech, navzdory tomu, že Katharině pomalu ubývalo fyzických sil a věk se začínal podepisovat na jejím zdraví, neustávala v péči o potřebné, a to především v navštěvování nemocných.⁵¹² R. 1554 však sama vážně ochořela, a nebyla schopná se o synovce Luxe postarat.⁵¹³ Byl tedy umístěn do jednoho z ústavů, který fungoval současně jako hospic a domov důchodců, takže za ním mohla Katharina odejít.⁵¹⁴

V tomto zařízení však nezůstala dlouho, protože shledala zdejší podmínky jako naprosto nevyhovující.⁵¹⁵ Nebylo zde řádně postaráno o fyzické, ani duchovní potřeby

⁵⁰⁶ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 134

⁵⁰⁷ Tamtéž, str. 134-135

⁵⁰⁸ Tamtéž, str. 135

⁵⁰⁹ Tamtéž, str. 142

⁵¹⁰ Tamtéž, str. 143

⁵¹¹ Tamtéž, str. 143-144

⁵¹² Tamtéž, str. 171

⁵¹³ Tamtéž, str. 171-172

⁵¹⁴ Tamtéž, str. 172

⁵¹⁵ Tamtéž, str. 188

residentů.⁵¹⁶ I když se odsud Katharina i se svým synovcem odstěhovala, vložila se do toho, aby se podmínky v tomto ústavu změnily.⁵¹⁷ O jeho špatném fungování podala podrobnou písemnou zprávu příslušným orgánům města. Byla pozvána i k osobní výpovědi a poté sepsala několik návrhů, jak situaci řešit.⁵¹⁸ Po mnoha vyjednáváních bylo některým jejím návrhům vyhověno, jiným nikoli.⁵¹⁹

4.5.14. Poslední roky života a smrt

Jak roky ubíhaly, Katharinino zdraví bylo čím dál tím více chatrné, takže mnohdy už nebyla schopná vykonávat návštěvy u potřebných; v takovém případě jim alespoň posílala rozsáhlé dopisy, které pro ně byly pastorální útěchou.⁵²⁰ R. 1558 publikovala sbírku spisů z různých období svého života, která obsahovala např. meditace nad Davidovými žalmy a komentář k modlitbě Páně. Sbíрку dedikovala dlouholetému příteli Felixi Armbrusterovi, který byl nakažený leprou, a také všem, jejichž „*srdce a svědomí jsou zatěžkány hříchem*“.⁵²¹

Katharina se stávala čím dál tím více imobilní; ani to jí však nezabránilo sloužit ostatním.⁵²² Roku 1562 byla požádána, aby vedla pohřeb jedné z žen, která patřila k anabaptistům.⁵²³ Katharina tuto prosbu přijala, avšak byla na tom po zdravotní stránce tak špatně, že musela být na hřbitov přinesena na lůžku. O několik měsíců později, krátce před svou vlastní smrtí, vedla další smuteční obřad.⁵²⁴

Katharina zemřela dne 5. září 1562, tedy ve věku šedesáti čtyř let.⁵²⁵ Jejího pohřbu se zúčastnilo více než dvě stě lidí.⁵²⁶

⁵¹⁶ MCKEE, Elsie Anne. *Katharina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*, str. 189

⁵¹⁷ Tamtéž, str. 191

⁵¹⁸ Tamtéž, str. 191-192

⁵¹⁹ Tamtéž, str. 193

⁵²⁰ Tamtéž, str. 211

⁵²¹ Tamtéž, str. 211

⁵²² Tamtéž, str. 222-223

⁵²³ Tamtéž, str. 223

⁵²⁴ Tamtéž, str. 225-226

⁵²⁵ Tamtéž, str. 226

⁵²⁶ Tamtéž, str. 228

5. Komentáře k modlitbě Páně

Jak již bylo nastíněno v úvodu, jedním z větších celků mé diplomové práce je představení, rozbor a následné porovnání dvou literárních děl, které obě vycházejí z modlitby Páně. Dílo první, vytvořené Margaret More Roper, je překlad Erasmova komentáře k modlitbě Páně. Dříve než přikročím k textu samotnému, zasazuji jej do širokého kontextu. Uvádím tedy, jaký byl Erasmův postoj k reformaci, jaký vztah spolu Erasmus a Margaret měli, včetně jejich korespondence. Dále předkládám informaci, kdy a za jakých okolností Erasmus svůj komentář napsal, poté přecházím k teoretickým informacím o Margaretině překladu tohoto díla a následně k prakticko-analytické části, tedy k samotnému Margaretinu textu.

Druhé z těchto děl je pak autorský výklad modlitby Páně od Kathariny Schütz Zell. Protože je tématem mé práce především Margaret, bude část pojednávající o Katharinině literárním počinu o poznání kratší, než část věnující se Margaretině textu.

5.1. Margaretin překlad Erasmova *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa* jako *A devout treatise upon the Pater noster*

5.1.1. Erasmův postoj k reformaci

Erasmus, který byl vysvěceným knězem, se stavěl kriticky jak vůči Římskokatolické církvi, tak vůči reformaci. V katolicismu napadal především instituci mnišství, volal po reformě církve.⁵²⁷ Na druhou stranu však reformaci započatou Martinem Lutherem nepodporoval a stavěl se odmítavě vůči tomuto jejímu hlavnímu představiteli.

Jedním z Erasmových počínů, který byl jistě reformátorský, bylo to, že přeložil Nový zákon z řečtiny do latiny a vydal jej v obou těchto jazycích.⁵²⁸ Svůj překlad dedikoval papeži Lvu X. a žádal jej, aby podporoval rozvoj vědy a umění. Zároveň papeže vybízí k reformě církve, která má být ve jménu Krista a jeho učedníků. Jak poznamenávají Svatošovi, tím, že Erasmus vydal spolu s latinským překladem i původní

⁵²⁷ SVATOŠ, Michal a SVATOŠ, Martin. *Živá tvář Erasma Rotterdamského*, str. 58, 61

⁵²⁸ Tamtéž, str. 53

řecké znění Nového zákona, „*vychází vstříc požadavku reformátorů vrátit se k čistému evangelii*“.⁵²⁹

Poté, co Luther zveřejnil svých devadesát pět tezí, začal se Erasmus o reformaci zajímat; znění těchto tezí dokonce poslal příteli Thomasu Moreovi.⁵³⁰ I když s reformačními principy souhlasil, neztotožňoval se se způsobem, jakým byla reformace uskutečňována. Erasmus rozhodně nepodporoval odtržení části církve od církve Římskokatolické, ale usiloval o její pozvolnou obnovu.

R. 1518 poslal Luther Erasmovi dopis, ve kterém vzdává hold jeho dílu. Erasmus mu sice odpověděl, ale jak Svatošovi uvádějí, jedná se o odpověď odměřenou.⁵³¹ V jiném dopise z téhož roku Erasmus proklamuje, že chce zůstat neutrálním a že jeho hlavním zájmem je rozvoj humanismu a teologie. Když r. 1520 odsoudil pálení Lutherových knih, které organizovala Lováňská univerzita, byl ze svého postu profesora této univerzity vykázán.

Erasmus chtěl, aby mezi Lutherem a jeho přívrženci na straně jedné a papežskou kurií na straně druhé, došlo ke smíru. Že se tak nikdy nestane, mu bylo jasné poté, co Luther veřejně spálil exkomunikační listinu, kterou mu papež poslal. Erasmus postupně zaujmul postoj Lutherova kritika a napadal jeho teologická díla. Proklamoval, že reformovat církev je třeba obnovením dosavadních struktur, a ne nahrazením strukturami novými.⁵³² Postupně mezi nimi vznikla otevřená polemika, a sepisovali proti učení toho druhého traktáty.

Erasmus se na poměrně dlouhou dobu usadil v Basileji a mnohé nasvědčovalo tomu, že zde i zůstane. Když do tohoto města dorazila reformace, Erasmus jej kvůli tomu r. 1529 opustil.⁵³³ Posledních šest let svého života strávil v katolickém městě Feiburg.

5.1.2. Korespondence mezi Margaret a Erasmem a důvody, které ji mohly vést k překladu jeho díla

Jak již bylo poukázáno výše, Erasmus Rotterdamský byl dobrým přítelem nejen Thomase Morea, ale i celé jeho rodiny. Několikrát pobýval v Moreově domě a znal tedy dobře i jeho potomky.

⁵²⁹ SVATOŠ, Michal a SVATOŠ, Martin. *Živá tvář Erasma Rotterdamského* .

⁵³⁰ Tamtéž, str. 61

⁵³¹ Tamtéž.

⁵³² Tamtéž, str. 64

⁵³³ Tamtéž, str. 75

Z celkem 3 141 Erasmových odeslaných a přijatých dopisů, bylo pouze 13 z nich adresováno ženám.⁵³⁴ Patří mezi ně nejvznešenější a nejurozenější dámy té doby, jako byla Markéta Navarrská, Kateřina Aragonská, Anna van Egmont, či Marie Habsburská. Dochovaly se pouze dva dopisy adresované od žen Erasmovi. Jedním z nich je list od Marie Habsburské, druhým dopis od Margaret More Roper ze 4. listopadu 1529, ve kterém reaguje na Erasmův předešlý dopis ze září téhož roku.

Korespondence mezi Margaret a Erasmem skýtá tři dochované dopisy. Dva jsou od Erasma a jeden od ní. První Erasmův dopis je z 25. prosince 1523.⁵³⁵ Jde o dedikační list k jeho vánočnímu dárku pro Margaret. Věnoval jí svůj komentář k vánočním a epifanickým hymnům od Aurelia Prudentia. Jedná se zároveň o dar u příležitosti narození Margaretina prvního dítěte, syna Thomase. Erasmus ji oslovuje jako ctnostnou dívku a doufá, že v tomto daru nalezne potěšení. V dopise velice chválí Margaretina manžela, Williama Ropera, že je to muž oplývající „*velkým charakterem, šarmem a skromností*“. Manželství těchto dvou lidí se podle něj vyznačuje harmonií a poklidem.

Další částí dopisu je Erasmovo velebení Ježíše Krista. Ten je podle něj hoden nepřetržité chvály, a to nejen slovy, ale i písněmi, hudbou, a především pak pravým křesťanským srdcem. Opěvuje také královnu Kateřinu Aragonskou a přirovnává ji ke Kalliopé, která byla múzou všech básníků. V závěru posílá pozdravy nejen Margaret, ale i jejímu pěveckému sboru.

Druhý dopis, který Erasmus Margaret poslal je z 6. září 1529. Erasmus nechal malíři Hansi Holbeinovi mladšímu zadat portrét Moreovy rodiny; hotový obraz obdržel na začátku září r. 1529.⁵³⁶ V reakci na něj napsal Margaret tento dopis, ve kterém ji oslovuje „*drahá Margaret Roper, slávo tvé milované Británie*“.⁵³⁷ Erasmus píše, že radost, kterou cítí po obdržení této malby, je tak velká, že není ani možné ji slovy vyjádřit. Tento učenec doufá, že v poslední hodině svého života bude moci na tento obraz pohlédnout a potěšit se pohledem na společnost na něm vyobrazenou, která je mu tak drahá. V souvislosti s tímto skupinovým portrétem pokračuje slovy: „*Poznávám na*

⁵³⁴ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. ALLEN Percy S., ALLEN Helen M., GARROD H. W. (trans. and ed.): *The Complete Letters of Erasmus*. Oxford: Oxford University Press 1933, svaz. č. 1-11 [online, duben 2018], dostupné z: <https://archive.org/>

⁵³⁵ In ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 10., dopis č. 1404, str. 133-135

⁵³⁶ DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source, str. 3

⁵³⁷ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 16., dopis č. 2212, str. 40-42

*něm všechny, nejvíce však tebe. Vidím na něm tvůj půvabný zevnějšek, s ještě půvabnějším duchem.*⁵³⁸

V další části listu Erasmus vysvětluje, že k němu přikládá dopis od muže, který je knězem královny Marie Habsburské. Z jeho řádků má být patrné, že tato panovnice je stejně jako Margaret zcela oddaná studiu. Erasmus jí jej posílá proto, aby nikdy neměla důvod litovat svých nabytých vědomostí. Prosí ji, aby tento dopis dala přečíst i svým sestřám.

V závěru si Erasmus stěžuje na své zdraví a také na spoustu práce, která jej zaměstnává. Poté posílá srdečné a upřímné pozdravy Margaretině nevlastní matce Alice Middleton a píše „*dávám srdečný polibek alespoň jejímu portrétu, když ji nemohu osobně obejmout*“. Zdraví také Margaretina bratra Johna a jejího manžela Williama. Na konec žádá Boha, aby celou tuto rodinu střežil a aby se jim ve všem dařilo.

Poslední z trojice dochovaných dopisů, které si mezi sebou Erasmus a Moreova nejstarší dcera vyměnili, je ze 4. listopadu 1529 a je Margaretinou reakcí na předchozí Erasmův list ze září téhož roku.⁵³⁹ Margaret jej začíná slovy: „*Stává se poměrně často, že nalezneme mnoho potěšení ve šťastných okolnostech, které přišly tak náhle a neočekávaně!*“ Předchozí dopis od „*nejvzdělanějšího z mužů*“ dle ní zcela jasně dosvědčuje, že je Erasmus oddán jak jejímu otci, tak i celé jeho rodině. Margaret pokládá za nesmírnou čest a potěšení, že člověk tak vytížený a zároveň sužovaný nemocemi a pokročilým věkem, vlastnoručně napsal právě jí. Vyznává, že takovou poctu si snad ani nezaslouží. Ať ukáže tento list komukoli, její pověst okamžitě stoupne. Je to pro ni zcela mimořádný druh uznání, protože „*ten, který je slávou celého světa usoudil, že jsem hodna osobní korespondence*“. Za tak „*jedinečný hold*“ mu ani není schopna náležitě poděkovat.

V závěru dopisu vyjadřuje Margaret přání, aby se s Erasmem spolu s celou svojí rodinou ještě setkala a aby spolu mohli osobně mluvit. Posílá opětovné pozdravy od své nevlastní matky, jakož i od svého manžela, bratra a sester.

Tyto tři dopisy ilustrují velký obdiv a úctu, který chovala nejen Margaret k Erasmovi, ale také on k ní. Hosington navrhuje důvody, proč se Margaret rozhodla

⁵³⁸ In *The Complete Letters of Erasmus*, svaz. č. 8, dopis č. 2212, str. 274

⁵³⁹ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 16., dopis č. 2233, str. 87-89

přeložit Erasmův komentář k modlitbě Páně.⁵⁴⁰ Zaprvé se z její strany mohlo jednat o výraz díků za to, že jí tento muž dedikoval komentář hymnů Aurelia Prudentia. Druhým snad mohla být snaha dokázat, že je skutečně hodna slov chvály, kterými ji Erasmus jistě nejen v dopisech opěvoval. Dalším mohlo být i její zcela subjektivní zaujetí pro téma Erasmovy knihy, jejíž červenou nití, která se line celým textem, je vztah mezi Bohem Otcem a jeho dítětem, kajícím se křesťanem. Tento motiv mohl v Margaret rezonovat vztah mezi ní, poslušnou, milující a oddanou dcerou a jejím otcem.⁵⁴¹

5.1.3. Erasmus píše o Margaret a o svém postoji k vzdělávání žen

Z dochované Erasmovy korespondence víme, že o Margaret a jejích sourozencích psal třem svým přátelům. Nejstarší z těchto dopisů je z r. 1519 a je adresován Ulrichu Huttenovi, německému učenci, který si přál, aby mu Erasmus o Moreovi napsal.⁵⁴² Tento dopis je velice obsáhlý a pojednává detailně o Thomasi Moreovi, Margaret je v něm však zmíněna pouze jako jedna z jeho dcer.

Druhý z těchto listů byl napsán o dva roky později, r. 1525 v době, kdy bylo Margaret šestnáct let. Byl adresován Guillaumovi Budé, francouzskému učenci.⁵⁴³ Zde už je Erasmus ohledně Margaret podrobnější a rozebírá v něm také svůj názor na vzdělání žen. Vysvětluje Budému, že jeho přítel Thomas More nedbá pouze na svou vlastní učenost, ale chce, aby byla vzdělaná celá jeho rodina. Pokračuje, že nejstarší ze tří Moreových dcer je již vdaná a to za vznešeného muže skromného charakteru. Všechny Moreovy děti, a to včetně jeho schovanky a nevlastní dcery, jsou již od raného dětství vyučovány.

Popisuje, že přibližně před rokem zadal More této skupině úkol, napsat Erasmovi dopis v latině, a to na libovolné téma. Jakmile dopisy obdržel, zůstal v úžasu nad tím, co mu dívky poslaly: „...*nikdy jsem neviděl nic tak obdivuhodného. V tom, co*

⁵⁴⁰ HOSINGTON, Brenda M. Translation In the Service of Politics and Religion: A Family Tradition For Thomas More, Margaret Roper and Mary Clarke Basset. In DE LANDTSHEER Jeanine a NELLEN Henk (eds.), *Between Scylla and Charybdis: Learned Letter Writers Navigating the Reefs of Religious and Political Controversy in Early Modern Europe*. Netherlands: Hotei Publishing 2011, 91-108, str. 100-102 [online, květen 2018], dostupné na:

https://books.google.cz/books?id=rpUqMoSV7EUC&pg=PA93&lpg=PA93&dq=Translation+in+the+Service+of+Politics+and+Religion:+A+Family+Tradition+for+Thomas+More,+Margaret+Roper+and+Mary+Clarke+Basset,&source=bl&ots=2_IJH0jddI&sig=XNKkonz8bncTQaGglzjPekZWqM&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjnPBxR9nYAhXNEVAKHUm2DOAQ6AEILTAB#v=onepage&q=Translation%20in%20the%20Service%20of%20Politics%20and%20Religion%3A%20A%20Family%20Tradition%20for%20Thomas%20More%2C%20Margaret%20Roper%20and%20Mary%20Clarke%20Basset%2C&f=false

⁵⁴¹ MCCUTCHEON, Elizabeth. The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper, str. 460

⁵⁴² ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. Dopis č. 999 Ulrichovi von Hutten

⁵⁴³ In *The Correspondence of Erasmus*, svaz. č. 8., dopis č. 1233, str. 294-299

psaly, nebylo nic hloupého nebo dětinského, a co se týká jejich latiny, musí u nich docházet ke každodennímu pokroku.“ Erasmus píše, že v tomto domě není možné vidět některou z dívek zahálet, nebo se zabývat malichernostmi. Jsou schopny číst a rozumět rozličným autorům bez jakéhokoli zaváhání a cizí interpretace.

Erasmus píše, že většina mužů má za to, že vzdělání nemá ženám co poskytnout, a to ani po stránce ctnosti, ani pověsti. Vyznává, že i on sám dříve zastával tento názor, avšak Thomas More ho přesvědčil o opaku. Erasmus pokračuje slovy: *„Existují zejména dvě věci, které ohrožují dívčinu ctnost, a to nečinnost a nevhodná zábava; obranou proti oběma je láska k literatuře.*“ Nejlepší způsob, jak udržet dívčinu pověst a chování neposkvrněné, je probudit v ní vášeň ke knihám. I když je také možné upoutat její pozornost domácími pracemi, *„nic nezaměstná dívčino srdce tak, jako láska k četbě“.* Erasmus má za to, že při této činnosti se její mysl nejen zaměstná, ale zároveň do sebe pojme *„nejvyšší principy“.* Ty pak může následně využít v každodenním životě, a to především při ochraně svého panenství, k jehož ztrátě mnohdy dochází na základě její nezkušenosti a nevědomosti o světě. Mysl, která je *„zdokonalená a vycvičená čtením“*, totiž dokáže rozpoznat, co je dobré a správné, a co nikoli.

Tento učenec nechápe muže, kteří se obávají toho, že spolu s nabytým vzděláním žena pozbude poslušnosti vůči nim. Naopak má za to, že žena, která uznává manžela zároveň jako svého učitele, chová vůči němu více respektu. Odsuzuje muže, kteří mají ženy pouze za účelem fyzického uspokojení. *„Žena přece musí být inteligentní, aby byla schopná vést domácnost, vychovávat děti a ve všech směrech uspokojovat potřeby svého manžela.“*

Třetí z Erasmových dopisů, který se týká vzdělávání v Moreově domě a tedy i Margaret, je z roku 1532 a je adresován Johnu Faberovi, vídeňskému biskupovi.⁵⁴⁴ List byl vytvořen několik měsíců poté, co More rezignoval na úřad lorda kancléře. Erasmus v něm píše o Moreovi, a to překotně o jeho zásluhách a o osobním životě. V druhé části tohoto dopisu, téměř na konci, pojednává o vzdělávání v Moreově domě. Popisuje, že zde všichni, muži i ženy, studují svobodná umění, avšak hlavní důraz je kladen na zbožnost. Člověk zde nikdy neuslyší hádku nebo sekýrování, ani se nesetká s tím, že by někdo lenošil. Erasmus Faberovi vysvětluje, že kázeň není v tomto domě uskutečňována nadávkami a arogantním chováním, ale laskavostí a slušností.

⁵⁴⁴ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. Dopis Johnu Faberovi, [online, duben 2018], dostupné na: https://www.thomasmorestudies.org/docs/Erasmus_on_More_1532_to_Faber.pdf

5.1.4. Erasmův komentář k modlitbě Páně, tedy *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*

Pro Erasma byla modlitba Páně vzorem všech modliteb, a to především kvůli její formě – jedná se o prosbu o pomoc k Bohu.⁵⁴⁵ Jeho kniha je strukturována do sedmi částí, určená pro meditaci v každém dni v týdnu. Z textu je patrná Erasmova výborná znalost Bible a církevních otců.

Verbrugge má za to, že jeden z důvodů, proč Erasmus tento komentář napsal, mohl být ten, že r. 1522 vydal Martin Luther velice populární modlitební knihu, která obsahovala rozjímání nad modlitbou Páně.⁵⁴⁶ Erasmus se snad mohl snažit vytvořit podobně populární dílo na stejné téma, vydané však na katolické straně. Pojmenoval jej *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa* a bylo publikováno r. 1523.

5.1.5. Margaretin překlad: *A devout treatise upon the Pater noster*

Hosington uvádí, že existují dva faktory, které v nábožensko-politickém kontextu dvacátých let 15. stol. přispěly k tomu, že byl Margaretin překlad vytištěn.⁵⁴⁷ První z nich souvisel se snahou zvýšit Erasmovskou zbožnost v tehdejší Anglii. K tomu měl přispět právě Margaretin překlad, který měl dílo tohoto učenice přiblížit i těm, kteří neovládali latinu. Druhý faktor se týkal debaty ohledně vzdělání žen; Margaretin překlad byl důkazem toho, jaké úrovně vzdělání je žena schopna dosáhnout.

Margaret svůj překlad vytvořila pravděpodobně r. 1523, tedy ve stejný rok, kdy Erasmus publikoval originál.⁵⁴⁸ I když první vydání není k dispozici, předpokládá se, že bylo vytištěno hned následujícího roku 1524. Že se jednalo o dílo velice populární, dokládá fakt, že během prvních sedmi let od Margaretina překladu, bylo vydáno hned třikrát.⁵⁴⁹ Poprvé tedy r. 1524, ze kterého se nezachoval žádný exemplář. Podruhé r. 1526, ze kterého se dochovaly dvě kopie a potřetí r. 1531, ze kterého existuje jeden kus.

⁵⁴⁵ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 460

⁵⁴⁶ VERBRUGGE, Rita M. *Margaret More Roper's Personal Expression in the Devout Treatise Upon the Pater Noster*, str. 35

⁵⁴⁷ HOSINGTON, Brenda M. *Translation In the Service of Politics and Religion: A Family Tradition For Thomas More, Margaret Roper and Mary Clarke Basset*, str. 100

⁵⁴⁸ MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 460

⁵⁴⁹ KHANNA Lee C. *Early Tudor translators: Margaret Beaufort, Margaret More Roper and Mary Basset*, str. ix

Na titulní straně nejstaršího dochovaného vydání z r. 1526, vidíme obrázek ženy, sedící u stolu, která obrací stránky otevřené knihy v prostředí, které vypadá jako knihovna. Jedná se o dřevoryt.⁵⁵⁰

Zajímavé je, že Margaret není jako autorka tohoto díla jmenována. Ta je popsána jako: „*mladá, ctnostná a velice vzdělaná žena, stáří devatenácti let*“.⁵⁵¹ Její jméno není uvedeno na začátku textu, ani na jeho konci. Že jej stvořila Margaret, víme díky tomu, že předmluvu k jejímu překladu napsal Richard Hyrde, který byl rodinným přítelem Thomase Morea a jeden z humanistických učenců.⁵⁵² Ve své předmluvě oslavuje autorku pro její učenost a moudrost a vyzdvihuje úroveň její práce. Jeho slova jednoznačně podporují vzdělávání žen. Dalším ukazatelem, že autorkou je skutečně Margaret je i fakt, že kniha je věnovaná Frances Staveron, která byla neteří Thomase Morea, a tedy sestřenicí jeho dcery.⁵⁵³

Proč Margaret není explicitně jmenována jako autorka přeloženého textu, není zcela jasné. Jednu z možných odpovědí nabízí Stapleton, když píše o tom, že veškerá Margaretina tvorba by si „*plně zasloužila být publikována a čtena všemi lidmi*“, avšak její „*plachost a skromnost*“ tomu brání.⁵⁵⁴ Možná si tedy sama Margaret kvůli svému studiu nepřála, aby její jméno figurovalo v souvislosti s tímto překladem. Další důvod mohl být i ten, že publikace žen byly v té době ještě něčím velice neobvyklým. Je možné, že z obav z možné reakce, bylo dle Margaret či jejího otce lepší, vydat toto dílo bez jména autorky, pouze s tím, že se jedná o dílo ženy.

5.1.6. Rozbor Margaretina překladu

Existují především tři autoři, kteří se poměrně detailně a podrobně věnují Margaretinu překladu. Prvním je John A. Gee ve svém článku „Margaret Roper’s English Version of Erasmus’ *Precatio Dominica* and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation“ z r. 1937. Ten se věnuje spíše teoretické stránce sepsání díla a jazykovému „*tréninku*“, kterého se Margaret dostalo, aby byla schopná takovou práci vytvořit. Více prakticky zaměřená na samotný překlad jsou pak díla dvou autorek, které uvádějí množství vět a slovních spojení z Erasmova a Margaretina textu a srovnávají je.

⁵⁵⁰ DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source, str. 3

⁵⁵¹ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a ROPER, Margaret (tran.). *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. In DEMOLEN, Richard (ed.). *A Quincentennial Symposium [Held at Ithaca College, October 27 and 28, 1969]*, 93-124. New York: Twayne Publishers 1971, str. 96

⁵⁵² MCCUTCHEON, Elizabeth. *The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper*, str. 460

⁵⁵³ REYNOLDS, Ernest E. *The Life and Death of St. Thomas More*, str. 38

⁵⁵⁴ STAPLETON, Thomas. *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*, 106

Jsou to Rita M. Verbrugge v článku „Margaret More Roper’s Personal Expression in the *Devout Treatise upon the Pater Noster*“ z r. 1985 a Patricia Demers s článkem „Margaret Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source“ z r. 2005. Při následující komparativní analýze částečně vycházím z těchto studií, částečně pak ze své vlastní analýzy textů.

Postupuji takto: Jednotlivé věty-příklady uvádím v tabulce o třech sloupcích. V prvním je Erasmův latinský originál, který je dostupný online na Google Books.⁵⁵⁵ Naneštěstí zde jednotlivé strany nejsou číslovány, proto jsem sama spočítala, kolikátá vždy je od první strany knihy (včetně prázdných listů a listů s malbami). Vedle toho předkládám moderní anglický překlad Johna N. Granta z r. 1999.⁵⁵⁶ Následně uvádím Margaretin překlad, který jsem pro srozumitelnost upravila do současné angličtiny. Jak jsem již zmínila, úplně první vydání Margaretina textu z r. 1524 se nedochovalo, pracovala jsem tedy s textem druhého vydání knihy z r. 1526, který se zachoval ve dvou kopiích, z nichž jedna se nachází v Britské národní knihovně.⁵⁵⁷ Právě s kopií této verze, tak, jak ji vydal editor Richard DeMolen, jsem pracovala.

Nejprve se zaměřuji na lingvistickou stránku Margaretina překladu, poté poukazuji na některé teologické aspekty jejího díla. Je však třeba mít na paměti, že obě tato hlediska, která jsem se rozhodla sledovat, se vzájemně prolínají a mísí. Znamená to, že některé ukázky, které řadím do kategorie lingvistické, by bylo možné stejně tak dát do kategorie teologické a naopak.

Ve většině příkladů uvádím kompletní celé věty, pokud je však originál příliš dlouhý a zabírá třeba i několik řádků, uvádím pouze její část, ve které poukazuji na určitý jev. Tučně a černou barvou označuji v textu Erasma a Granta konkrétní úsek, na který chci upozornit; tučně, avšak červenou barvou jsou vyznačena patřičná slova v Margaretině překladu. Pro lepší přehlednost a celistvost jsou údaje v tabulce v jednoduchém řádkování.

Ukázky předkládám v originálních jazycích a bez českého překladu. Upozorňuji, že se nejedná o vyčerpávající výklad a srovnání celého Erasmova a Margaretina díla, ale

⁵⁵⁵ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. [online, leden 2018], dostupné z: https://books.google.cz/books?id=3ly5I3dP-oEC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

⁵⁵⁶ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a GRANT, N. John (tran.). *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. In OMALLEY, John W. and PERRAUD, Louis A. *Collected works of Erasmus: Spiritualia and Pastoralia*. Vol. 69, 55-77, Toronto: University of Toronto Press, 1999

⁵⁵⁷ ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a ROPER, Margaret (tran.). *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. In DEMOLEN, Richard (ed.). *A Quincentennial Symposium [Held at Ithaca College, October 27 and 28, 1969]*, 93-124. New York: Twayne Publishers 1971

o ukázky a příklady jevů, které jsou pro Margaretin překlad charakteristické a které můžeme sledovat v celém jejím díle.

Nejprve tedy k lingvistické stránce Margaretina překladu:

a) Na následujícím příkladu vidíme, jak originální Erasmův text Margaret zestručňuje (čl. 2 – ‚přijď království tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
<p>“...si non includimur, excruciamur, secamur, urimur, suffigimur in cruce, demergimur in mare, aut decollamur: tamen illustrabitur et in nobis vis ac splendor tui regni...” (str. 18)</p>	<p>“...we are not incarcerated, tortured, cut to pieces, burned, nailed to a cross, plunged in the sea or beheaded. Nevertheless, the power and splendor of your kingdom will shine in us...” (str. 66)</p>	<p>“...albeit we be not imprisoned nor tormented: though we be not wounded nor bent, although we be not crucified nor drowned: though we be not beheaded: yet notwithstanding, the strength and clearness of your realm: may shine and be noble in us...” (str. 120)</p>

b) Zde je další příklad zestručnění textu – tam, kde Erasmus udává výčet zvířat a potravin, které nevěřící chtějí uctívat, Margaret tento seznam značně zkracuje a zevšeobecňuje (čl. 1 – ‚Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
<p>„...venerantur et adorant contemptissimas etiam creaturas, veluti saxeas aut ligneas, aut coloribus fucatas imagines, boves, arietes, simias, porrum, cepe et in his omnibus daemones.“ (str. 11)</p>	<p>„...worship and adore stone or wooden or colourfully painted representations, for example – even the most contemptible of creations: cattle, rams, apes, leeks, onions, and the evil spirit contained within all of these.“ (str. 62)</p>	<p>„...do worship and homage to creatures most vile as made of timber or stone: or other painted images, some also to oxen, some to bulls and such other like.“ (str. 107)</p>

c) Jindy, když chce být Margaret naopak detailnější, původní text více rozvede. Na tomto příkladu vidíme, že první část věty se od Erasmova originálu značně liší, a druhou Margaret nově připojuje (čl. 1 – ‚Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
“Ita docuit Filius tuus, etian ad altare relicto munere properandum ad fraternae pacis reconciliationem.” (str. 31)	“Your Son taught us that we should hurry to achieve harmony with our brethren if we have to abandon our sacred duties at the altar.” (str. 63)	“Therefore your son gave us this commandment that we should leave our offering at the altar and have us a peace to our brother and labor to be in peace with him and then return again and offer up our reward.” (str. 120)

d) Margaret poměrně často užívá dublety, tedy tam, kde je v originále pouze jedno přídavné jméno, podstatné jméno, nebo sloveso, dává hned dvě. Dobře je to vidět na tomto příkladu, kde užívá dublety hned třikrát v rámci jediné věty; na konci věty pak oproti Erasmovu textu připojuje hned několik slov (čl. 3 ‚Buď vůle tvá, jako v nebi, tak i na zemi‘):

„Et quemadmodum nunc multis in locis parent voluntati tuae, qui obediunt Evangelio filii tui, ita idem fiat per universum terrarum orbem, ut omnes intelligent te solum esse rerum omnium monarcham , tuisque divinis legibus volentes ac lubentes obediunt in terris, quemadmodum in coelis nullus est, qui tuae voluntati repugnet .“ (str. 24)	„At the present time there are many lands where those who obey your Son’s gospel follow your will; may the same happen throughout the whole world so that all may understand that you alone are the monarch of all things and so that all may obey your divine laws willingly and gladly, just as in heaven there is no one who resists your will.“ (str. 70)	„And likewise as now in diverse places your children, which are obedient to the gospel obey and do after your will: so grant they may do in all the world beside that every man may know and understand that you alone are the only heed and ruler of all things, and that in likewise as there are none in heaven which mutter and rebel against your will so that every man here in the earth with good mind and glad cheer obey your will and godly precepts .“ (str. 116)
--	--	---

e) Aby se ve větě neopakovala ta samá slova, užívá synonyma, nebo je opisuje; v tomto případě se má jednat o odpověď těch, kteří soudí Boha skrze jeho následovníky, a tím pádem ho odmítají. Zeleně jsou označena slova, která oproti originálu Margaret přidává (čl. 1 – ,Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
<p>“Valeat ille Deus, qui tales habet cultores: valeat ille Dominus, qui tales habet servos: valeat ille Pater, qui tales habet filios: valeat ille Rex, qui talem habet populum.” (str. 13)</p>	<p>“They say: Away with that God who has such worshippers, away with that Lord, who has such servants, away with that Father who has such children, away with that king who has such subjects.” (str. 61)</p>	<p>“They say: what a god is he that had such manner of worshippers? Fie on such a master that had so unruly servants: Out upon such a father whose children be so loud: Banished be such a king that had such manner of people and subjects.” (str. 106)</p>

f) Při překladu Margaret užívá onomatopoická slova, záleží jí tedy na zvukomalebnosti a výrazu přeloženého textu (čl. 1 ,Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
<p>„Iam haec tam admiranda coelorum fabrica quam suspicimus, elementorum discors, concordia, stati maris accessus ac decessus, fontium scatebrae...” (str. 13)</p>	<p>„The wonderful creation of the heaven to which we raise our eyes, the harmonious union of discordant elements, the fixed tides of the sea, the gushing forth of sprint...” (str. 64)</p>	<p>„Wonderful also and heavenly in all that we behold: the disagreeing concorde moreover of the elements: the flowing and ebbing of the sea, the bubbling of rivers...” (str. 109)</p>

g) Pro Margaret bylo důležité, aby čtenáři skutečně pochopili předkládaný text. Za tím účelem klidně přidá vsuvku, aby vysvětlila, co určitá fráze znamená. Jako v tomto případě, kdy ve svém překladu zachovala původní Erasmovo aramejsko-latinské ‚Abba pater‘ a vloženou větou vysvětlila, co znamená v angličtině (čl. 1 ‚Otče náš, který jsi v nebesích, posvět‘ se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
„Ac ne quid diffideremus tuae erga nos pietati, veluti pignus quoddam tuae erga non charitatis, coelitus immisisti in animos nostros spiritum filii tui, qui propulsato timore seruili, non veretur in cordibus nostro assidue clamare: Abba pater. “ (str. 8)	„So that we might not lack faith in your devotion to us you sent from heaven into our souls the Spirit of your Son as a pledge of your love for us. The Spirit repulses the fear of servitude and is not afraid to call out again and again within our hearts, ‚ Abba, Father ‘.“ (str. 59-60)	„And because we should nothing mistrust in your love towards us as a sure token there-of you send from heaven down in to our hearts the most holy spirit of your son: which boldly cried out in our hearts without ceasing: Abba pater, which in English is as much to say as O father father. “ (str. 105)

Nyní se zaměřím na analýzu Margaretina překladu z teologického hlediska:

a) V následujícím příkladu Margaret přidává hned několik slov, aby zdůraznila motiv velebení a vzývání Boha jeho lidem (čl. 1 ‚Otče náš, který jsi v nebesích, posvět‘ se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
“Tua quidem Gloria ut immensa, ita nec initium habens, nec finem habitura, semper florens in sese, neque crescere potest, neque decrescere, sed humani generis refert, ut illa cunctis innotescat.” (str. 10)	“Your glory is immeasurable; it had no beginning and will have no end, ever flourishing in itself; it cannot increase or diminish. It is of great concern to the human race, however, that your glory be revealed to all.” (str. 61)	“For your glory as it is great, so neither having beginning nor ending, but ever in itself flourishing can neither increase nor decrease, but it skylleth yet mankind not a little that every man it know and magnify for to know and confess the only very god. ” (str. 106)

b) Při popisování Ježíše, tam kde Erasmus použije pouze jediné slovo, Margaret jich uvádí hned několik; vyzařuje z nich její zbožnost a láska k Ježíši Kristu (čl. 1 ,Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
„Filius tuus Iesus germanissimus est filius: quia perfectissima est imago patris, quem totum refert ac repraesentat.“ (str. 12)	„Your Son Jesus is the purest son because he is the perfect image of his Father, whom he recalls and represents in totality.“ (str. 63)	„Your son Jesus is a very kind and natural child for he is a very full and perfect image and similitude of the whom holy he is like and represents.“ (str. 108)

c) Naopak, při pojednávání o lidské přirozenosti, je její překlad příliš ostrý. Zelená barva opět označuje slova, která Margaret oproti originálu přidává (čl. 1 ,Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
„Agnosce tuam sublimitatem, conditor, servator, ac moderator omnium quae in coelis sunt, et quae in terris: agnosce nostram humilitatem. “ (str. 7)	„O creator, preserver, and ruler of all that is in heaven and on earth, we acknowledge your majesty, we acknowledge our lowly state. “ (str. 59)	„We acknowledge your excellency, o maker, saviour and governor of all thing contained in heaven and in the earth; and again we acknowledge and confess our own vileness. “

d) Podobný jev můžeme sledovat i v následujícím případě (čl. 1 ,Otče náš, který jsi v nebesích, posvěť se jméno; tvé‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
“Nec audeamus te Patris vocabulo compellere, indigni qui servi dicamur tui. “ (str. 7)	“ Unworthy being called your servants , we would not dare to address you as Father.” (str. 59)	“In no wise we dare be so bold to call the father which are far unworthy to be your bondmen. “ (str. 104)

e) Margaretina tendence popisovat člověka poměrně ostrými a tvrdými výrazy, graduje v tomto příkladu. Erasmus zde charakterizuje Boha jako pastýře, člověk je viděn jako ovce. Tu Margaret popisuje velmi detailně a drsně; (čl. 7 ,ale zbav nás od zlého‘):

Erasmus	J. N. Grant	M. M. Roper
„Tu enim natura bonus ac beneficis, ovem erraticam reportas ad ovile , morbidam sanas, extinctam ad vitam revocas...“ (str. 37)	“For you are good and kindly by nature: you carry back the lost sheep to the fold , you cure sick, you call back the dead to life.“ (str. 76)	“For you are naturally good and gentle, you carry home again to the flock the wandering and straying sheep: you cure and make whole the sick and scabby sheep... ” (str. 123)

5.1.7. Zhodnocení Margaretina překladu

Nejprve tedy k tomu, co můžeme říci o lingvistické stránce Margaretina překladu. Na výše uvedených příkladech vidíme, že tato žena rozhodně nepřekládá Erasmův originální text slovo od slova. První podstatnou změnou, kterou čtenář při práci s oběma kompletními texty zaznamená je to, že autorka překladu nezachovává původní Erasmovy názvy sedmi částí textu. Ten je pojmenovává podle jednotlivých článků modlitby Páně, ona je však místo překladu do angličtiny zcela vypouští a nazývá je jednoduše první až sedmá petice (*petition*).

Margaret se přesně a ,otrocky‘ nedrží originálního textu, ale s volností užívá anglické deriváty k latinským slovům. Slovní zásoba, kterou používá, je srozumitelná a jednoznačná. Snaží se, aby její překlad byl živý, barvitý, názorný, dynamický, a hlavně zcela jasný. Postupuje podle svého subjektivního uvážení, z textu zcela jasně zaznívá její názor. Větná skladba, kterou užívá, nekopíruje latinský slovosled, ale ctí ten anglický, tím pádem je zcela přirozená.

Margaret velice často užívá dublety, to znamená, že zdvojnásobuje jak přídavná jména, tak i podstatná jména a slovesa. Účelem je pravděpodobně položení důrazu. Podle Demers měly dublety zdůraznit katechetický význam díla.⁵⁵⁸ Během komparativní analýzy jsem již některé dublety uvedla, nyní udávám další příklady tohoto jevu, který můžeme v průběhu celého Margaretina překladu sledovat: „unity and

⁵⁵⁸ DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source, str. 5

concord“ (str. 105), kde má Erasmus „*concordiae*“ (str. 9), „servants and bondmen“ (str. 105), kde je v originále „*servis*“ (str. 9), „verity and true“ (str. 118), kde je původně „*veritas*“ (str. 27). Poměrně často také přidává přídavná jména, např. „marvellous power“ (str. 105), kde je v originále pouze „*potentia*“ (str. 8), „proud philosophers“ (str. 117), kde u Erasma čteme jen „*philosophorum*“ (str. 27), nebo „most holy body“ (str. 105), kde je původně samotné „*corpus*“ (str. 8). Důvod, proč Margaret vytvářela tak často dublety, byla pravděpodobně instrukce od samotného Erasma. Verbrugge uvádí, že r. 1512 vydal Erasmus velice úspěšnou učebnici rétoriky *De copia*, ve které své čtenáře vybízí k tomu, aby při psaní, přetváření, či překládání určitého textu dbali na „*hojnost slov*“.⁵⁵⁹ Je pravděpodobné, že Margaret tuto učebnici znala a při překládání Erasmova textu se řídila jeho vlastními pokyny.

Z teologického hlediska pak Margaretin překlad zdůrazňuje především dva aspekty: Boží velikost, dokonalost a slávu, která stojí v obrovském, až propastném protikladu vůči lidské malosti, nedokonalosti a hříšnosti. Jak již bylo několikrát zmíněno, Margaret byla velice zbožná, což se odráží i na jejím překladu; je z něj zřetelně patrné, jak velmi ctí a oslavovala Boha a Ježíše Krista. Když pojednává o nich, užívá mnoho honosných slov, mnoho dublet, a přidává i celé nové věty, aby co nejvíce vyzdvihla jejich vznešenost a slávu. I při pojednání o člověku sice přidává nová slova, která v originále nejsou, její překlad však bývá poměrně ostrý, možná až příliš vyhrčený, tvrdý a negativní. Zcela jasně z něj zaznívá, že lidé jsou podle ní velice nedokonalá, hříšná a chybná stvoření.

Mám za to, že Margaret dává svým osobitým překladem Erasmově originálu vlastní výraz, užívá svůj rozum a úsudek. Její text jde rozhodně za hranice tradičního doslovného překladu. Ten pro ni není tak důležitý jako správná anglická syntaxe, užití jednoznačných a srozumitelných slov, vysvětlení či podrobnější přiblížení určité fráze, a v neposlední řadě také otisk svého vlastního názoru. Oproti originálu klade větší důraz na lidskou nehodnost, stojící vůči Boží velikosti, laskavosti a vlídnosti.

⁵⁵⁹ VERBRUGGE, Rita M. Margaret More Roper's Personal Expression in the Devout Treatise Upon the Pater Noster, 40

5.1.8. Význam Margaretina díla

Je důležité uvést, že před rokem 1524, kdy byl vydán Margaretin překlad, bylo v Anglii publikováno dílo pouze jediné ženy, a tou byla Margaret Beaufort, matka panovníka Jindřicha VII.⁵⁶⁰ Je autorkou dvou překladů – čtvrté knihy *De Imitatio Christi* (1504) od Thomase Kempise a posmrtně vydaného *Speculum aureum animae peccatricis* (1522) od Denise de Leeuwise.⁵⁶¹

Překladů, které byly v 16. stol. v Anglii publikovány před tím Margaretiným, bylo pomálu. Vedle již zmíněných prací od Margaret Beaufort je možné jmenovat tyto: překlady některých děl Giovanni Pico della Mirandoly, které r. 1505 vytvořil její otec Thomas More.⁵⁶² Dále dílo Thomase Lupseta, který r. 1520 přeložil kázání Jana Zlatoústého a práci Williama Tindalea, který r. 1523 přeložil Erasmův spis *Enchiridion militis Christiani*.⁵⁶³

Z těchto informací jednoznačně vyplývá, jak významné bylo a je Margaretino dílo a že je jedinečné právě tím, že jeho autorkou je žena. O tom, jak Margaretinu práci hodnotí autoři a autorky, kteří se jejímu textu podrobněji věnovali, je pojednáno v úvodu.

5.2. Komentář Kathariny Schütz Zell k modlitbě Páně

V následující podkapitole se zaměřím na další komentář k modlitbě Páně, který je autorskou prací Kathariny Schütz Zell. Vzhledem k mé ne příliš dobré znalosti němčiny, budu při pojednávání o Katharinině textu vycházet z anglického překladu, tak jak jej vytvořila Elsie Anne McKee. Ten se nachází v knize *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth-Century Germany* z r. 2006.⁵⁶⁴

Katharina svůj výklad modlitby Páně napsala r. 1532.⁵⁶⁵ Původně měl sloužit jejím dětem, ale vzhledem k tomu, že obě zemřely, nakonec jej o několik let později

⁵⁶⁰ VERBRUGGE, Rita M. Margaret More Roper's Personal Expression in the Devout Treatise Upon the Pater Noster, str. 461

⁵⁶¹ DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source, str. 4

⁵⁶² Tamtéž, str. 4

⁵⁶³ GEE, John A. Margaret Roper's English Version of Erasmus' Precatio Dominica and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation, str. 267

⁵⁶⁴ MCKEE, Elsie Anne (ed.). *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth Century Germany*. Chicago and London: Chicago University Press, 2006

⁵⁶⁵ Tamtéž, str. 128-129

dedikovala dvěma ženám, vdovám, z města Špýr. Dozvěděla se, že tyto ženy cítí velkou tíseň, protože nevědí, jak potěšit Boha. Katharina měla za to, že jejich úzkost pramení z „*nesprávného učení*“ a z nepochopení zvěsti evangelia.⁵⁶⁶ Základem duchovní útěchy, kterou jim chtěla poskytnout, je „*pravé učení*“, které tkví v tom, že křesťané jsou ospravedlněni pouze Kristovou milostí, kterou přijímají jako Boží dar, který si nemohou žádnou svojí činností zasloužit.⁵⁶⁷ Toto učení je dle ní zjevné ze samotného Písma. Katharina má za to, že Bůh užívá „*lidské posly*“, aby druhé lidi vyučovali v Písmu; sama se evidentně vidí jako jedna z nich.⁵⁶⁸ Později, r. 1558, připojila svůj komentář k modlitbě Páně jako jednu z částí otevřeného dopisu určeného pro dlouholetého přítele Felixe Armbrustera.

5.2.1. Úvod

Před samotným výkladem modlitby Páně je několika stránková předmluva. Katharina v ní vysvětluje, že styl této práce není „*umělecký*“ a jakkoli náročný, ale naopak jednoduchý, a to proto, že byl původně určen dětem.⁵⁶⁹

Před tím, než začne se samotným výkladem, prosí své čtenáře, aby do srdce přijali slovo, které náleží všem zbožným dětem, a to „*Otec*“. Katharina píše, že je to slovo nejkrásnější, nejmilejší a skýtá v sobě nejvíce útěchy. Upozorňuje, že to byl Ježíš, kdo nás naučil modlit se k Bohu jako ke svému Otci, a ne jako k Pánu.⁵⁷⁰ Dalším výrazem, který je třeba opět přijmout do srdce, je „*děti*“.⁵⁷¹ Když je Bůh naším otcem, logicky z toho vyplývá, že my musíme být jeho děti. Z této pozice tedy máme vůči svému otci povinnost zachovat jeho vůli, setrvat „*v jeho domě*“ a zdržet se všeho zlého.⁵⁷² Třetí slovo, které máme přijmout do svého nitra, je „*naš Otec*“ namísto „*můj Otec*“. Protože jsme všichni Boží děti, není možné Boha označovat jako pouze „*můj*“.

V další sekci předmluvy Katharina předkládá apoštolské vyznání víry a následně připojuje svoji vlastní modlitbu, ve které nejprve velebí Boha, poté Ježíše Krista a nakonec Ducha svatého.

V průběhu celého textu se nachází mnohé odkazy na biblické verše, a to jak starozákonní, tak novozákonní. Autorka mnohé verše také cituje, čímž chce podpořit

⁵⁶⁶ MCKEE, Elsie Anne (ed.). *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth Century Germany*, str. 128-129

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ Tamtéž, str. 128

⁵⁶⁹ Tamtéž, str. 151

⁵⁷⁰ Tamtéž, str. 152

⁵⁷¹ Tamtéž, str. 155

⁵⁷² Tamtéž, str. 156

svůj výklad a ukázat, že je postaven na Písmu. Tyto odkazy a citace dosvědčují Katharininu výbornou znalost Písma.

Na rozdíl od Margaret, která mění původní Erasmovo pojmenování jednotlivých částí textu podle vět modlitby Páně a nazývá je první až sedmá petice, je Katharinin způsob členění textu stejný jako ten Erasmův. To znamená, že vždy udává konkrétní větu modlitby a pak meditaci nad ní.

V následujícím výkladu Katharinina komentáře nebudu postupovat podle jednotlivých článků modlitby Páně, ale představím její dílo z hlediska témat, která se v něm vyskytují.

5.2.2. Propastný rozdíl mezi Bohem a člověkem

Stejně, jako Margaret, vidí Katharina propastný rozdíl mezi velkým a všemohoucím Bohem, a hříšným, chybným člověkem. Píše např.: „*Smiluj se nad námi, tvými ubohými dětmi zde na zemi, která je stoličkou pro tvé nohy*“.⁵⁷³ Bůh je pro ni naprosto dokonalý. Prosí jej jakožto drahého Otce, aby nás neopouštěl, protože jinak z nás budou sirotci.⁵⁷⁴ Tato autorka vyznává: „*Ty jsi nebeský a duchovní (spiritual), zatímco my jsme pozemští a tělesní, pod mocí hříchu a zkažených choutek*“.⁵⁷⁵

5.2.3. Lidé jako hříšníci

Katharina se s Margaret shoduje i v tom, že na lidi nahlíží jako na hříšníky, náchylné ke zlému. Podle ní v nás neustále probíhá boj: máme sice vůli činit dobré, ale nemáme k tomu sílu.⁵⁷⁶ Tu nám může dát pouze Bůh. Katharina jej prosí, aby všechno to, co do nás bylo zaseto jeho nepřitelem, bylo navždy udušeno a mohli jsme se tak stát dětmi v jeho království.⁵⁷⁷ Tato žena srdceryvně volá: „*Ach Bože prosím pomoz nám, neboť jsme tak vzdáleni od tvého království!*“.⁵⁷⁸

Žádá Boha, abychom vůči němu nebyli nedbalí a zatvrzelí a aby pomocí Ducha svatého ovládl naše srdce, duše a těla.⁵⁷⁹ Jedině s jeho pomocí můžeme vzdorovat naší zlé vůli, která lne ke všemu tělesnému. Chce, aby nám pomohl „*svléknout*“ starého

⁵⁷³ MCKEE, Elsie Anne (ed.). *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth Century Germany*, str. 158

⁵⁷⁴ Tamtéž, str. 159

⁵⁷⁵ Tamtéž.

⁵⁷⁶ Tamtéž, str. 170

⁵⁷⁷ Tamtéž, str. 160

⁵⁷⁸ Tamtéž, str. 161

⁵⁷⁹ Tamtéž.

člověka v nás, který se narodil z vůle těla, a „obléknout“ nového člověka, který je narozen z Boha, podle jeho obrazu.

Tato autorka volá k Bohu s prosbou, abychom už více nedychtili po pomíjivých pozemských věcech, úspěších či počtách.⁵⁸⁰ Vyznává, že kvůli našim pokleskům náš život vlastně ani není hoděn toho, aby stanul před Božím soudem.⁵⁸¹ Lidé jsou podle ní svou vlastní záměrnou slepotou vedeni z jednoho hříchu do druhého.⁵⁸²

5.2.4. Ježíš

Jako Margaret, i Katharina vedle Boha velebí Ježíše Krista, a to těmi nejkrásnějšími a nejvznešenějšími slovy. Vyznává jej jako „pomazaného krále“ a „prince víry“.⁵⁸³ Je pravým obrazem svého nebeského Otce. Tento Boží Syn na sebe vzal lidské tělo, a tak se stal naším bratrem.⁵⁸⁴ Učinil tak proto, aby nás svým prostřednictvím mohl vést k Bohu. Po lidském pádu, způsobeném hříchem, nás opět přivádí k životu, a to svou krví, kterou za nás prolil.⁵⁸⁵

Katharina předkládá Ježíše svým čtenářům jako velký vzor. Máme si vzít příklad z jeho trpělivosti při všech utrpeních, která ho potkala, a také z jeho skromnosti, ve které se nejen narodil, ale také po celý život žil.⁵⁸⁶ V situacích, kdy budeme ostatními neprávem uráženi a hanobeni, máme si vzpomenout na jeho ponížení a na křivá obvinění, která byla vůči Ježíši vznesena.

5.2.5. Modlitba za kazatele

V rámci výkladu článku ‚chléb náš vezdejší dej nám dnes‘ Katharina náhle odbočuje od tohoto tématu a připojuje modlitbu, za všechny kazatele.⁵⁸⁷ Žádá Boha, aby dal svému lidu moudré a zbožné zvěstovatele jeho slova, kteří nebudou hlásat to, k čemu sami lnou, ale pravé Boží slovo, které nám bylo předáno Kristem. Katharina prosí Boha, aby dal kazatelům snaživého ducha a pevnou víru, které jsou při jejich službě nezbytné.

⁵⁸⁰ MCKEE, Elsie Anne (ed.). *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth Century Germany*, str. 165

⁵⁸¹ Tamtéž, str. 167

⁵⁸² Tamtéž, str. 169

⁵⁸³ Tamtéž, str. 157

⁵⁸⁴ Tamtéž, str. 154

⁵⁸⁵ Tamtéž, str. 157

⁵⁸⁶ Tamtéž, str. 171

⁵⁸⁷ Tamtéž, str. 163

5.3. Porovnání Margaretina a Katharinina komentáře

Může se zdát neobvyklé srovnávat Margaretin a Katharinin komentář k modlitbě Páně, když se v jednom případě jedná o překlad a ve druhém o autorskou práci. Mám však za to, že se mi podařilo dokázat, že Margaretina práce je natolik osobitá a nese tak výrazný otisk jejího vlastního názoru, že je taková komparace možná.

Jak jsem již poukázala v průběhu pojednání o Katharinině textu, obě tyto ženy se ve svých pracích shodují v základních důzrazech těchto děl. Boha vidí jako naprosto dokonalého, nezměrně velikého a milosrdného, který je velice vzdálen od hříšného člověka, který se utápí ve své vlastní malosti a ubohosti. I přes tyto značné nedokonalosti nás lidí, se nad námi Bůh sklání a slitovává a chce nás přivést do svého království. Za tím cílem poslal na zem svého syna Ježíše Krista. Toho obě ženy opěvují nejkrásnějšími, nejněžnějšími a nejvíce láskyplnými výrazy.

Rozdíly mezi těmito komentáři je pak možné najít při srovnání originálního Erasmova a Katharinina textu. Všeobecně se dá říci, že Erasmův je zaměřen více intelektuálně. To však Katharinině dílu neubírá na kvalitě. Ostatně, jak sama autorka v úvodu předjímá, nemá se jednat o text náročný, ale jednoduchý, určený původně pro děti. Erasmův spis má být oproti tomu čten dospělými čtenáři.

Další odlišnost je v tom, že Erasmus se při výkladu drží konkrétního článku modlitby a obsahově nikam neodbočuje. Vždy se věnuje pouze jednomu tématu, které je dáno zněním konkrétní věty. Oproti tomu Katharina pojímá svůj text více zešíroka. Znamená to, že občas odbočí od námětu věty a rozepíše se např. o Ježíši, nebo se rozohní nad lidskou hříšností a věnuje odstavec této problematice. V jiném případě znenáhla připojí modlitbu. Témata se v průběhu celého jejího textu prolínají a mísí. Řekla bych, že u Kathariny se spíše než o výklad jednotlivých článků víry, jedná o meditaci nad touto modlitbou jako celkem. Zároveň je její text spíše než výkladem, dlouhou modlitbou a úpěnlivou prosbou k Bohu.

Co mají Erasmův a Katharinin text společné je, že obsahují množství odkazů na biblické verše a mnohé také citují. To je důkazem toho, že oba autoři měli výbornou znalost Písma.

Závěr

Mám za to, že se mi v této práci podařilo dokázat, že Margaret byla velice výjimečnou ženou, která stála na počátku hnutí humanisticky vzdělaných žen 16. stol. Tyto ženy se profilyovaly svou spisovatelskou a překladatelskou činností. Margaret byla příkladem humanisticky vzdělaného člověka a především humanisticky vzdělané ženy, a to zcela první v Anglii. Stala se reprezentantkou toho, jak vysoké úrovně vzdělání může žena v 16. stol. dosáhnout. Její život a dílo byly předjímku hnutí vzdělaných žen, na jehož samém počátku Margaret stála. Byla jedinečným příkladem nového typu ženy 16. stol., u které se snoubí zbožnost se vzdělaností. Její výjimečnost vynikne zvláště poté, co jsou její život a dílo zasazeny do kontextu renesance, humanismu a období anglické reformace.

Co se týče Margaretina překladu Erasmoveho komentáře, je třeba si uvědomit, že autorka byla v době vytvoření svého díla velice mladá, bylo jí přibližně osmnáct let. Byla jednou z mála žen, které v tehdejší Evropě první pol. 16. stol. publikovala nějaké dílo. Margaretin počínání není klasickým překladem slovo od slova. Autorka v něm představuje své vlastní pochopení modlitby Páně a je tedy otiskem jejích názorů. Hlavní přínos tohoto díla vidím v tom, že Margaret svým překladem přiblížila Erasmovešskou zbožnost anglickému lidu v jejich národním jazyce.

Jedním z cílů této práce bylo také nechat Margaret vykročit ze stínu svého otce. Ačkoli je nesporné, že Margaret byla ke studiu přivedena Thomasem Morem, vysoké úrovně vzdělání dosáhla především díky své vlastní inteligenci, houževnatosti a zápalu pro studium. Mám za to, že Margaret rozhodně nebyla pouhým produktem svého otce, ale byla to samostatná, svobodně jednající a uvažující bytost, která se vzdělávání věnovala i tehdy, když už „nemusela“. Poté, co se vdala, zůstala v domě svého otce a ve vzdělávání pokračovala i se svým manželem. Její osobní vášeň, zaujetí pro studium a touha po vědomostech, je patrná i z toho, že k němu vedla své děti. Velice významný vliv měla na svou nejmladší dceru Mary, která přeložila z latiny do angličtiny dílo svého dědečka a tím se začlenila mezi humanisticky vzdělané ženy.

V této práci jsem blíže představila další vzdělanou ženu, a to Katharinu Schütz Zell a její komentář k modlitbě Páně. Samozřejmě se nabízí srovnat nejen díla Margaret a Kathariny, jak jsem tomu učinila výše, ale také jejich životy. Otázka však je, jestli je

něco takového vůbec možné. Každá z těchto žen žila v jiné zemi, s rozdílnou kulturní tradicí. Ačkoli se obě střetly s reformací církve, bylo toto setkání úplně jiné a za zcela jiných okolností. Katolická víra, tak jak ji ve svém domě praktikoval Thomas More, byla živou a aktivní vírou, která obyvatelům jeho domu přinášela naplnění a uspokojení. Reformace anglické církve, provedená Jindřichem VIII., pak byla Margaret předložena v podobě vydaných zákonů, na které buď musela přísahat, nebo čelit obvinění z velezrady a nejpravděpodobněji i smrti, jak tomu bylo v případě jejího otce. Myslím, že by bylo přirozené, kdyby sama měla k jakýmkoli reformačním myšlenkám a učení odpor. Margaret celý svůj život setrvala v katolické církvi.

Situace Kathariny Schütz Zell byla jiná. Už od dětství slýchala v kostele při kázáních volání po změně a reformě církve. Sama se v náboženské oblasti cítila prázdná, vyprahlá, hledající. Od raného mládí tedy bažila po novém přístupu k víře. Kýžené uspokojení a cestu k Bohu našla v učení Martina Luthera. Jeho myšlenky, jako jeden z prvních, nejen ve Štrasburku, hlásal z kazatelny její pozdější manžel Matthäus Zell. Katharina tedy našla v církevní reformaci svobodu a naplnění. Naopak Margaret přinesla reformace církve, uskutečněná Jindřichem VIII., velkou bolest, která byla způsobená ztrátou milovaného otce, a také nesvobodu, protože po celý svůj život byla jak ona, tak její rodina, sledována.

I přes tento zásadní rozdíl existují věci, které byly v životě těchto žen společné. Oběma z nich, ač to nebyly členky královských rodů, se dostalo vzdělání. Úroveň tohoto vzdělání se však rozchází; Margaretino bylo o mnoho vyšší, než Katharinino. Thomas More svým dětem dopřál to nejlepší možné vzdělání, a ač je zpočátku vyučoval sám, později si najímal ty nejvzdělanější muže Anglie, kteří se pak v mnoha případech stali profesory na univerzitách, nebo dokonce působili v královských službách. Škála Margaretiných znalostí byla velice široká: ovládala všechna svobodná umění a také starověké jazyky, ve kterých aktivně psala. Oproti tomu bylo Katharino vzdělání, jak jej McKee označila, lidové. Je jisté, že uměla číst a psát, avšak humanitní vědy, ani cizí jazyky neovládala vůbec. O obou těchto ženách se však dá říct, že měly výbornou znalost Bible.

Dalším, co Margaret a Katharinu spojovalo, bylo to, že jejich dům byl otevřen i ostatním lidem. V domě Thomase Morea probíhalo vyučování nejen pro jeho vlastní děti, ale také pro děti sousedů, příbuzných a přátel. Vítán v něm byl také ten, kdo se chtěl účastnit teologických rozhovorů a meditací nad Bibli. Navštěvovalo jej jak velké množství učenců a humanistů, tak i lidí chudých, hladových a bez střechy nad hlavou.

Dům Kathariny a Matthäuse Zellových byl také otevřen všem lidem. Těm, kteří byli v jakýchkoli nesnázích, osobám chudým, těm, co neměli kde spát a kde se najíst. Stejně jako u Moreů zde byli vítáni také ti, kteří chtěli mluvit o Písmu a o Bohu.

Jak Margaret tak Katharina si prošly ztrátou milované osoby, kterou velice těžce nesly. Margaret přišla o svého drahého otce, se kterým ji celý život pojilo velice pevné a jedinečné pouto. Její ztráta byla velice bolestná. Margaret neváhala prodat se davem a dostat se přes ozbrojenou stráž, aby se s ním mohla naposledy rozloučit, obejmout jej a dostat jeho požehnání. William Roper, který tuto událost popisuje, upozorňuje, že toto chování bylo v rozporu s její přirozenou stydlivostí a ostýchavostí a také se společenskými konvencemi té doby. I Katharina byla zcela zlomená ztrátou milovaného muže, v jejím případě manžela. Podobně jako Margaret, i Katharina kvůli němu vystoupila veřejně, a to sice svým dlouhým, spontánním projevem na jeho pohřbu.

Pro pochopení a ocenění výjimečnosti těchto žen jsou důležité dva proudy či kontexty, a to kontext renesance a kontext reformace. Margaret se díky jejímu vysokému společenskému postavení, revolučnímu přístupu jejího otce ke vzdělání žen, a v neposlední řadě díky vlastní pili, dostalo tehdy nejvyšší možné úroveň humanistického vzdělání. Jejím posláním a rolí pak bylo použít tyto vědomosti k tomu, aby svým překladem také ostatním lidem zprostředkovala zbožnost, prezentovanou v Erasmově spisu. Druhým jejím posláním pak bylo předat vědomosti, které nabyla, svým potomkům. Pro pochopení Margaretiny výjimečnosti, kterou reprezentuje její vzdělání a tvorba, byl jednoznačně klíčový kontext renesance a humanismu.

Katharina oproti Margaret nepocházela z tak dobrých společenských poměrů, její vzdělání tedy nebylo humanistické. Přesto však určitého stupně vzdělání dosáhla, uměla číst a psát. Všechno, co Katharina dělala, od vytváření nejrůznějších spisů a pamfletů, až po návštěvy u nemocných a potřebných, chápala jako náplň své role, role aktivní protestantky. Pro pochopení její výjimečnosti je tedy důležitý kontext reformace.

I když se tedy jedná o paralelní příběhy dvou žen, každý z nich vyniká v jiném kontextu. Ten první, Margaretin, v kontextu renesančním a humanistickým, zatímco příběh Kathariny vyniká v kontextu reformace.

Seznam literatury

Primární literatura:

AGRIPPA, Heinrich Cornelius. *Declamatio de nobilitate & precellentia Foeminei sexus*. PETERSON, Joseph H. Peterson (tran.), 2005 [online, duben 2018] dostupné z: <http://www.esotericarchives.com/agrippa/preem.htm>

CAMPBELL, Mildred (ed.). *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*. Princeton, New Jersey: D. Vand Nostrand, 1947

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a GRANT, N. John (tran.). *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. In OMALLEY, John W. and PERRAUD, Louis A. *Collected works of Erasmus: Spiritualia and Pastoralia*. Vol. 69, 55-77, Toronto: University of Toronto Press, 1999

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a ROPER, Margaret (tran.). *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. In DEMOLEN, Richard (ed.). *A Quincentennial Symposium [Held at Ithaca College, October 27 and 28, 1969]*, 93-124. New York: Twayne Publishers, 1971

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. ALLEN Percy S., ALLEN Helen M., GARROD H. W. (trans. and ed.): *The Complete Letters of Erasmus*. Oxford: Oxford University Press 1933, svaz. č. 1-11 [online, duben 2018], dostupné z: <https://archive.org/>

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius a ALLEN Percy S. (ed.). *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami*, svaz. č. 4, dopis č. 999, 1992, str. 12-23 [online, květen 2018], dostupné z:

<https://archive.org/stream/4.CARTASDEERASMO.OPVSEPISTOLARVMERASMITOM.IV15191521/4.%20CARTAS%20DE%20ERASMO.%20OPVS%20EPISTOLARVM%20%20ERASMI%20TOM.%20IV%201519-1521#page/n43/mode/2up>

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. MYNORS, Roger A. B. a THOMPSON, Douglas F. S. (trans.), annotated by FERGUSON Wallace K. *The Correspondence of Erasmus*. Svaz. č. 1-9 Toronto: University of Toronto Press, 1974

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. MYNORS, Roger A. B. a THOMPSON, Douglas F. S. (trans.), annotated by FERGUSON Wallace K. *The Correspondence of Erasmus*. Svaz. č. 9-19 [online, břez-en-květen 2018], dostupné z:
<http://books.google.com>

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. Dopis Ulrichovi von Hutten, [online, květen 2018], dostupné z:
<https://www.thomasmorestudies.org/docs/Erasmus%20to%20Ulrich%20von%20Hutten.pdf>

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. Dopis Johnu Faberovi, [online, duben 2018], dostupné z:
https://www.thomasmorestudies.org/docs/Erasmus_on_More_1532_to_Faber.pdf

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, Desiderius. *Precatio Dominica in Septem Portiones Distributa*. [online, leden 2018], dostupné z:
https://books.google.cz/books?id=3ly5I3dP-oEC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

MCKEE, Elsie Anne (ed.). *Katharina Schütz Zell: Church Mother: The Writings of a Protestant Reformer in Sixteenth Century Germany*. Chicago and London: Chicago University Press, 2006

MORE, Cresacre. *The Life of Sir Thomas More*. HUNTER, Joseph (ed.). London: William Pickering, Chancery Lane 1828, str. 58 [online, květen 2018], dostupné z:
https://books.google.cz/books?id=OYZmAAAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

MORE, Thomas a ADAMS Robert M. (trans. and ed.), *Utopia: A New Translation, Backgrounds and Criticism*. New York: Norton, 1975

MORE Thomas a RYBA Bohumil (překl. a ed.), *Utopie*. Praha: Orbis, 1950

MORE, Thomas. In *Thomas More Studies: Final Comments about Thomas More* by Erasmus. [online, květen 2018], dostupné z:

<https://www.thomasmorestudies.org/docs/ErasmusFinalComments1535.pdf>

KHANNA, Lee C. *Early Tudor translators: Margaret Beaufort, Margaret More Roper and Mary Basset*. Aldershot: Ashgate 2001, [online, květen 2018] dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=aUCoDQAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

STAPLETON, Thomas, HALLETT Philip E. (trans.), REYNOLDS Ernest E. (ed.) *The Life and Illustrious Martyrdom of Sir Thomas More*. New York: Fordham University Press, 1966

ROPER, William. The Life of Sir Thomas More. In CAMPBELL, Mildred (ed.). *The Utopia of Sir Thomas More including Roper's Life of More and Letters of his Daughter Margaret*, 207-280. Princeton, New Jersey: D. Vand Nostrand, 1947

Sekundární literatura:

ACKROYD, Peter. *The Life of Thomas More*. London: Chatto & Windus, 1998

BEILIN, Elaine V. *Redeeming Eve: Women Writers of the English Renaissance*. Princeton: Princeton University Press, 1987

BERNARD, George W. *The King's Reformation: Henry VIII and the Remaking of the English Church*. New Haven and London: Yale University Press, 2005

BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2007

DACHOVSKÝ, Karel. *Sv. Tomáš More + 1535*. Praha: Nakladatelství Řád, 1999

DEMERS, Patricia. Margaret More Roper and Erasmus: The Relationship of Translator and Source. In DEMERS, Patricia a KELLY Gary (eds.). *Women Writing and Reading magazine*, Issue 1, Vol. 1, r. 2005, 3-8 [online, únor 2018], dostupné z: http://www.crcstudio.org/wwr_magazine/mags/spring_05.pdf

ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Nakladatelství Argo, 2001

GARIN, Eugenio (ed.). *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003

GARIN, Eugenio. Renesanční člověk. In GARIN, Eugenio (ed.). *Renesanční člověk a jeho svět*. 9-18. Praha: Vyšehrad, 2003

GEE, John A. Margaret Roper's English Version of Erasmus' Precatio Dominica and the Apprenticeship behind Early Tudor Translation. In *The Review of English Studies*, Vol. XIII. – No. 51. July 1937, 257-271 [online, únor 2016], dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/508969>

HAIGH, Christopher. *English Reformations: Religion, Politics and Society under the Tudors*. Oxford: Clarendon Press, 1993

HOSINGTON, Brenda M. *Translating Devotion: Mary Roper Basset's English Rendering of Thomas More's De tristitia...Christi*, 63-95 [online, květen 2018], dostupné z: <https://jps.library.utoronto.ca/index.php/renref/article/viewFile/19700/16313>

HOSINGTON, Brenda M. Translation In the Service of Politics and Religion: A Family Tradition For Thomas More, Margaret Roper and Mary Clarke Basset. In DE LANDTSHEER Jeanine a NELLEN Henk (eds.), *Between Scylla and Charybdis: Learned Letter Writers Navigating the Reefs of Religious and Political Controversy in Early Modern Europe*. Netherlands: Hotei Publishing 2011, 91-108 [online, květen 2018], dostupné na: https://books.google.cz/books?id=rpUqMoSV7EUC&pg=PA93&lpg=PA93&dq=Translation+in+the+Service+of+Politics+and+Religion:+A+Family+Tradition+for+Thomas+More,+Margaret+Roper+and+Mary+Clarke+Basset,&source=bl&ots=2_IJH0jddI&sig=

XNKkonz8bncTQaGglzjPekZWqM&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjnPbXr9nYAhXNEVAKHUm2DOAQ6AEILTAB#v=onepage&q=Translation%20in%20the%20Service%20of%20Politics%20and%20Religion%3A%20A%20Family%20Tradition%20for%20Thomas%20More%2C%20Margaret%20Roper%20and%20Mary%20Clarke%20Basset%2C&f=false

HOYLE, Richard. *The Pilgrimage of Grace and the Politics of the 1530s*. Oxford: Oxford University Press, 2001 [online, květen 2018], dostupné z: https://books.google.cz/books?id=uy_XO4NtI5AC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

HUDDLESTON, Gilbert. St. John Fisher. In *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company, 1910 [online, březen 2018]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/cathen/08462b.htm>

CHAMBERS, Raymond W. *Thomas More*. USA: The University of Michigan Press, 1958

JOHNSON, Paul. *Dějiny renesance*. United Kingdom: Barrister and Principal, 2004

KINGOVÁ, Margaret L. Žena renesance. In GARIN Eugenio (ed.), *Renesanční člověk a jeho svět*. 209-246. Praha: Vyšehrad, 2003

KÜNG, Hans. *Žena v dějinách křesťanství*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2017

MARIUS, Richard. *Thomas More: A Biography*. USA: Harvard University Press, 1999

MAYNARD, Theodore. *Humanist as Hero: The Life of Sir Thomas More*. New York: Hafner Publishing Company, 1971

MCCUTCHEON, Elizabeth. The Learned Woman in Tudor England: Margaret More Roper, In WILSON, Katharina M. (ed.). *Women Writers of the Renaissance and Reformation*. 449-480, Athens and London: The University of Georgia Press, 1987

- MCKEE, Elsie Anne. *Kathanina Schütz Zell: The Life and Thought of a Sixteenth-century Reformer*. Netherlands and Köln: Brill, 1998
- MORGAN, Kenneth a kol. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997
- PINEAS, Rainer. *Thomas More and Tudor Polemics*. Bloomington and London: Indiana University Press, 1968
- REYNOLDS, Ernest E. *Margaret More Roper: Eldest Daughter of St. Thomas More*. New York: P. J. Kennedy & Sons, 1960
- REYNOLDS, Ernest E. *The Life and Death of St. Thomas More*. London: Burns and Oates, 1968
- SMITH, H. Maynard. *Henry VIII and the Reformation*. London: Macmillan, 1962
- SMITH, Preserved. *Erasmus: A Study of His Life, Ideals and Place in History*. New York: Frederic Ungar Publishing Company, 1923
- STJERNA, Kirsi. *Women and the Reformation*. Malden, USA: Blackwell Publishing, 2009
- SVATOŠ, Michal a SVATOŠ, Martin. *Živá tvář Erasma Rotterdamského*. Praha: Vyšehrad, 1985
- SVOBODA, Bohumil. *Thomas More: světec a utopista*. Praha: Stanislav Juhaňák – TRITON, 2014
- TRAPP, Joseph B. a HERBRÜGGEN, Hubertus S. *'The King's Good Servant': Sir Thomas More 1477/78-1535*. Rowman and Littlefield: The Boydell Press, 1977
- VERBRUGGE, Rita M. Margaret More Roper's Personal Expression in the Devout Treatise Upon the Pater Noster. In PATTERSON HANNAY, Margaret. *Silent But for*

the Word: Tudor Women as Patrons, Translators and Writers of Religious Works. 30-42, Kent and Ohio: Kent State University Press, 1985

VIAULT, Birdstall S. *English History*. USA: McGraw-Hill, 1992

WIESNER-HANKS, Merry. *Women and Gender in Early Modern Europe*. Third edition, New York: Cambridge University Press, 2008

WIESNER-HANKS, Merry. *Christianity and Sexuality in the Early Modern World – Regulating Desire, Reforming Practice*. London and New York: Routledge, 2008

Přílohy

Rodina Thomase Morea, Hans Holbein mladší

Zdroj:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sir_Thomas_More,_his_father,_his_household_and_his_descendants_by_Hans_Holbein_the_Younger.jpg

Margaret More Roper, detail

Zdroj:<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/Margaret-Roper.jpg>

